

Mer = 8
Venus = 15
Eos = 21
Mars = 32
Jupiter 108
Saturn 194

SLOVENSKO BERILO

1784 Uranus = 97
Neptun = 621 za

peti gimnazijalni razred.

Izdal

Dr. Fr. Miklošič.

Velja 24. kr. C. M.

NA DUNAJU.

V zalogi ces. kralj. bukev za šole pri Sv. Ani v Janezovih ulicah.

1853.

63644

14. VI. 1941

Božja vsegapričujočnost.

Psalm, poslovenil M. Ravnikar.

Gospod! pregleduješ, poznaš me!

Veš me, naj sedim al' stojim!

V moje misli mi gledaš od daleč,

Naj grem al' ležim, me obdaješ;

Vse moje pota, znane so ti.

Ni mi se besede na jezik,

Glej, Bog! veš jo že vso.

Za mano si, in si pred mano,

Ter me z dlanjo pokrivaš.

Prečudna je za-me tvoja ta vednost,

Previsoka, ne morem do nje!

Pred tvojim duhom kam hočem iti!

Kam pobežim pred tvojim obličjem!

Če stopim v nebesa, si v njih;

Če si v brezno posteljem, pa si le!

Na daničnih perotih zletim naj,

Prebivam za poslednjim morjem;

Tvoja roka me vodi tudi ondi,

Derži me tvoja desnica!

Rečem naj: t'ma me obsuj,

Noč bod' dan pri mojih poslastih,

Tudi t'ma ti nič ne otemni,

Po dnevine stija ti noč,

Tema in luč ti sta enaki.

V tvojih bukvah so bili moji dnevi zapisani,

Zaznam'vani že tistkrat, k' noben'ga ni b'lo.

Tema in luč ste enaki

Jež in lisica.

Spisal M. Slomšek.

Bila je huda zima, da je drevje pokalo. Vsaka zver se v svoj kotec stiska. Medved v svojem berlogu, zajec pod svojim germom čepi, in lisica v svoji votlini kosti obira, ki

si jih je od daleč nanosila; le ubogi jež s svojo oestro suktno ne more strehe dobiti. Vsakdo se ga boji.

Ves zmerznjen lisici na prag prileze in prelepo prosi, naj ga pod streho vzame, da ga velikega mraza konec ne bo. Hodi le dalje, veli lisica, bila bi nama luknja pretesna; išči si lepšega prostora. Imejte vsmiljenje, dobra mamka, prosi jež; ne bom vam nobene nadleže delal. Lepo čedno se bom v kotec stisnil, pa tiho tičal, da bom le na toplem; saj vidite, da sem strehe potreben. Rad bom vbogal, kar koli mi porečete.

Lisica, če ravno sama zvita, se da preprositi, in ježa pod streho vzame. Nekoliko dni sta se dobro pogajala; bil jima je kratek čas. Ko se pa jež svojega stana privadi, se začne iztegati in pikati ubogo lisico s svojo ternasto ložo. Lisica mu je jela očitati: Ali ne veš, kaj si mi obetal? Jež se pa le iztega, in lisico vbada rekoč: Starka! če ti ni prav, pa drugam idi. Lisica se umika, dokler more; poslednjič pobegne; jež si je vso luknjo usvojil.

Taka se starim godi, ki svojim mladim prebitro gospodarstvo predajejo.

Kovač in krojač.

Spisal M. Slo m š e k.

Prinesel je krojač nekega dne svoje železo v kovačnico gret, in kovače gleda, dokler se mu železo beli. Moj Bog, je djal krojač, kako je mogoče le en dan pri takem delu preživeti? Se pri ognju žgati, vogelni sopuh požirati, težko železo obračati, od svita do mraka s kladivom mahati, da iskre križem letijo, Bog me varuj takega dela! Ze zdaj me vašega ropotanja glava boli. Kako pa ti, prijatelj, ves dragi dan na enem mestu v dve gubi čepiš? mu kovač pravi. Sivanko drobno s persti deržati, več ko milijon krat vbadata, tanko gledati in vdevati, čudo, da še nisi oslepel, in da se ti ni herbet usločil in persti oderveneli. Takega dela me Bog obvaruj!

Tako ima svoje težave vsak stan.

Pobratimstvo.

Spisal L. Plutar.

Mnogovejasti narod slovenski ima marsiktero lepo navado, ktera je živa priča, da je res še zmirom blago njegovo serce. Taka lepa navada je pobratimstvo, ktero je že od predavnih časov pri junaških Serbih doma. Če si dva človeka za terdno obljubita, da bota na večne čase po bratovsko prijatelja, imenujejo Serbi to prijateljsko zvezo pobratimstvo. Po naše bi se ji pobratenje reklo.

Pobratimstvo je v navadi med starimi in mladimi ljudmi možkega in ženskega spola. Če sta oba možka, pravi eden drugemu pobratim. Če je pa eden možki, druga pa ženska, imenuje on njo posestrimo, ona pa njega pobratima. Serbom je pobratimstvo svetejše kot naj bližja žlahta, ter pravijo, da so si bratje le po kervi, pobratimi pa po Bogu v žlahti.

Da se v to posebno prijateljstvo večji del le dobri prijatelji in prijateljice zavezujejo, si menda vsak sam misli. Toda se tudi v časih primeri, da se v boju naj hujši sovražnik za pobratima izvoli. In Serbu je pobratimstvo tako sveta reč, da je koj pripravljen za svojega naj hujšega neprijatelja dati svoje premoženje in kri, če ga je za pobratima izvolil. Če je pa kdo v smertni nevarnosti in ktereга mimo gredočega pobratima imenuje in na pomoč kliče, mu mora ta na vso moč pomagati in biti pobratim njegov.

Kadar si pobratima obljubita, da bosta na veke prijatelja, gresta, če sta oba kristjana, v cerkev, da pred Bogom, duhovnikom in nekoliko pričami svojo obljubo poterdita. Pred oltarjem kleče namreč eden drugega trikrat popraša: „Primaš li Boga in svetoga Jovana?“ Odgovor je vselej: „Primam.“ Potem se v lice poljubita rekoč: „Od danas da smo do veka bratja!“ Toda pobratimstvo že tudi brez teh cerkvenih cerimonij velja. Kristjanom in Muhamedanom je pobratimstvo veljavno, če si le oba slovesno obljubita, „da će biti po Bogu bratja na obadva sveta.“

V starem mestu Mostaru je živel poturčenec, kteremu se je djalo Spaho Spaič. Bil je grozoviten človek, in je tako strašno razsajal po vsi okolici, da so se ga Turki sami ogibali. Še celó Alipaša Stojčević se je tresel pred njim. Najgerje pa je delal s kristjani. Pobiljal jih je in jih pre-

moženje spravljal v svojo mavho, če je le mogel. Če je srečal na cesti kristjana, ki je jezdil, je moral hitro s konja skočiti, s ceste pebegniti in se skriti v germovje, sicer ga je Spaičeva gorjača kozje molitvice učila, da mu je bilo gorje. Marsikterega kristjana je tako namlatil, da je moral zapustiti ta svet. Kakor strašno je bilo nekdanj Kranjcom ime hudega Kljukca, ravno tako je bilo ime Spaič Hercegovincom groza in trepet. Matere so otroke strašile rekoč: „Muči dete, Spaho ide.“

Kamor koli je šel, je imel s seboj pištol, sabljo in gorjačo. Na herbtu pa mu je visela velika posoda napolnjena z žganjem. Bil je srednje, pa terščate postave, debelega vrata in velikih mustač. Njegove persi so bile zaraščene kakor hrastova skorja. Srajco je nosil zmirom odpeto, in roke je imel do komolcov gole. Njegov konj je bil vajea, da je koj rezgetal, če je le od daleč kakošnega konja začutil.

Goranci so kerščanska vas štiri ure od Mostara. V ti vasi je živel Gergo, ki je bil Spaiču kos. Cela Hercegovina pozna Gergota in njegove sosede, da so junaki slobodnega serca, ki se Turkov nič kaj dosti ne bojé! Primeri se nekoga dne, da Spaho Gergota sreča na cesti, ter ga prav po turško našeška. Gergo molči in ne pové živi duši kar besedice od tega, kar je dobil. Po tem preteče nekaj časa, in Spaho gre spet proti Gorancom. Gergo pa je tudi ravno na potu iz Goranec, in gre v sosednjo vas k svojim prijateljem cêrkvenega senjma obhajati. Drago praznično oblačilo ima na sebi. Pištrole in nož se mu svetijo za pasom, puška in spleteni bič mu bingljata po plečih, in živi konj pod njim rezgeta. Tako napravljen jezdi in jezdi, kar zarezgeta Spaičev konj, in Gergo vidi, da se bosta spet z gerdim trinogom srečala. Kaj pa bo zdaj, si misli, in hitro sklene: „Ne bom se ognil, ne, če je tudi po njem ali pa po meni.“ Spaho vidi, da Gergo s konja ne gre, cukne svojega konja za uздо, in se zakadi nad Gergota vpijoč: „S konja, kristjan, ali si že pozabil, kako sem te unkrat nabrisal?“ Po tem spodbode konja, zgrabi gorjačo in se dere, kar more: „S konja, kristjan, če ne, bode druga!“ Gergo pa se tega ne ustraši. Ustavi svojega konja, in reče pohlevno: „Prosim te, mili aga, pojdi svoj pot. Če jaz jezdim, jezdim svojega konja, in tebi nič hudega ne delam. Ljubi aga! pojdi v miru, od kodar si prišel.“

Te besede trinoga strašno razserdijo. Toraj vzdigne gorjačo, in plane na Gergota kakor razdražen lev. Toda Gergo šine urno na tla, in kakor bi trenil, stoji za nekim drevesom. Zgrabi puško, meri na Turka, in vpije na vse gerlo: „Aga, poberi se mi s konja!“ Spaič viditi, da je Gergo za drevó poľegnul, misli, da se je v beg podal, in da je šala njegovo žuganje. Toraj se oberne k njemu in reče: „Kaj hočes, kristjanče?“ Ali Gergo ga več ne posluša, temuč ga dene na muho, in vpije, da je strah: „Na enkrat s konja, če ne, je po tebi!“ Turčin viditi, da se Gergo ne šali, in slišati, da je petelina nategnil, se pokori in zleze s konja na tla. Pa še komaj je stopil na tla, mu že Gergo spet velevala se spraviti nazaj. Jeza in serd ga tareta. Pa kaj hoče. Spet mora na konja. Toda komaj ga zasede, mu že Gergo spet ukazuje, da naj se pobere na tla. Tako ga je gnal devetkrat zapored s konja in na konja. Zadnjič je bilo Spaiču vendar že tega preveč. Toraj Gergota začne rotiti rekoč: „Da si mi po Bogu brat na obadva sveta, ili me se prodji (ali me pusti) ili me ubij.“ Gergo je pri teh besedah še zmirom za drevesom stal, napeto puško na lice prislonojeno deržal in rekel: „Jaz spoštujem Boga kakor ti, toraj ti prizanašam. Toda priseči mi moraš, da ne boš nikdar več nobenemu kristjanu nič hudega storil, in nikoli več nobenega silil s konja hoditi.“

Spaho mu vse to obljubi, in Gergo izgovarja stojé za drevesom turško prisego. Spaho pa jo ponavlja za njim.

Kadar je bila prisega končana, je bilo tudi pobratimstvo storjeno. Turčin gre svojo pot, Gergo pa dirja k svojim prijateljem. Pa nikomur nič ne pové, kako da je Spaiča sukal.

Celo léto prejde po tem, da Gergo ni šel v Mostar, ker se je vendar le bal, da bi se Spaič nad njim ne maščeval. Mesta se ogibati mu je bilo pa sitno. Toraj sklene: „Šel bom v Mostar, naj bode, kar hoče. Saj umreti tako enkrat moram. Brez maščevanja pa tako umerl ne bom.“ Obleče se tedaj v drage oblačila, osedla svojega konja in odrine v Mostar. Ondi hodi po tergu in kupuje, česar mu je treba za dom. Kar ga nekdo odzad za ramo potrese rekoč: „Bog te sprimi, pobratim!“ Gergo se oberne, in vidi Spaiča vsega v orožju pred seboj. Na prvi pogled ga

groza obide, toda se kmalo userči in reče: „Aga! Bog daj dobro srečo.“ Ta ponižna beseda Turku ni bila po volji, in pravi: „Kaj to govoriš od nekega aga? Pusti to neumnost! Jaz sem pobratim tvoj.“ Te besede so Gergotu dale serčnost, ter ga pozdravi po šegi prijateljev. Potem ga Spaho pelje na svoj dom. Mu pripravi gostjé, da je bilo kaj. Osem dni se gostujejo. Gergo sedi na prvem mestu, Turki pa okrog njega. Na razhodu da Spaič svojemu pobratimu lepih darov za njegove domače in drugo družino. Spaičevka pa mu daruje krasno srajco, svitice in drugih reči. Spaič mu sam konja pripelje. Zasede tudi sam svojega vranca, in ga spremi daleč z drugimi prijatelji vred, streljaje in pesme prepevaje.

Kadar pride domu, pové svojim rojakom, kaj in kako se mu je godilo. Niso se mogli temu načuditi. Osmi dan pripravi dva lepa vola, ju pokrije z erdečim suknom do tal, jima natakne na roge štiri jabolka pozlačene, ter ju pošlje svojemu pobratimu v dar.

Od tega časa sta živela v prijateljstvu kakor rojena brata. Sta se obiskovala, in Spaho Spaič nobenega kristjana več ni terpinčil.

Nekoliko polskih pregovorov.

Zbral Fr. Miklošič.

Dober početek je pol dela. — Oko v serce okno. — Strah ima velike oči. — Na koncu jezika je pot. — Od hudega dolžnika vzemi tudi pleve. — Komur bog razuma dal ni, temu ga kovač ne skuje. — Ljudje so za nas zidali, mi pa za ljudi. — Laž je kakor šilo v žepu, ne more se dolgo zatajiti. — Bolje vrabelj v rokah kakor jerebica na veji. — Vodo zajema s sitom, kdor hoče učen biti brez knjig. — V kerčmi, v kopeli, v mlinu, v cérkvi ne poznajo gospoda. — Pajek strupa išče, bčela pa meda. — Kdor je po letu len, strada po zimi. — Gospodje kakor hočejo, ubožci kakor morejo. — Boljša je slamnata pogodba kakor zlata pravda. — Ni moder, kdor veliko reči zna, ampak ta, kdor zna, česar mu je treba. — Težko je tistega voditi, ki sam ne hoče hoditi. — Česar popraviti ne mo-

reš, tiho v sebi terpi. — Živel ni, po komur lep spomin ne ostane. — Kogar se nesreča loti, ta si, vsekovaje se, perst zvine. — Ne tisti, ki počne, temuč tisti, ki doverši, slavo dobi. — Ne vemo, kar imamo, dokler ga ne izgubimo. — Kdor mali dar hvali, temu se večšega hoče. — Kogar ni sram, s tem se ne pajdaši. — Kdor se prijatelja hoče znebiti, naj mu denarjev posodi. — Kjer je veliko grešnikov, tam je težko strahovati. — Kakor ti spoštuješ starše svoje, bodo tebe spoštovali deca tvoja. — Kdor hoče, temu nič ni težko; kdor ne hoče, vse. — Lep črevelj vidiš, ali ne veš, kje me gloje. — Begeč človek mnogo sveta prehodi, ali prijatelja ne najde. — Ne maram za velik lonec, ker se iz malega najem. — Male grehe grizemo, velke cele požiramo. — Povesodi dobro, ali doma naj bolje.

Nekoliko pisem.

Spisal J. Navratil,

I. Nekdo se zagovarja zavoljo dolgega molčanja.

Prečastili gospod!

Vaše očitanje, da Vam nisem že tako davno nič pisal, mi priča očitno, da me preveč v čisljih imate, čeravno ne vem, kako in zavoljo česa mi je ta čast dospela; toliko pa vem, da je nisem vreden. Res je, da sem predolgo molčal; ali spodobno Vas prosim, ne zamerite mi, saj me uzrok, ki me je od pisanja odbijal, tako hudo kori, da bi s tem lahko naj večjo pregreho izbrisal. Nečem Vam vsega na dolgo in široko razkladati, ker se bojim, da bi se Vam z dolgim zagovarjanjem bolj zameril kot s svojim dolgim molčanjem. Obetaje, da prihodnjič ne bom več tako zanikaren, prosim pohlevno, da bi mi samo za zdaj še odpustili in dovolili še dalje imenovati se

Vašega

prepokornega

J. J.

2. Sporočilo očetu, da mu je sin umerl.

Blagorodni gospod!

Lahko da se čudite temu pismu z neznanim podpisom, lahko da Vas mika vediti, kaj Vam neznanec piše.

Pisavec tega pisma je součenec in prijatelj Vašega dobrega sina Kazimira, s katerim se je v Gradcu soznani in sprijateljil. Brat brata mislim da ne more bolj ljubiti, kot sva se midva ljubila. Veselé se pa pošteno ž njim sem si sto in stokrat mislil, kako dobri, kako blagi morajo tudi starši biti, ki imajo tako dobrega, tako blagega sina. Sto in stokrat sem si želel sreče in časti, tudi njih poznati; ali na žalost mi se ta serčna želja doslej še ni izpolnila. Se težje mi je pa pri sercu, da mora prvo moje pismo neveselo novico oznanjati. Vendar se nikarte prestrašiti, da Vam na zdravju ne škoduje.

Tako veselega in zdravega človeka še nisem vidil, kakor je bil Vaš predobri sin, predragi prijatelj moj, s katerim sem toliko veselih ur preživel. Čudno se mi je toraj zdelo, ko sem zadnje dni vidil, da se ga je nekaka otožnost lotila. Menil sem, da je kako žalostno novico iz domi dobil; ali rekel je, da ni. Tožil se mi je, da mu ni nič kaj dobro, in da ga serce boli, kakor da bi se velike nesreče bal, ki ga bo doletela. Tolazil sem ga izbijaje mu to misel iz glave z besedami, da je morebiti kaj takega jedel, kar mu težko kerv dela, da se je tudi meni že večkrat tako godilo, pa me je spet brez nevarnosti minilo. Oveseljeval sem ga po vsi svoji moči, ali zahman; nisem ga mogel oveseliti. Znalo se mu je da boleha, in na zadnje je moral leči. Poslal je po zdravnika, ali vsem zdravilom ukljub bolniku neče odleči. Predvčeranjem sem ga vprašal, je li Vam sporočil, da je bolan, in če ni, bi li smel jaz to storiti. Zahvalivši se mi za prijateljsko ponudbo, me je prošil, da bi me bila volja drugi dan malo pogledat priti, češ, da mu bo morebiti do jutri koliko toliko odlaščalo, in da bova potlej pisala, ker se boji, da bi se starši preveč ustrašili. Ali ko pridem drugi dan v jutro k njemu, mu je bilo še hujše. Naglo sem poslal po zdravnika, kateri je neutegoma prišel in novo zdravilo zapisal. Ali bolnik če dalje bolj oslabi, in pol ure pozneje — ob osmih v jutro — zatisne v mojih rokah prijazne svoje

oči na vekomaj. Njegove zadnje besede so bile: „O preljubi moj oče! premila moja mati! ali Važu na tem svetu ne bom več vidil?“ — Grenke srage so ga polile; potem ni več zinil.

To Vam nagloma sporočujem, da lahko še za časa v Gradec prispete in ljubega sinka vsaj mertvega še vidite. Tolažiti Vas ne morem, ker sam tolažbe potrebujem; vendar naj Vam v tolažbo povém, da za Vašim pridnim Kazimirom, ki je bil v vseh šolah po pravici naj izverstnejšim prištevan, vsi součenci kakor za bratom svojim žalujejo, posebno pa njegov naj večji prijatelj

Vaš

prepokorni

J. J.

**3. Prijatelj razžaljenemu prijatelju, da bi se zdo-
brovoljila.**

Dragi prijatelj!

Dozdeva se mi, da si od zadnjega prepira še zmirom hud na-me, in da se me ogiblješ. Preljubi moj! kdo je pravo terdil, se nečem dalje pričati; le tega te spominjam, da so se najne misli zastraui poglavitnih, naj imenitnejših reči vedno ujemale, da ne bi bilo toraj lepo in pametno, ko bi se zavoljo take mervice razperla in staro prijateljstvo razderla. Ne zameri, da te spominjam tudi vodila: ako smo soperniki čije misli, ne smemo biti soperniki osebe. — Če te tako dobro poznam, kakor mislim, vem, da ti je že žal, da si se pustil jezi tako premagati, in da kakor meni, tudi tebi težko dene v razpertiji živeti. Zavoljo tega svetujem, da se jutri o navadni dobi v Š.. ki pri kamniti mizi snideva, in se ondi hladne kervi z lepa pomeniva, svoje naskriž-misli poravnava, in staro prijateljstvo še bolj uterdiva. Da ti odkritoserčno povém, vedno sem te čislal, da nobenega svojih prijateljev tako; neizrečeno bi me toraj žalostilo, ako te ne bi smel več med svoje prijatelje šteti. Nadjaje se, da boš na imenovani kraj o rečeni dobi za terdno prišel ali pa drugi kraj in dobo izvolil, po vsakem pa mi odpisal, ostajam
tvoj

vérni prijatelj

J. J.

4. Odpis na sprednji dopis.

Preljubi prijatelj!

Tvoje pavabilo mi je tako z voljo, da mi ne more bolj z voljo biti; zakaj tudi meni je strašno težko delo, s prijateljem v razporu živeti. Da sem bil pa nesrečnega prepira, iz kterega je zamera prišla, se posebno jaz krij, sem med tem popolnoma sprevidil, in bi se bil že s teboj spravljati začel, ako me ne bi bila odbijala ravno misel, da sem vsega jaz kriv. Prelepa ti toraj hvala, da si me tako prijazno prehitel in prvi roko k spravi podal. Svest si bodi, da me jutri na imenovanem kraju za časa najdeš. Ni se nama treba več poravnavati, ker je že vse poravnano. Ti si bil toliko dober, da mi nisi zameril, jaz pa zdaj vidim, da nisi zadnjič ti zakalil, ampak jaz, popolnoma v nemar pustivši pametno vodilo za učenj prepir in sploh za prepir zavoljo naskriž-misli. Kolikokrat sem že poprej premišljeval, kako žalostna bi bila na svetu, kako pogostoma bi se prijateljstva razdirale, ljubezen v sovražstvo spremenjala, ako bi človek človeku ali celó prijatelj prijatelju zavoljo perve nasprotné misli zamérjal in ga čertiti začinjal.

„Vsaka glava ima svojo misel.“ Ta je resnična; ali težko je v prepiru razsoditi, ktera misel je resnična ali prava. Kolikokrat sem premišljeval, da človek ne sme zahtevati, da bi vselej njegova obveljala, da mora tudi misli drugih ljudi poštovati, ne pa se jim, ako niso naših misli, posmehovati, nikar jim zamérjati, jih zaničevati ali celó sovražiti, zato ker sem se že večkrat prepričal, da je bila misel kterega človeka, ki sem menil, prepiraje se, da je kriva, — prava, moja pa, ki sem menil, da je prava, — da je bila kriva. In glej, predragi prijatelj, vsemu temu premišljevanju ukljub sem se zadnjič tako spozabil! — Zdaj se kesam in sramujem; ali kar se je zgodilo, se je zgodilo; toda naj me to zagovarja, da se ni meni prvemu. Ne zameri toraj; prihodnjič bo bolj na-se pazil in te še bolj kot dosehmal ljubil

Tvoj

odkritoserčni prijatelj

J. J.

ti do me novna a poreda
kvet verilo) in dopovedku
po dopovedku ako je verjaje
pol ozlecek

glagolik Duf. stev. in osebe
jelstev " stev. stev. spol
samostar " dopoved osebno ime
velja ost pridavnik
" rec no ime

Polovanje po slovenskih krajih.

Spisal M. Verne.

Pol ure od Postojne je stranska cesta skozi gojzd, čez vasi Une in Rakek v Cérknico in dalje na Bloke in v Ribnico. Od tod je v Cérknico še malo več kot dve uri, in tu najdeš spet drugi čudež narave, znamenito cérknisko jezero. Dasiravno ni vse res, kar se je nekdanj od njega pripovedovalo, je to jezero vendar resnično velik čudež narave. Trikrat sem bil že o raznih časih v tistih krajih ga ogledovat, in vselej sem ga drugač našel. Pervikrat sem se v čolnu po njem vozil, pa ondanj nisem nekoliko korakov od kraja nič vode vidil, ker je gosto bičje in trava čež-njo rastla in jo zakrivala; drugič je bilo razun cemuna, po katerem cérkniski potok teče, popolnoma suho; in tretjič sem pred štirmi leti polno vode vidil. Hacquet ga je v svoji „Oryctographia Carnioliae“ prijateljsem naravoslovja dobro popisal.

Pod jezerom, kakor tudi pod visokim Javornikom, ki ga na južni strani obdaje, so mnogi predori, velike jame in votline in berž ko ne podzemeljsko jezero. Te podzemeljske votline in jame so zakladnice jezera. Ko se ob dolgo vedrem, suhem vremenu voda va-uje steče, so tla jezera lepa ravna dolina, kjer se veliko sená nakosi in na severni strani tudi orje in proso ali kaj drugega seje.

Jezero je v navadnem stanu vode čez poldrugo uro dolgo in čez pol ure široko; osuši se pa, ko voda odtekati začne, v treh ali štirih tednih. Voda pa odteka v razne jame, naj prej v veliko in malo Karlovco, potem v Svinjsko Jamo, v Laški Studenec, v Vodonos, v Rešeto in v mnogo drugih. Kadar pa deževno vreme nastopi in dolgo terpi, se lepa dolina spet v jezero spremeni in z vodo napolni, in sicer v časih v malo urah in tako naglo, da ljudje, ki se z ribstvom pečajo, komaj ujdejo. Posebno silno vre voda iz Vranje Jame in iz Suhe Dolce. Mnogokrat se jezero tako napne, da bližnjim vasém, posebno Jezeru in Dolenji Vasi, veliko škode stori in celó ljudi prežene.

veliki " " poklicenik pridavnik

Cérknica, zal terg, po katerem se jezero imenuje, je na severni strani pol ure od jezera, pod visokim golim hribom, ki mu Slivnica pravijo. Ta terg je v poprejšnjih časih marsikakšna nesreča zadela. Razun da je večkrat pogorel, so ga tudi Turki od leta 1520 do 1560, tedaj v 40 letih, trikrat razdjali. Starodavna církev, ki naj više na griču sred terga stoji, je bila terdno obzidana, pa ne vem, če jo je tabor, ki ga nekoliko še stoji, o turških napadih ropa obvaroval ali ne. V Cérknici so v letu 1838, nekoliko prej ko sem tje prišel, na nekem vertu poln lonec starih majhnih srebrnih denarjev izkopali. Nekoliko jih je gospod Detoni, ki je nekdej v Postojni z menoj v šolo hodil, tudi meni podaril; pa sem jih bil zanemaril in skoraj pozabil, ker takrat nisem časa imel, se s starinoslovjem pečati. Ko jih pa pozneje bolj natanko ogledam, najdem da so denarji nekdanjih Oglejskih patriarhov; toda moji — devet jih še imam, druge sem razdal — so vsi le Pancerovi in Tekovi ali patriarhov Antona Pancera in Ludovika žlahtnega Tek-a. Kam so najdeni denarji prešli, ne vem, in močno mi je žal, da si nisem bolj prizadeval, jih več dobiti, ker morebiti, da niso bili vsi omenjenih patriarhov, temuč tudi drugih, in morda bi se bila dala lepa nabira za kakšen muzeum napraviti.

Ko sem na poprejšnje potovanje po tistih krajih mislil, me je skoraj sram bilo, da nisem šel tudi Loške okrajine gledat. Lož, nekdej terg, od leta 1477 pa mesto s pravico k zborom Kranjskih stanov odbornika pošiljati, nima sicer nič posebnega; toda bi bil vidil, kje je nekdej blizo sedajnega mesta (na griču nad starim tergom) starodavna terdujava Tèrpo stala. Nekteri terdijo, da je tudi Metulum, nekdejno terdno mesto, ki ga je cesar Avgust po silno junaški brambi razdjali, blizo Loža ali prav za prav na Blokah bilo, kjer namreč vas Metulje stoji.

Takrat sem hodil iz Cérknice po nekakšnem silno stermem klancu naravnost na Bloke, kjer sem se pa le malo pomudil, in iz Blok po neki slabi poti poleg Lužarjev nazdol v globoko dolino, iz ktere sem že po noči v Lašiče prišel. Iz Lašič sem šel drugo jutro po lepem polju in prijetnih gajih silovitega Turjaškega Grada gledat. Temu znamenitemu gradu, ki je bil že leto 1067 sozidan, se je o silnih časih, ko se je pravica le s pestjo delala, mnogo prememb

pripetilo. Že leto 1140 ga je Oton Ortenburški razdjal, in 50 let potem Adolf Turjaški spet sozidal; ali komaj je deset let preteklo, ko so ga Ortenburščani, hudi protivniki Turjaščanov, leta 1200 že spet razdjali. 70 let pozneje sta ga grofa Peter in Volk še lepše spet sozidala; pa leta 1511 ga je potres poderl, in še le leta 1570 ga je Trajan Turjaški vnovič krasno sozidal. Iz tega slovitega grada izhajajo mnogi odrasleki rodovine grofov in knezov Turjaških, in grad je od nekdanj v posestvu te rodovine stal.

V gradu, kjer so me prijazno sprejeli, sem ogledal izbe, s posebno radostjo pa kapelico in majhino izbico, v kateri je bil Dalmatin, napčno „Juri Kobila“ imenovan, nekaj časa skrit. — in tudi orožnico, toda brez orožja, ker se le nekoliko mečev in drugih revnih reči, ki jih je erja že na pol končala, v nji hrani. Vendar pa sem v ti izbi sosebno znamenit spominek najšel, namreč glavi nekdanjega poglavarja Kranjske dežele Herbarta Turjaškega in njegovega adjutanta, Miroslava Višnjegorskega, ki so ju Turki v bitvi pri Budasku 22. kimavca 1575 ubili. Po svoji divjaški navadi so jima glavi odsekali, ji v Carigrad poslali, tu pa oderli in s slamo natlačili. Turjaška rodovina je glavi za osem jezer zlatov odkupila in iz Carigrada nazaj dobila, in to je hvale vredno. Bližnji terg in priprosti kmetje spomin, da je Andrej Turjaški 22. dan rožnika 1593 Turke pri Sisku hudo otepel in premagal, še dan današnji o svetem Ahaciju slovesno obhajajo. Lep izgled, kako naj junaške domoljube in njih spominke častimo!

Atila, Alboin in Arnulf v Ogleju.

(Iz Povestnice goriške nadškofije Fr. Blažiča.)

Ko je Oglej naj bolj slovel in se vera kerščanska na vse kraje razširjala, ga je 452. leta strašna nesreča zadela. Kdor je v posvetni zgodovini kdaj liste samo preobračal, že vé od Atila, kralja hunskega, ki je bil šiba božja ne samo našim ampak tudi drugim deželam. Iz merzle Azije pripodivši svoje divje in sirove trope, bolj tolovajem, roparjem in morivcom kot rednim vojakom podobne, dere ž njimi na Francozko. Pri reki Marni pa se mu ustavi Aecij, hraber

korenjak, v kterega žilah je še stara rimska junaška kri tekla. Pri Šalonu se verne Atila, v bitvi premagan in pobit, na Ogersko nazaj. Poln življenja in ognja ne more brez vojske, brez prepira in bitve živeti, in zbere spet novo kervoželjno trumo. Na tatarskem čverstem vrancu jahaje pred tema in tema borivcov, jih pelje proti bogati Italiji. Oglej s terdnim naklepom, rajši življenje izgubiti, kakor suženj tujim gospodarjem streči in kakor rob ječati, se mu upre. Kakor ogenj z malo iskrico raznečen poslopje za poslopjem požiga in cele mesta in njih bogastvo in dragocenosti uničuje, tako Atila na čelu svoje trume dere, bije in mori; ustaviti ga ne more ne prizadevanje človeško, ne oestro orožje, ne eno ne drugo orodje jemu v bran pripravljeno, ne tekoča kri pobitih, ne šumeči ropot nesrečnih prebivavcov, mili jok nedolžnih otročičev, ne tužni stok umirajočih. Ljuto in viharo dere naprej. Oglej je premagan. Zastonj je močen jez derečemu hudourniku, ki z visoke snežene gore privalivši se, celó globoko vkorenjene skale s sabo vlačí, močno zidovje podira in se penast v kipečem hrupu po planjavah in livadah razliva. Tako podira Atila Oglejce v prah, in pobitih bratov kri se toči potokoma po ulicah premaganega mesta. Kakor vihar leta strašni vojvoda od konca do kraja. Poslopja goré, ogenj šviga, nadstropje poka, strehe padajo in vse mesto se v sip in drobni prah vali. Ni skoraj kamna več verh kamna. Kolikor prebivavcov se je z orožjem v rokah upiralo, morajo vsi z življenjem plačati svojo derznost, žene in otroci so plen premagavca in v sužnjost odpeljani. Tako strašno je bilo to nesrečno mesto obiskano in brez milosti razdjano. Kar je zlobnemu kralju hunskega in njegovi divji in sirovi tropi ostalo, so poslej Longobardi uničili. Terdoserčni Alboin je leta 568 več divjih in sirovih narodov združil in iz Ogerskega jih pelje proti Italiji, da bi novo kraljestvo ustanovil. Poln ponosne nade zre on z visokega hriba (Monte Reggio) lepe rajске kraje laške dežele, katero želi v svojo oblast pripraviti. Strah in trepet spreletuje serca laških kmetov in meščanov. Ni ga, ki bi se upal strašnemu sovražniku v bran postaviti; ni ga, ki bi bil pogumen, svojo domovino kervoželjnega nasprotnika oprostiti, ni ga, ki bi se vzdignil, da bi sebe in svoje oslobodil. Obupni in brezserčni beže prebivavci Italije. Alboin jemlje mesto za mestom,

premaga čez tri leta Pavijo, in gospodari po zgornji Italiji. Pa Alboin ne vlada dolgo; čez tri leta in pol ga je rekla lastna žena njegova Rozamunda na skrivnem umoriti, in tako mu je povernila njegovo hudo ravnanje z njo, ko ji je iz črepinje njenega umorjenega očeta piti ponujal rekoč: „Pij s svojim očetom.“ Ko je bil leta 592 Agilulf vojvoda Longobardov, je to ljudstvo posebno proti rimski cérkvi divjalo, ter tudi v Ogleju še ostale kamnate in druge podobe in vse, kar je na rimsko cérkvo spominjalo, serdito in terdoserčno uničilo.

Odselej se Oglej, tako silno ponižan, ni mogel več vzdigniti, le majhina vas je bila, polna podertije in ostankov nekdanje slave.

Golobje domači.

Spisal J. Navratil,

Golobov poznajo učeni sedemdesetero plemen. Tukaj je govorjenje le od domačih. Kakor izhajajo vsa domača živalna od divje, tako izhajajo tudi domači golobje od divjih, jim skoro popolnoma podobnih, ki so si jih naši spredniki svoje dni privadili, kakor kuro, konja, voła in vse domače živali.

Golobje imajo mehke, droben, raven, samo na koncu zgornje polovice malo zavihan kljun. Glava je malo ploščata in majhina. Perja so večji del zagorelo-pepelnatoga, po vratu pa višnjevega, zelenkastega in zlatastega, ki se tako lepo spreminja, da je veselje gledati. Drobne, erdeče, pri nekterih kosmate ali kocaste nožice niso za tekanje pripravne. Golob bolj počasi hodi, kinkaje z glavo, ki jo nekterim greben olepšuje. Toliko bolje pa s svojimi dolgimi perotmi leta. Leta naglo, lepo, lahno in precej visoko. So kaj mirne živalice, ki večji del le v tovaršiji s seboj živé. Zato pa golob in golobica sama v golobnjaku težko ostajata. Dom zapustivši se pridružujeta večjim družinam. Razpirajo se malokdaj. Ne branijo tujim golobom z njimi zobati, še kuram, mišim in podganam ne. Zavoljo te miroljubnosti so stari pravili, da golobje nimajo žolča, ali ni taka. V časih se vendar le spopadajo in s kljuni hudo kavsajo. Razkačena

starka se tudi človeka loti, in ga s kljunom kavsaje, s perotmi otepa. Tudi snago golobje neizrečeno ljubijo. Le gledaj goloba po blatni cesti hodečega, kako gleda, kam bo stopil. Berž ko se kaj pomaže, ne neha čediti.

Zobljejo golobje zlasti pšenico, ječmen, grah in grahor. Radi si letajo na njive živeža iskat, kodar v velikih tropah veliko škode narejajo. Dostikrat se kopljejo, v časih v pesku; ali pa zavoljo tega na dež hodijo in na eno stran legajo, perotnico druge strani kviško molé, da jih dež spodaj škropi. To jim je tako prirojeno, da še celó divje golobčke zgodaj iz gnjezda vzete v tičnici lahko k taki legi pripraviš, proso lahko in neprenehoma na-nje izpuščaje. Dozdeva se jim namreč, da gre dež.

Golob in golobica se imata tako rada, da se dostikrat iz svojega golžuna pitata. On guči, glavo in ves sprednji konec sklanjaje in vzdigovaje.

Ona iznaša po dve beli jajci, malokdaj tri ali štiri, in sedi na njih po 16 do 19 dni. Popoldne jo po 4, 5 ur on nameščuje, da se ona najé, se izkoplje i. t. d. Po noči sedi on poleg nje in jo varuje.

Mladički so, ko iz lupine izlezejo, samo s posameznimi rumenkastimi kocinicami poraščeni. Pervi dan ne uživajo ničesar, in mirno pod materjo ležé. Drugi dan in še kakih 5, 6 dni po tem jih pitajo stari z nekako sirasto, mehko rečjo iz golžuna. Pozneje pa morajo vse zobati, kar jim starši dajejo. Za 9 dni spregledujejo; v 14, 15 dneh so s perjem že vsi obraščeni; za štiri tedne že letajo.

Golobje imajo pri nas na leto po šest do deset krat mlade. Preračunano je, da golob in golobica v štirih letih lahko štirinajst jezer 762 mladih zaredita. Meso golobje je ljudem prav v slast. Zavolj tega, in ker se tako množe, jih derzé.

Čudno je, da golob svoj dom lahko najde, ako ga tudi dan daleč prenesesh. Pred nekoliko leti je bil dobil neki Ljubljaučan iz Kamnika štiri golobe. Komaj jih v Ljubljani v svoj golobnjak vtakne, izleté prec vsi štirje in se zaženó kviško, da jih je bilo komaj viditi. Nekoliko časa se pod nebom verté; potem pa jo urežejo vsi štirje na gorensko stran. Drugi dan Ljubljančan glas dobi, da so golobje v Kamniku. Kdor hoče, da golobje v novem golobnjaku

ostanejo, naj jim va - nj hlebček dene, narejen iz posušene ilovice, janeža in pa meda. Ostali bodo. Francozi in drugi umejo neko pleme golobov tako izuriti, da pisma od mesta do mesta čez sto ur daleč naglo po zraku prenašajo. Leta 1829 so bili v Lipsku 29 takih pismo noscev izpustili. Prileteli so v mesto Litih 132 ur daleč v 10 urah in prenesli pisma.

Litlich

Viri pozabljivosti.

Spisal Umek.

O, da bi se mogel, reče Milostin, iz potoka pozabljivosti napiti, in tako na enkrat vsega žalostnega spomina se osloboditi, ki mi neprenehoma moje življenje greni! — Tvoja želja se lahko spolni, pravi stari Zoran. Tri dni hoda od tukaj je velik lipov log, kjer puščavnik, moj stari prijatelj, prebiva. Pojdi k njemu, on te bo peljal k studencu. — Milostin se tedaj odpravi na pot, in pride tretji dan zvečer do imenovanega puščavnika. Ta ga prav prijazno sprime in berž ko ime svojega prijatelja zasliši, obljubi, da mu hoče preč drugi dan željo izpolniti. Mirno poslušá puščavnik Milostinov popis življenja in pelje po majhni večerji trudnega popotnika v posteljo iz maha in lipovega listja narejeno, da malo počine in se na jutrišnji pot pokrepča. — Komaj so pervi žarki solnca skozi goste veje svetega loga prederli, konča puščavnik svojo juterno molitev, in se odpravi s svojim gostom na odločeno mesto. Z večer prideta na visoko planino in v neko z gostim logom obraščeno dolino, kjer so trije studenci izviralí.

Na mestu pravi puščavnik, in vzame iz nedra zlat kozarec: Glej, to so studenci pozabljivosti, ali samo iz enega se sme piti, zdaj si izvoli! Ako si usta z vodo prvega zmočiš, boš vse nesreče in nadloge, ktere so ti kdaj tvoje življenje grenile, pozabil, pozabil boš nevoljo svojih mladih let, pozabil svoje nestanovitne, toda zraven tudi zveste izgubljene prijatelje. Tako govorivši, poda starček Milostinu napolnjeni kozarec, ali on ga ne prime, ampak poprašá: Bom li tudi, ako iz tega studenca pijem, svoje blažene mlade leta pozabil in drage čase, ktere sem s svo-

jimi prijatelji v edinosti in rajski prijaznosti užival? To se vé, tudi te boš pozabil. Pojdiva tedaj le k drugemu studentu, reče Milostin, kako bi se jaz mogel samo zato, da pretečene težave pozabim, toliko sladkega spomina iznebiti!

Prav tedaj, reče puščavnik, in natoči kozarec iz drugega studenta, in mu ga poda rekoč: Ako pa iz tega piješ, boš vse pregrehe svojega življenja pozabil. Milostin nagne kozarec in hoče piti, pa hitro se premisli in reče svojemu vodju: Ali mi nisi sinoč pravil, da te je ravno vest, ki te je zavoljo pregreh pekla; na pot modrosti in kreposti pripeljala, in da je ravno iz tiste grenkosti cvet kreposti pognal? — Rekel sem, odgovori puščavnik, in Milostin — izlije vodo po pesku.

Pri ti priči se prikaže serčno veselje na bledem licu sivega starčka; on stopi k tretjemu, ter mladenču natočeni kozarec daje. Povejte mi, pravi zdaj Milostin, lastnosti tega studenta. Ta ima lastnost, odgovori puščavnik z velikim veseljem, da boš prec vse razžaljenja svojih neprijateljev pozabil, in vse napake, ktere ti je njih hudobnost storila. Zdaj poklekne Milostin pred starčka, vzame iz njegove roke kozarec bistre vode, in ga popije. Sladek mir se razlije tudi po njegovem sercu, in to pitje je ugasilo grenki spomin sovražnega razžaljenja. — Ko se potem domu verneti, reče še puščavnik: „Ljubi mladenec! ne misli nikoli na razžaljenje hudobnega sveta, in gotovo boš z osodo zadovoljen, v miru in pokoju živel vse dni svojega življenja.“

M a t i c a.

Iz krajskega bčelarčeka.

Matica je nekoliko vekša in veliko dalja od delavnih bčel, razločuje se od njih tudi po barvi, in je mati vseh drugih bčel. Zato je z njeno izgubo tudi vsak panj izgubljen, če ni v njem za novi zarod druge matice, ali pa če se mu ne da druga matica. Silno rodovitna je matica, in zamore v enem letu nad 60.000 bčel roditi. Njena rodovitnost se ravna po njenem zdravju, po podobi njenega živoča, posebno pa po njeni starosti.

Matica živi navadno šest do sedem, tudi osem let, in

je prve tri leta veliko rodovitnejša kot pozneje, zakaj v četrtem in petem letu roji že tri ali štiri tedne kasneje kot ktera mlajša, in v šestem in sedmem letu po navadi ne roji več, in če prav roji, ne more več leteti, temuč pade pred ulnjakom na tla. V osmem ali še daljnem letu starosti, velikokrat že prej, njena rodovitnost se zlo zmanjšuje, in ona stavi vekši del le trotovsko zalego, kar je gotovo znamenje velike starosti in nepripravnosti; večji del matice to dobo umirajo.

Da se pa starost matic more za gotovo vediti, morajo bčelarji bukvice imeti, da se leta matice zapisujejo va-nje. Ali matica prvih rojev, ker zmirom stara matica ž njimi hodi, se ne sme imeti za mlado v listem letu izlezeno, ako ni roj pevski, to je, roj z mlado matico, ktera prej pôle. Skušen bčelar pa že tudi iz barve in druge životne podobe ngane, koliko bi utegnila matica stara biti. Matice enake starosti pa morejo navadno le bčele same razločiti, ker ni vsaka za-nje, temuč izmed več matic si izvolijo eno, menda najstaršo in naj rodovitnejšo; za druge pa, če jih je še toliko, ne marajo, temuč rajši na stari panj nazaj hodijo, kakor da bi sprejele na mesto izvoljene drugo. Zato se mora pri polavljanju odvečnih matie paziti, da se jim ne vzame prava, to je, od njih že izvoljena. Naj bolje storiš, če tako dolgo počakaš, da bčele matice, kar jih je odveč, same odženó, zakaj bčele preganjajo te matice že dostikrat precej pri vsajanju roja, večji del pa jih odganjajo v novem panju zad, kjer se na večer ali jutro drugega dne v hišice poloviti dajo. Le ne smeš nikoli dveh matic v eno ječo zapreti, ker bi ena drugo umorila.

Neizmérno ljubezen bčel do matice budi menda njena jim prijetna dišava, ker od vseh strani va-njo tiše in jo objemajo. Ako matica umre ali pobegne iz panja, kar bčele precej začutijo, postaja velika žalost in zmešnjava med njimi. Ako po njeni izgubi ni več zalege, in tedaj tudi več upauja ni, novega gospodarja dobiti, ne neha samo vsa delavnost med njimi, temuč gube tudi vse veselje živeti, in popolnoma obupajo, da zadnjič vse lakote pomerjó, ali jih pa, ko matice iščejo, druge pomorijo. Matica ni le poglavarica svojega ljudstva, temuč prav za prav duša in življenje eelega panja. Po njeni smerli pogine tudi vsa družina.

Dalje ima matica tudi kakor druge bčele želo, pa ga nikoli ne rabi, razun v smertni nevarnosti, ko bi jo pritisnil, ali pa bojuje se s kako drugo matico.

Delo in lenoba.

Po J. Śniadeckému^{em} poslovenil J. Navratil.

Lenoba ni le škodljiva napaka mladine, ampak ako človeku v navado pride, je vse žive dni gnjezdo velike nesreče, pregreh in hudodelstev; to priča življenje vseh ljudi, to pričajo dela vseh narodov.

Po lenobi zanemarja človek vse v sebi doverševati, se skazuje nehvaležnega stvarniku in natori, zakopuje darove telesa in razuma, ter narašča, da bo iz njega ničkoristen ali celo škodljiv ud družbe, privaja se zanikarnosti in zanemarjanja dolžnosti, brez katerih ne more na svetu nihčér biti, si napravlja dolg čas, ki mu je vse žive dni stanovitén mučivec, kteremu utekaje se meče navadam in veselicam v naročje, ki mu zdravje, srečo, sčasoma pa tudi poštenje jemljejo. Ni se treba tedaj čuditi, da je prvi, sirovi postavodajavec atenski Drakon postavanje naj ostudnejšim pregreham prištel, in na-nj ravno tako kazen postavil kakor na uboj očeta.

Delo in marljivost vas bo pripeljala do srečnega uspeha v opravkih, uspeh pa do ljubezni k nauku. Srečen uspeh je pa v nauku vsaka premagana težava, vsaka nova misel in zasledba po modrem opazovanju, vsako jasno in srečno premišljevanje poznanih reči. Vse to nam izurja razum, nas napolnjuje z radostjo in tolažbo, nas navdaje z veseljem do novega prizadevanja, tako da nam daje delo po sreči dodelano povoljno plačilo, in rodi ljubezen do dela na dalje. Kdor pa hoče srečo v delu imeti, mora vediti, kako drag je čas, in ž njim dobro gospodariti znati. Brez tega vodila se bo morda dolgo ukvarjal in trudil, pa nič koristnega ne opravil; to pa človeka izdeluje, mu moč, zdravje in življenje na nič deva. Človek je po postavi nature stvar delavna; kdar mu moči ojačajo in dozorijo, jih je treba premikavati in rabiti. Pretezati eno, ne goditi drugi, napravlja neprijetnost.

Ne maraje za to vodilo v razdeljevanju časa za delo in počitek, za opravila in veselice homo imeli namesto počitka dolg čas, namesto dela muko, namesto veselja otožnost. Življenje je tedaj prijetno, slobodno in koristno, kolikor to na nas stoji, vendar ni to nasledek samo dobrega gospodarjenja s časom. Po spolnovanju te postave bi bile bišne reči v lepšem redu, dolžnosti bi se natančneje spolnovale, iz dela in preudarkov bi bilo več koristi, v naukih več dognanih resnic, v razveseljevanju več prijetnosti. V vaših letih, ki so doba dela in nauka, naj vam bo mar, da časa ne tratite. Trati pa človek čas, belé si glavo s praznimi mislimi, postavljae ondaj, kdar mu je misel slobodna in delati voljna, odkladaje delo na drugi čas, potem pa naglo in brez potrebne pazljivosti delaje; trati človek čas, ne razdeljevaje dela po redu, naglo in pogostoma zdaj tega, zdaj unega dela se polotovaje. Tako neredno delo, ki nima nobenega uspeha, ne more človeka na nič natvezti. Ni je pa revnejše stvari od mladega človeka, ki se ničesar stanovitno ne derži. Vse se mu zdi mervično in dolgočasno; za-nj je samo kratkočasovanje z različnimi veselicami na izgubo časa. Za-nj bi se moral ves svet kakor človeška ribica vedno ponavljati in spreminjati, da bi mu mogel vse visoko segajoče želje razbijati in uterjati. Da se te škodljive navade obvarujete, morate čas po vrednosti ceniti in ga gospodarčno rabiti. Ne ostajajte pri tem, kar bodele od učениkov slišali in v bukvah brali, trudite se marveč to sami marljivo premisliti in opisati; zakaj dobro je povedal Bakon, da je po branju človek zmožen, po pisanju pa da nastaja premišljav in učen. Tako ne bodele iz nauka samo očitne koristi dobivali, temuč se že iz mlada delavnosti privadili, ki je naj lepša lastnost dobro odgojenega človeka, ktera ga še na stare dni osrečuje. Delajte in trudite se, da bi svoj narod podpirali, podučevali in razsvetljevali s pridobljenimi terdnimi znanostimi, z modrim razsodkom, z bistro glavo, z nepokaljenim poštenjem, z neoskrunjeno krepostjo. Če je bilo in je še takih ljudi, katerih ime in spomin je ljudstvu slovenskemu na sramoto, naj mu bodo pa vaše imena na čast in slavo. Premilostljivi naš vladar vam je omislil dosti pomočkov; zidajte mu na svoji razumnosti, modrosti in kreposti več en spomin hvaležnosti.

L i p a.

Po J. Kohanovskomu, poslovenil Fr. Miklošič.

Prijatelj, sedi se pod mene, in oddahni si,
Ne bo te tukaj gorko peklo solnce, veruj mi,
Naj lih stoji nad nama; naj vse dreva senčico
Ljudem, živalim potnim, zevajočim kratijo;
Prijetno hladni vetri tukaj zmirom vejejo,
Slaviči tukaj in škerjanci vedno pojejo,
Marljive bčele s cvetja mojega dišečega
Med zbirajo za mizo ljubega mi soseda,
In s tihim svojim šumom delam dostikrat tako,
Da v mili moji senci potniki zadremljejo;
Bes jabolk sladkih ne rodim, vendar me gospodar
Časti kot verta hesperidskega naj lepši dar.

Ž i v a l i.

Spisal M. Vertovec.

Gospodu Bogu je dopadlo naj prej zelišča, trave in drevesa, potem vse živali, in kadar je bilo že vse za-nj pripravljeno, tudi človeka ustvariti. Brez rastlinja bi ne bile mogle živali, brez živali in rastlinja pa tudi človek ne živeti. V našem cesarstvu je sedem in trideset milijonov duš, na vsem svetu blizo jezero milijonov, tako da se za vsak udarek človeške žile po ena duša iz tega sveta loči. Dajmo zdaj, da bi danes ta dan vse živali poginile, ali bi bilo še mogoče človeštvu na svetu živeti? Kdo bi nam pridelke domú in iz doma na terge vozil? Kako bi kupčija šla, ali se blago iz dežele v deželo prepeljevalo? Kako bi neki zemljo, zlasti žitne polja, brez živine obdelovali? Kaj bi pa nam polja brez živinskega gnoja dajale? Kaj bi tedaj prodali? Na milijone ljudi se živi zdaj z ribstvom ali lovom zverin; kako bi se neki ti za naprej preživljali? Kje bi mi jemali potrebno meso, mleko, maslo, sploh vso za-belo? Kako bi bilo za naše obuvale? ali bi ne morali vsi cokel nositi ali celó bosí hoditi? S čim bi se neki po zimi oblačili, ko bi nič več volne in kožuhovine ne bilo? Kakor hitro bi tedaj vsa živina, vsa živa stvar poginila, bi moralo tudi človeštvo, saj večji del poginiti, in ko bi ravno

nekteri serčnejši in močnejši ljudje nekoliko časa dalj na svetu ostali, kako težavno bi jim bilo njih življenje, ker bi morali vse naj težje dela, ki jih jim zdaj živina opravlja, sami s svojim životom opravljati? Kako dolgočasno bi jim bilo na svetu, če bi jim nikdar več bčelica ne zabrenčala, volk ne zamukal, škerjanec ne zapel ali slavček ne zagodel? Ko bi čez deset let potem, kadar bi bila že vsa živa stvar poginila, človek, ki je bil na-njo vajen, jagnje ali saj eno muho zagledal, kako bi mu neki pri sercu bilo? Ali bi se od veselja ne zjokal? Ni ga ne človeka na svetu, da bi bil že od vseh strani in prav do živega premislil, kako brezštevilne in neizrečeno velike dobrote nam stvarnik po živini deli. Ker nam živina naj težje dela opravlja, k obilnim zemeljskim pridelkom po mnogih potih veliko pripomaga, nas živi, obuva in oblači, se spodobi, da človek, ki ima v sebi iskro božjega uma, tudi to hvaležno spozna.

Če bi bila vsa živina divja ostala, bi se po previdnosti božji, kakor vsa taka še dan današnji, sama živila. Pred tri sto petdesetimi leti so Evropejci Ameriko našli: že v tistih časih so po nekoliko živine sem ter tje pröste izpustili na neizmérne senožeti, po katerih raste trava do pasa velika; živina, spet divja, se je tam tako pomnožila, da se zdaj nahajajo črede od pet do deset jezer glav zlo plabega govedja ali konj. Ker je pa v takih krajih še celó malo ljudi, je ne morejo drugači k pridu pripraviti, kakor da jo streljajo, odirajo in nje kože prodajejo; veliko takih kož pripeljujejo od leta do leta v Terst. Tisti, ki so prvi živino ukrotili in si jo pridružili, so bili že dobro bistrournni; iz ukrotene živine so si priredili velike črede drobnice, govedja, s časom tudi kamel in konj; s takimi večkrat zlo velikimi čredami so hodili skerbno zmiraj za pašo iz enega kraja v drugega, v šotorih s kožami pokritih so pri svojih čredah stanovali, in od njih so bili prevideni z vsem živežem, z obuvalom in z obleko. Veliko kasneje, kadar so se bili že ljudje zemlje poprijeli in vselili, so bili drugi tudi močnega duha zmislili, živino k jaslim privezovati, in so jo k naj težjim delom vpregali, kakor se še dan današnji godi, da živina namesto človeka in jemu k pridu naj težje dela opravlja. Ko si je pa človek živino ukrotil, da mu dela,

da ga z mesom, mlekom in zabelo redi, da mu daje obuvalo in obleko, je očitno, da je on tudi dolžnost na-se vzel, v božjem imenu za-njo, to je, za nje živež, za nje zdravje in življenje skerbeti.

Kakor človek, so tudi vse živali iz duše in telesa; velik razloček je pa ta, da ima človek um, po katerem je Bogu v rodu, in se lahko do svojega stvarnika povzdigne, in da njegova duša je neumerjoča in po božji podobi ustvarjena. Tudi živalim je modri in dobrotljivi stvarnik duše, pa umerjoče dal, tako da zlasti žlahtnejše imajo po pet občutkov kot človek; imajo po svoji lastnosti večjo ali manjšo razumnost, spomin in voljo; zamorejo marsikaj premisliti, prijetno od neprijetnega razločiti, eno izvoljiti, drugega se ogniti ali zavreči; imajo nagnjenja k dobremu in slabemu, zadržujejo se in vse razsojujejo po svojih nagnjenjih; čutijo veselje in bolečine, po prvem hrepené, pred drugimi pa večkrat na vso moč bežé. Mnogoverstne živali neutrudoma delajo, in izpeljujejo z nedopovedljivo umetnostjo čudo lepe dela. Mnoge je stvarnik še z bolj tankimi počutki kot človeka previdil; ali ne najde pes po dišku ali sledu svojega gospodarja ali kako njegovo izgubljeno reč po več ur daleč? ali ne zagleda orel iz visokega neba zajca na ložu, ali kačo, ki se v travi solnči?

Dušne lastnosti marsiktere živali so pravi, vsega posnemanja vredni izgledi. Ponižnosti in krotkosti jagnjeta, razumnosti, ljubezni in zvestobe mnogoterega psa ali konja, marljivosti in delavnosti bčelice ali mravljinca se nič ne sramuj vedno pred očmi imeti; nič, celó nič ti ne bo škodovalo, če se kaj dobrega tudi od živine naučiš. Človek je sicer po božji podobi ustvarjen, pa vendar večkrat pri njem ne nahajaš take zvestobe, odkritoserčnosti, usmiljenja in posebno hvaležnosti tako čiste, brez vse hlimbe in hinavšine, kakor pri mnogoteri živali. Kako udani so ti tvoji voliči, ko vedno za-nje skerbiš, in le z lepa ž njimi ravnaš? Če prideš na senožet, kjer se pasejo, in če rumenčeta ali jelenčeta pokličeš, kar rep bo kviško vzdignil in pribezlaje k tebi priteknel ti roke lizat!

Slovo od mladosti.

Zložil F. Prešeren.

Dni mojih lepša polovica kmalo,
Mladosti leta, kmalo ste minule ;
Rodile vi ste meni cvetja malo,
Se tega rožice so se koj osule,
Le redko upa solnce je sijalo,
Viharjev jeze so pogosto rjule :
Mladost, vendar po tvoji temni zarji
Sercé britko zdihuje, Bog t' obvarji !

Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje,
Veselja dokaj strup njegov je vmoril ;
Sem zvedil, da vest čisto, dobro djanje
Svet zanič'vati se je zagovoril ;
Ljubezen zvesto najti, kratke sanje,
Zbežale ste, ko se je dan zazoril,
Modrost, pravičnost, učenost, device
Brez dot žal'vati vidil sem samice.

Sem vidil, da svoj čoln po sapi sreče,
Komur sovražna je, zastonj obrača ;
Da veter nje nasproti temu vleče,
Kogar v zibeli vid'la je berača ;
Da le petica da ime sloveče,
Da človek toliko velja, kar plača ;
Sem vidil čislati le to med nami,
Kar um slepi z golšijami, lažami.

Te vidit', gerje viditi napake,
Je sercu rane vsekalo kervave :
Mladosti jasnost vendar misli take
Si kmalo iz serca spodi in glave,
Gradove svitle zida si v oblake,
Zelene trate stavi si v puščave,
Povsod vesele lučice prižiga
Ji up golšivi, k njim iz stisk ji miga.

Ne zmisli, da dih prve sap'ce bode
Odnesele to, kar misli so vstvarile,
Pozabi koj nesreč prestanih škode
In ran, ki so se komaj zacelile,

Dokler, da smo brez dna polnili sode,
Zučé nas v starjih letih časov sile.
Za to, mladost, po tvoji temni zarji
Serce zdih'valo bo mi, Bog t' obvarji!

Nekoliko basni.

Spisal Fr. Metelko.

I. Kmet in sinovi.

Oče vidi med svojimi sinovi velik prepir, zastonj jih je k miru in ljubezni opominjal. Nekaj drugega si tedaj zmislil: sestí jim reče, in ukaže prinesiti veliko šib. Vse šibe v butaro zveže, ter jim jih daje zaporedoma, da naj jih vsakteri skusi prelomiti. Ali vsak se je zastonj vpiral, nobenemu jih ne bilo moč prelomiti. Zdaj jih oče razveže, in jim jih reče po samezi lomiti, in kmalo so bile vse zlomljene. Nato jim oče pravi: Glejte, ljubi sinovi, to sem vam v izgled dal: dokler boste v ljubezni med seboj združeni, ne bodo vaši sovražniki nič opravili nad vami; ako boste pa v razpertiji, gotovo vam povem, vas bodo zaporedoma pokončali.

Edinost slabim stvarém veliko moč daje, razpertija pa mogočne v nič pripravlja.

2. Vola in oje.

Vola vprežena sta voz vlekla; oje se pa pritoži, da preveč terpi, in vola krega in zmérja, da sta mu nehvaležna, ker ju je prej, dokler je še rastlo, s svojimi vejami redilo. Ali je to po pravici, mu pravita vola, da naji nehvaležnosti dolžiš? Ker naji slišiš od teže zdihati, in vidiš, kako neusmiljeno naji tepó, s kolikim trudom, da komaj sopeva, tebe in voz vlečeva, bi vendar moglo spoznati, da prisiljeva to delava.

Ne jezi se nad njim, kdor ti neradovoljno kaj sopernega dela.

3. Bolnik in zdravnik.

Bolnika je vprašal zdravnik, kako mu je kaj bilo po noči. Celo noč, mu odgovori, sem se potil. To je že dobro, pravi zdravnik. Drugo jutro mu pove bolnik, da ga je celo noč merzljica tresla. Nič ne maraj, mu reče zdravnik, to je dobro. Tretje jutro ga spet popraša zdravnik, kako je kaj spal. Nič nisem spal, mu odgovori bolnik, po vseh udih me je tergalo. Nič se ne boj, mu reče zdravnik, to je prav dobro; zdaj bolezen slovo jemlje. Ko zdravnik odide, pride prijatelj bolnika obiskat, in ga popraša, kako se kaj čuti. Tako dobro, mu reče bolnik, da od zgolj dobrot me bo skoraj konec.

Cloveku sosebno težko de, ako spozna, da mu resnico prikrivajo in ga z lažjo tolažijo.

4. Osel in koza.

Nekdo je osla in kozo vkupej redil. Koza je bila pa oslu nevoščljiva zavolj njegove boljše klaje; zato mu pravi, da se bo z vsakdanjo vožnjo in nošo ves poterl, in mu svetuje, da naj se obložen, kakor bi božjasten bil, nalašč ob tla meče, po tem takem bo potlej brez dela živel. Oslasti osel je kozi verjel; kar v jamo telebne, in se tako pobije, da na pol merlev obleži. Gospodar ročno po zdravnika pošlje. Ko ta bolnega osla ogleda, mu to vraštvo zapiše: kozje pluča na drobno sosekajte, ter jih oslu dajte užiti; to mu bo precej pomagalo. Gospodar kozo hitro zakolje, in osel se zgaji.

Kdor drugim jamo koplje, se sam va-njo pogrezne.

Nekoliko iz kratkega popisa zgodob

Indijanov Polnočne Amerike.

Spisal M. Baraga.

Zgodbe Amerikanov se začinjajo od 12. dneva mesca kozoperska leta 1492. Ta dan je bil namreč Kristof Kolomb nov del sveta najšel, ki se Amerika imenuje, in kateri je bil do takrat Evropejcom in drugim ljudem, ki v Aziji in Afriki živijo, popolnoma neznan.

Ko je bil Kolomb ljudem pot do novega dela sveta pokazal, je precej veliko Evropejcev tje hodilo, da so drugih neznanih krajev zemlje iskali, ali pa da so se tam vse-ljevali.

Gotovo je, da takrat, ko so Evropejci do Amerike prišli, so že po vsi Ameriki ljudje prebivali. Kdaj in pa od kod so prvi prebivavci v Ameriko prišli, se ne more po-vedati. Zgodbe američanskih narodov pred letom 1492 so nam popolnoma neznane. Naj verjetnejše je, da so američanski Indijani iz Azije v Ameriko prišli, posebno, ker sta ta dva dela sveta v polnočni strani v nekterih krajih komaj štirideset angličanskih milj narazen in Indijani s svojimi čolni še po več kakor po štirideset milj daleč hodijo. Tudi to ozko morje med Azijo in Ameriko premerzuje, da je mo-goče po ledu čež-nj priti.

Pervi Evropejec, kateri je Polnočno Ameriko obiskal, je bil Janez Kabot (John Cabot), ki je bil v letu 1497 od angličanskega kralja tje poslan. On se je pa le toliko časa tam mudil, da je zemljo nekoliko pregledal, in se je kmalo spet v Angličansko vernil.

V letu 1524 je bil francozki kralj nekega Laha v Ameriko poslal, naj bi nekoliko zemlje za francozkega kralja v posestvo vzel. On je prišel v deželo Florida, in potem, ko je veliko Polnočne Amerike obhodil in ogledal, je šel na Francozko nazaj.

V letu 1584 je Angličan, po imenu Walter Raleigh, prvi poskusil v Polnočni Ameriki selišče napraviti, ker je 180 Angličanov v Polnočno Ameriko, in sicer v deželo Virginijo, preselil, in je hotel, da bi vedno tam prebivali. Pa to se-lišče ni dolgo terpelo za to, ker vseljenci niso hoteli zemlje obdelovati, ampak so le zlata in sreba iskali. Živež, ki so ga bili s seboj pripeljali, je pošel, in so morali potrebno hrano od Indijanov kupovati, namreč za evropejske reči za-menjevati. Pa to ni moglo dolgo tako biti. Po pretečenih dveh letih so tedaj to selišče popustili in se v Angličansko vernili.

Ti vseljenci so se tisti čas, ko so v Polnočni Ameriki prebivali, od Indijanov tabak piti navadili, ker pred iznaj-denjem Amerike v Evropi tabak ni rasel. Ko so tedaj iz Amerike v Evropo nazaj prišli, so tudi veliko tabaka in

tabakovega semena s seboj prinesli, in potem so začeli še drugi Evropejci tabak sejati, ter ga piti ali kaditi in šnofati, kakor je še zdaj ta neumna navada med nami.

Še le v letu 1607 je bilo prvo stanovitno selišče v Polnočni Ameriki, v deželi Virginiji, ustanovljeno, in od tega časa so začeli Evropejci navade in šege, ter dušne in telesne lastnosti Indijanov nekoliko bolj spoznavati. Od tega, kar se je z Indijani pred tem časom godilo, nam ni veliko znanega.

To leto pa je Krištof Newport s 105 Angličani v Polnočno Ameriko prišel, in se je ustavil v deželi Virginiji, v tistem kraju, kjer se potok James v morje izliva. Potem se je s svojimi preseljenci po tem potoku peljal in je prišel do lepega kraja, kjer so vsi ti Angličani ostali in vedno prebivati sklenili. Mesto, katerega so si vseljenci delati začeli, se imenuje Jamestown. Kmalo je še več drugih Angličanov za njimi v ta kraj prišlo.

Sosednji Indijani so se zdaj začeli za svojo deželo bati, ko so vidili, da je vseljenih Evropejcev če dalje več. Niso se sicer še z Evropejci vojskovali, pa vendar tudi niso bili več prijazni ž njimi. Vseljenci so tedaj morali svoje mesto z debelimi v zemljo zabitimi koli ograditi, da se jih Indijani niso mogli neprevidoma lotiti.

Eden izmed poglavarjev tega selišča, po imenu Janez Smith, je šel nekega dne z nekoliko ljudmi daleč od mesta v deželo Indijanov, da bi jo ogledal. Ko so ti Evropejci nekoliko časa po svojem potu šli, so na enkrat veliko Indijanov zagledali, kateri so jih od vseh strani obdali in se jih lotili. Evropejci so se sicer branili, pa so bili kmalo premagani in pobiti ali pa vjeti.

Čudno je, kar se je pri ti priložnosti z Janezom Smithom zgodilo. Bil je precej v začetku boja od nekega divjaka s puščico ranjen. Pa je hitro z levico tistega Indijana prijel, ki mu je prej pot kazal, in ga je kakor škit proti puščicam svojih sovražnikov pred seboj držal; z desnico je pa svojo puško vzdignil, in je štiri Indijane pobil, ki so blizo njega prišli. Med tem se je zmiraj nazaj pomikal in je mislil, da bo kmalo nevarnosti odšel. Ali prišel je v močvirni kraj, in se je tako globoko vderl, da se ni mogel več braniti, in tako je bil od Indijanov vjet. Da bi ga ne bili precej umorili, je

hitro tistim Indijanom, ki so ga deržali, magnetno iglico v lepi slonokosteni škatljici podal, in jim je začel z znamenji in z besedami, kolikor je v indijanskem jeziku zamogel, lastnosti te iglice razlagati, ktera se zmirom proti polnočni strani obrača. Cudili so se temu in so škatljico pazljivo ogledovali. Pa kmalo so se začeli spet pogovarjati, kaj bi s tem vjetim Evropejcom storili. Po tem so ga k nekemu drevesu privezali, in so se že pripravljali ga s svojimi puščicami prebosti, kar je na enkrat tisti Indijan, ki je škatljico deržal, zavpil: „Peljimo ga rajši k našemu kralju.“ Spet so ga tedaj odvezali, in so ga s častjo k svojemu poglavarju Povhatanu peljali. Ta je svoje svetovavce k sebi poklical, in Smith je bil od vseh k smerti obsojen. Zdaj so ga na kraj peljali, kjer so imeli navado hudodelnike pobijati. Tukaj je bil velik ploščan kamen, na-nj je moral Smith glavo položiti, in Povhatan ga je htel sam ubiti. Debel in težek kol ali bit je prijel, in ga je že vzdignil, da bi Evropejcu glavo zdrobil, kar je na enkrat njegova mlada hči, po imenu Pokahonta, vsa prestrašena k njemu skočila in zavpila. Potem je pred Evropejca in svojega očeta Povhatana pokleknila in je s povzdignjenimi rokami prosila, da bi ga ne umoril. Povhatan je bil od tega tako omečen, da je precej kol iz rok djal. Ravno tako se je Smith tudi drugim okoli stoječim smilil, in sklenili so mu prizanesti, in so mu še celó čez nekoliko časa pripustili spet k svojim ljudem nazaj iti.

Vendar so Indijani in evropejski preseljenci spet mir in spravo med seboj sklenili, in tudi res dve leti mirno živeli.

Povhatan je bil posebno imeniten poglavar pri Indijanih Polnočne Amerike. Gospodoval je čez trideset indijanskih rodov v deželi Virginiji. Vsak rod je sicer imel posebnega oblastnika, pa vsi ti oblastniki so bili Povhatanu podložni, in so mu vsako leto nekoliko jelenovih ali serninih kož, turščice, kufra in drugih reči v davek dajali, ktere reči je vsaki izmed njih od Indijanov svojega rodu pobiral.

Povhatan je imel na štirih krajih v svoji deželi take hiše, da je v vsaki nekoliko časa v letu stanoval. Vsaka hiša je bila 150 črevljev dolga, in tudi veliko širša in visokejša kakor hiše drugih indijanskih oblastnikov. V takih hišah je stanoval s svojimi ženami in s svojimi služabniki. Tudi je

imel zmirom štirideset ali petdeset naj močnejših vojščakov pri sebi, da so ga varovali, ali da so bili njegova životna straža. Ponočni čas je moral na vsakem voglu hiše eden izmed teh vojščakov stati, in vsake pol ure, so se morali eden drugega klicati, da ne bi kateri zaspal. Če bi kateri ne bil odgovoril, je bil precej tepen.

Ta mogočni indijanski poglavar ali kralj je imel pa še tudi drugo prav terdno in iz debelega bervanja narejeno hišo, ktera je bila z visokimi v zemljo zabitimi hlodi ograjena in v kateri je svoje zaklade hranil. Ta hiša je bila 150 črevljev dolga in primérno široka. V nji je imel kožuhovino, kože, žito in druge reči, ki jih je v davek prejemal, in tudi svoje loke, puščice, ščite in bojne kole ali gorjače. Na vsakem voglu te hiše je bil lesen malik, izmed katerih eden je bil podoben zmaju, eden medvedu, eden leopardu, eden pa človeku.

Veliko žen je imel v svojih hišah, izmed katerih mu je ena vselej na desni, ena pa na levi strani sedela. Pred vsako jedjo mu je ena izmed njegovih žen v leseni posodi vode prinašala, da si je roke umival, ena mu je pa tičjega perja podajala, da se je brisal. Kadar se je ktere žene naveličal, jo je od sebe spodil, in je drugo namesto nje vzel.

V letu 1609 se je med Indijani in preseljenimi Evropejci spet sovražstvo začelo, in Povhatan ter jegovi svetovavci so sklenili vse Evropejce na enkrat pokončati. Mislili so jih namreč ponočni čas, kdar si Evropejci niso bili tega svesti, neprevidno in tihoma zalesti in pomoriti. K veliki sreči Evropejcev je pa Povhatanova hči, po imenu Pokahonta, ta sklep svojega očeta zvedila. Šla je tedaj v temni noči skrivaj v mesto Jamestown k Evropejcom, in jim je povedala, kaj da mislijo Indijani storiti. Evropejci so se tedaj pripravili, se Indijanom z vso močjo v bran postavili, in kadar so Indijani prišli in vse Evropejce k bojevanju pripravljene vidili, se jih niso upali lotiti, in so spet v svoje gojzde nazaj šli.

Indijanska deklica Pokahonta je potem v mestu Jamestown pri Evropejcih ostala, in neki imeniten poglavar evropejskega selišča, po imenu Rolfe, jo je v zakon vzel. Zlo so se veselili, ko so to prvo ženitev Evropejca v Polnočni Ameriki obhajali. Nekoliko let potem je šla Pokahonta s

svojim možem v Evropo v Angličansko, se je k kerščanski veri spreobrnila, in je bila kerščena. Čez nekaj časa je pa spet v deželo Virginijo nazaj šla, in je tam umerla. Njeni mlajši so še zdaj imenitni zlahtniki v ti deželi.

Veliki poglavar evropejskega selišča v Virginiji, kateri je vidil, kako veseli so bili Indijani, da je Evropejec Indijanko v zakon vzel, je želel, da bi se več vseljencov pri Indijanih oženilo. Tudi Indijani so prišli po storjenem miru s svojimi hčermi, in so jih Evropejcom v zakon ponujali. Pa noben Evropejec ni htel več Indijanke vzeti, kar je Indijane zelo jezilo, ker so iz tega sklenili, da Evropejci Indijane zaničujejo in sovražijo.

V letu 1620 je bilo drugo angličansko selišče v Polnočni Ameriki ustanovljeno, in sicer v deželi Massachusetts. Ko so preseljenci do tega kraja šli, so nekatere izmed svojih tovaršev na suho poslali, da bi dobrega kraja za selišče iskali. Ko so ti nekoliko časa po suhem hodili, so srečali nekoliko divjakov, kateri so se Evropejcov tako ustrašili, da so hitro zbežali, in se niso dali več viditi. Tudi so našli Evropejci nekoliko jerbasov polnih turščice, katero so s seboj vzeli in jo spomlad v svojem selišču posadili ali vsejali. Po dolgem iskanju so zadnjič našli kraj, kateri se jim je za selišče dober zdel. Začeli so tedaj na tem kraju mesto delati, in so to mesto Plymouth imenovali.

Dasiravno se Indijani teh evropejskih vseljencov niso noben krat lotili, so bili vendar Evropejci, ker jih je bilo malo, zmirom v skerbi in v strahu. Da bi se jim ne bilo treba bati, so si toraj prizadevali zavezo sprave in mira z Indijani skleniti, kar se je tudi res mesca sušca 1621 zgodilo.

Veliko manjšo srečo je pa evropejsko selišče okrog mesta Jamestowna v Virginiji pri Indijanih imelo. Vseljencov je bilo zmirom več, in so se zmirom dalje v deželi razširjali. Mislili so, da se jim ni treba Indijanov nič več bati, ker je bilo njih število že tako obilno; toraj jim ni bilo veliko mar, kaj Indijani delajo, in so bili brez vse skerbi. Dasiravno so lahko iz lastne skušnje vedili, kako zviti in prekanjeni da so Indijani, so vendar vse v nemar pustili, kar bi jih bilo zamoglo njihovih zvijač in njihovega zalezovanja obvarovati. Tako so, postavim, Indijanom več pušek dali, za to da bi

38
266

jim pomagali zveri po gojzdh streljati. Tudi so pripustili, da so Indijani vsako uro v hiše Evropejcov priti smeli, ker so hteli z njimi dobri prijatelji biti. To je dalo Indijanom priložnost zvijačen sklep storiti, se nad vsemi Evropejci zmaščevati.

K nesreči Evropejcov so Indijani tudi prav umnega in prebrisanega vojvoda dobili. Ta vojvoda je bil Opehankanov, naslednik sovražnega Povhatana, ki je v letu 1618 umrl. Opehankanov je imel vse lastnosti, da je lahko imeniten vojvoda divjakov bil. Bil je serčen, močan, uren in neizrečeno prebrisan. Tudi je bil rodovine imenitne pri Indijanih, in od vseh tako čislán, da so ga Indijani cele dežele Virginije v svojega poglavarja izvolili. Toraj so ga angličanski pisarji, ki so takrat živeli, tudi indijanskega cesarja imenovali.

Ko je bil Opehankanov v velikega poglavarja virginskih Indijanov izvoljen, je precej sklenil vse evropejske vseljence pokončati, ker so bili njegovemu veličastvu in njegovim gospodovavskim naredbam nekoliko na poti. Štiri leta so se Indijani tihoma k temu pripravljali. Za vsak indijanski rod je bil kraj odločen, kamor so se morali potem pred začetkom boja vsi Indijani listega rodu podati, ker Evropejci so bili že takrat po vsi deželi razširjeni, in so imeli že več vasi in majhnih mest.

Dva in dvajseti dan sušca 1622 je bil k izpolnjevanju tega sklepa odločen. Zjutraj se je vsak indijanski rod na svoj kraj podal. Evropejci so bili še zmirom nepripravljeni, ker si niso celó nič domišljevali, v kaki nevarnosti so. Ko je pa poldne prišlo, kar Indijani tudi brez ur iz visokosti solnca dobro vedó, so na enkrat od vseh strani nepripravljene Evropejce obsuli, in so brez razločka starosti in spola pobijali, kolikor so jih mogli najti. V nekterih vaseh so bili Evropejci tako pokončani, da ni noben živ ostal. Tako je bilo v eni sami uri 347 mož, žen in otrok pomorjenih.

Morebiti da bi ne bil noben Evropejec te dežele smerti odšel, ko ne bi bil neki spreobrnjen Indijan ene ure poprej v mestu Jamestown sklepa in misli svojih rojakov razodel.

Kolikor je Evropejcov še po deželi sem ter tje raztrošenih ostalo, ki so se Indijanom bili odtegnili, so potem vsi v mesto Jamestown pribežali, in niso nič drugega mislili, ka-

kor kako bi Indijanom njih hudobijo povernili. Zgodbe pričajo, da so izglede zvičajnosti, nezvestobe in kervoželjnosti, ktere so jim Indijani pokazali, zvesto posnemali. Zdaj so tudi Evropejci sklenili, vse Indijane v Virginiji pokončati. Lovili so jih kakor zverino, in ko so Indijani v svoje gojzde zbežali, kamor Evropejci niso lahko za njimi hodili, so jim sporočili, da, če hočejo spet iz gojzdov priti, se jim ni treba nič bati, ker mislijo Evropejci spet v miru in spravi z njimi živeti. Tem besedam so Indijani verjeli, in so v svoje poprejšnje kraje k Evropejcom prišli. Zdaj so pa Evropejci tako storili kakor poprej Indijani. Na enkrat so namreč v vasi in hiše Indijanov planili, in so vse Indijane pomorili, kolikor so jih dobili. Le malo Indijanov je v gojzde zbežalo, kjer so pa skoraj vsi od lakote pomerli. Nekoliko indijanskih rodov je bilo popolnoma pokončanih.

Leta 1635 se je spet drugo angličansko selišče v deželi Konektikut začelo. Sosednji Indijani so začeli kmalo Evropejce tega selišča sovražiti in so več posameznih evropejskih vseljencov pomorili. Tako so nekdam dvanajst Angličanov, kateri so se bili od selišča nekoliko dalje po deželi spustili, popadli, in so tri izmed njih umorili, drugi so bili ušli. Drugi krat so nekoliko vseljencov, kateri so na polje delat šli, obsuli, ter šest mož in tri žene ubili, dve deklici pa s seboj vzeli, in tudi nekoliko goveje živine poropali.

Dve leti po začetku tega selišča so divjaki sklenili, Evropejce v tem kraju popolnoma pokončati. Njih vojvoda je bil Zaskoz. Postavili so tedaj na enem kraju sedemdeset koč, so ta kraj z bruni obgradili in svoje žene, otroke in vse svoje reči v to ograjo spravili. Evropejci so se tudi k vojski pripravljali, in dasiravno niso imeli več kot devetdeset svojih vojščakov in sedemdeset Indijanov, ki so Evropejcom pomagali, so vendar sklenili se Indijanov precej lotiti. Leta 1637 so se Angličani s svojim vojvodom Masonom ponočni čas prav tiho indijanski ograji bližali, in so hteli Indijane nepripravljene zalesti. Ali pes, ki so ga s seboj vzeli, je začel tako močno lajati, da so se Indijani v ograji zbudili in so začeli vpiti: Ovanoks! Ovanoks! (to je: Angličani! Angličani!) Hitro so vsi Indijani svoje orožje zgrabili, in so se tako dobro branili, da Angličani proti njim niso nič opravili, in da so še sami v nevarnost prišli.

od Indijanov, katerih je veliko več bilo, premagani in pokončani biti. Zadnjič so pa vendar Angličani med koli verzel ali luknjo zagledali, so hitro v ograjo planili, in so indijanske kočje zažgali. Ker je bil velik veter, se je ogenj hitro po vseh krajih razširil, vseh sedemdeset bajt se je kmalo vnelo, in vsi ljudje, ki so bili v njih, so zgoreli. Kar jih je zbežalo, so bili od Angličanov pobiti, in le prav malo jih je ušlo.

Zdaj so šli Angličani še drugih Indijanov iskat, ki niso v ograji bili. Ko so k njim prišli, se je hud boj začel: Indijani so se dobro branili, pa ker so slabo orožje imeli, se niso mogli Angličanom dolgo ustavljati, in jih je bilo toliko pobitih, da jih je od vsega tega rodu komaj 200 ostalo, kateri so se Angličanom podvergli in prosili, da bi se jih Angličani usmilili in jim zanesli. Angličani so jih potem med druge indijanske rodove razdelili, s katerimi so v miru bili.

Po tem hudem bojevanju so imeli Evropejci dolgo časa mir od svojih divjih sosedov. Da bi bili še bolj brez skerbi, so se Evropejci vseh selišč v Polnočni Ameriki v posebno družbo sklenili, in med seboj zavezo storili, da, če bi se Indijani kakega selišča lotili, mu hočejo vse druge selišča na pomoč priti, in se vse skupaj Indijanom v bran postaviti. Ta zaveza je bila storjena 19. dan velikega travna 1643.

Ko so Indijani to združenje in to sklenitev vseh selišč zvedili, so spoznali, da soper Evropejce ne bodo več veliko opravili, in veliko indijanskih poglavarjev je prišlo k vseljencom, in so z njimi mir sklenili.

S p r e m e m b a.

Zložil J. Hašnik.

Pozdravljam vas, ptič'ce,
Ki 'z daljne dežele
Ste k nam priletele;
Ko toljk' preletite,
Se meni odkrijte,
Kaj vidile ste.

Povejte mi, ptič'ce,
Kje rož'ce rastejo,
Ki zmirom cvetejo?

»Krog cvetje se vidi,
Pa kmalo ga spridi
Vročina in mraz.«

Povejte mi, ptič'ce,
Kje solnčice sije,
Oblak ga ne krije?
»Po hudem viharji
Naj lepši so žari,
Je dan, pa je noč.«

Povejte mi, ptič'ce,
Kje radost stanuje,
Nihčer ne žaluje?
»Vesolja je dosti,
Pa več še britkosti,
Je smeh, pa je jok.«

Povejte mi, ptič'ce,
Na katerem li mesti
Prijet'ljji so zvesti?
»Je zvestih pač malo,
Zmed dvajset golfalo
Devetnajst te bo.«

Povejte mi, ptič'ce,
V katerem li kraji
Je sreča naj raji?
»O sreča je sitna:
Se prav stanovitna,
Nikoli ni b'la.«

O ptič'ce preljube!
Kot vi, tud' mi gremo,
Postati ne smemo;
Nikomur ostaja
Na svet' se ne daja,
Spremenja se vse.

Pesem od setve.

Zložil Rodoljub Ledinskij.

Pridno in neutrudljivo
Orjemo vsak svojo njivo,
S petjem gor in dol gredé;
Saj velja perst razvaliti
In jo skerbno vso zdrobiti,
Kakor grobu setve gre.

Vsak z drevesom se ponaša,
Za počitek nič ne vpraša,
Dokler vse storjeno ni.
Lemež, čertalo, le rijta,
Mater zemljo nam vplodita,
Da v nji zerno se vmnoži!

Oko v zemljo obrnimo,
Z njo se dobro soznanimo,
Ona naj nam mila bo!
Saj nam večno ni živeti:
Vs'janim biti, v grobu stleti
Je tud' nam odločeno.

Obetavno zerno sejmo,
In v odperte grobe glejmo,
Da se delo nam prav vda.
Kar je vs'jano, zabransjmo,
Kar umerlo, pokopajmo,
In zaupajmo v Boga!

Milo solnce bo sijalo,
Nebo topel dež dajalo
Na nezmožno zelenjad;
Sneg bo padal in zakrival
Setev, in v svoj plašč zavival
Naših njiv prihodnji sad.

Zlato žito bo zorelo,
Kamor se je zerno delo;
Saj je zvesta mati, perst:
Kar v njo deneš, ni zgubljeno,
V trohljivosti prerojeno
Verne setev boljših verst.

Kar umerlo je pred nami,
 To le dremlje v hladni jami,
 Setev vs'jama od Boga;
 Dalj s'cer čakati bo treba,
 Da razpade grobov gleba,
 Da ta setev pride z tal.

Kdor to setev obžaluje,
 Ver'vaj, večno ne trohnuje,
 Kar umerlo je zmed nas:
 Umerjoči prah telesa
 Klije v jami za nebesa,
 Sad za vekovečni čas!

Živinsko telo.

Spisal M. Vertovec; o. j.

Živali, ktere si je človek od najstarejših časov ukrotil, da mu pomagajo delati in ga rediti, živino imenujemo. Iz tega namena je Bog za mnoge kraje sveta, ki so med seboj zlo razločeni, tudi razne živali vstvaril. Naj več je menda take živine po svetu, kakor je ravno prinas imamo: ovac, koz, govedja, konj, oslov in svinj. V jutrovih deželah so si tudi kamele pridružili in jih udomačili, da jim čez neizmérne peščene ravnine kupčijsko blago, vsaka po deset do štirinajst centov in po deset do štirinajst milj daleč na dan prenašajo; pa ne samo to, ampak kar je nam ovca, govedo in konj, je Arabcu kamela; njegova bogatija so velike črede kamel. V jutrovih Indijah so si ukrotili tudi slona, da ga krasno okinčanega pri posebnih veselicah visoki gospodje jezdijo in da prinaša k armadam, kar je potrebnega. V Laponiji, naj bolj severni in merzli deželi, so premoženje gospodarja velike črede neke jelenu podobne, pa grivate živali, ktera po zimi samo ob mahu živi, ki si ga spod snega s svojimi rogi koplje. V Ameriki imajo živino, ki ji lama pravijo in ki nekoliko je kozi, nekoliko kameli podobna; ta je neizrečeno pohlevna, pa tako mehka žival, da, ako bi jo preveč obložil ali hudo z njo ravnal, bi to pričo na tla padla in poginila.

Živinske telesa so zložene kot človeške, iz veliko med seboj razločenih mehkih in rahlih organov, obešenih in privezanih na kosti, ki so s kožo pokrite; dasiravno so si enaki organi pri mnogoverstnih živinskih plemenih zelo podobni, so vendar tudi v velikosti in v drugih primerih močno med seboj različni, tako da se vsako živinsko pleme od drugih plemen po svoji podobi razločuje. Ovca ima oči, ušesa, jezik, pluća, serce, jetra, čreva i. t. d. kakor konj ali vol, vendar nekoliko drugači; toraj je vsaki drugi živini nekoliko podobna, nekoliko pa tudi od nje različna.

Živinsko meso je naj boljši in tečnejši živež za človeka. Iz živine puhti po njeni velikosti po več ali manj funtov na dan, in ona vleče v se po serkajočih luknjicah skozi kožo veliko živeža iz zraka. Kakor pri človeku, prihaja tudi pri živini po dihanju zrak do kervi v plućih; iz njenega serca teče kri po eni žili v pluća, po drugih iz pluć nazaj v serce; po eni se toči kri iz serca po celem životu, in dve jo vodite iz celega života nazaj v serce; živali imajo možgane v glavi in živce ali nerge po celem životu kakor človek. Nobena hrana ne more živine rediti, dokler se ne raztopi; iz črev serkajo nevidljive pijavčice, kar je za nje, in pošiljajo v podobi mlečnega soka v kri, kri pa živi vse nje organe.

Živina, katero si je človek ukrotil in udomačil, se ne more več popolnoma po svojem počutku ali nagnjenju ravnati kakor v prostem stanu, v katerem je za to tudi zdravejša bila; zdaj vklenjena ali vprežena ne more leči, kadar bi htela, k jaslim privezana ne more jesti ne piti, kar in kadar bi se ji zljubilo. Kadar je tedaj živina ukrotena od ene strani mnoge za človeka koristnejše in jemu služivnejše lastnosti zadobila, si je tudi od druge strani, pa večji del po nemarnosti človeka, mnoge bolezní naključila, za ktere bi bila menda v prostem stanu malo vedila.

Sveti Martin.

Zložil P.

Na berzem konjiču do daljnega grada
Dolžnost brez počitka junaka podi;

Lepó, se mu sveti oklep in čelada,

Se lepše se duša njegova svetli.

Pokriva še sneg vse gore in doline,

Kot jeklo od sreza so pota terde;

Že dolgo hiti, pa ne vidi grajščine;

Konj dirja, da podkve se daleč glasé.

Zlo huda je zima, in sever zlo brije,

Si s konjika mladega lasci igra;

Če ravno se v plašč prav široki zavije,

Da bi ne ozebel: vse nič mu ne zda;

Veršeti mu veter ne neha k obrazu,

Naj v roki obrača le škít kakor če,

Naj brani tako še se hudemu mrazu,

Ubrani se vendar nikakor mu ne.

Pa glej, kaj sedi tam na zemlji ledeni?

Za germom zmerzuje, oh, starček ubog,

Trepeče v raztergan' obleki platneni,

Zdihuje, da b' Bog ga otel iz nadlog,

K vojščaku, oh, smili Bogu se, zteguje

Oterpnjeno, merzlo in suho roko,

Ga s solznim očesom milo pogleduje,

Mu s hripavim glasom naznanja prošnjo.

In berzega konja koj jezdec ustavi,

Serca nevsmiljenega ni ta vojščak.

„Le mirni bodite,“ zdaj starčiku pravi,

Solze si otira preblagi junak,

Pa naglo po meč si nabrušeni seže,

(Strahoma ga gleda ubožec na tleh)

In plašč, ko bi trenil, na dvoje prereže,

Da revežu enega kosov obeh.

„To nate! pa va-nj se skerbljivo zavijte,“

Z besedo prijazno to reče možu,

„Kar morete, mrazu se hud'mu branite,

Se v revl presilni 'zročite Bogu.

Podaril bi tudi vam rad kaj denarja,

Pa v žepu ga nimam okroglega več;

Do našega se mi mudi poglavarja.“

Je rekel, na konju on jaše že preč.

S premertimi udi do grada prijaha,

Ogernjen mu s kosom je plašča život,

Ki vihan od vetra po strani mu maha;
To viditi, truma zažene grohot.
»Kaj, temu je pamet se mešati jela!«
Tak zasmehovaje mu pravi derhal;
»Še blesti bo glava njegova začela,
Gotovo pol plašča po pot' je prodal.«

Ne 'zmeni za to pa mladeneč se blagi;
Kar bebeli mu pravijo, nič mu ni mar.
Počitka zdaj lšče v stanici predragi,
In san se mu bliža, dobrotljivi dar.
Pa komaj da tam on v pokoju zadremlje,
On sanja prijazno, čudežno sladkó,
In dušo podoba nadzemeljska vnemlje,
Da vidilo take nikdar ni oko.

Zveličarja vidi v nebeški svitlobi,
K' je nam v odrešenje na križu umerl;
Vse, kamor se koli ozre, je v bliščobi,
In zdi se mu, kot bi bil raj se odperl.
Zasliši glasove, ki v angeljskem kori
Pojó neprenehoma Večnemu čast,
Ker on le moči vse je vdihnil natori,
Ki milost nam daje in v čednostih rast.

Erdeče ug'eda stermé ogrinjalo,
K' ogrinja nebeškega kralja telo;
Z nebeškim občutkom ga to je navdalo,
Solzice veselja mu stop'jo v oko,
Ker vidi, da kos le-ta plašča je tisti,
Ki dal 'ga na potu je revežu bil:
Izmakne mu duša se v radosti čisti
V nebo, kjer plačilo bo vsmiljen' dobil.

»S tem plaščem je mene mladeneč ogernil«
Je rekel zdaj trumam nebeškim Gospod,
»Zatoraj resnično mu to bom povernil,
Ker rad zveseluje uboge povsod.
In kadar mu nitka življenja izteče,
Ga bom v veličastvo neskončno uzal,
Da tudi prihodnje se čase poreče:
Kdor reveža sprejme, bo mene sprejel!«

Izviri toplote.

Spisal K. Robida.

Izviri toplote so: Solnce in ogenj, derganje, kemijsko djanje, življenje in elektrika.

1. Da je solnce izvir toplote, nas skušnja uči. Celó po zimi grejejo solnčni žarki; po letu pripekajo in sence iščemo, da bi se ohladili. Ako gorkomer v senci dvadeseto stopnjo kaže, ti bo na solncu kmalo trideseto stopnjo kazal. Položi enako velike zaplate belega, zelenega in črnega sukna na sneg, koder solnce sije: vidil boš, da se sneg pod černo zaplato naj bolj, pod zeleno manj, pod belo še manj topi. Tedaj se gorkota solnčnih žarkov ravna po barvi tel, na ktere padajo. Če je barva temnejša, bolj serka solnčne žarke in telo se bolj greje. Solnce pa tudi železo bolj greje kot les ali slamo ali volno. Take skušnje nas učijo rabiti razne tela, kadar hočemo razno toploto zbuditi. Černe in goste obleke nam po zimi, bele in redke nam po letu služijo.

Na strehi, ktera proti solncu leži, se sneg rajši topi kakor na ravnini, in sicer zato, ker solnčni žarki na streho bolj na ravnost padajo kakor na ravnino. Vinograd proti solncu lepo nagnjen daje boljše vino kakor raven vinograd; vinska terta na ozidju tudi tam dozori, kjer nobenega vinograda ne vidiš, zakaj solnčni žarki jo grejejo ne le, kadar na-njo padajo, ampak tudi, kadar jih zid odbija. Zato pravimo, da se grozdje na ozidju lepo kuha. Na visokih gorah je solnce manj vroče kakor v dolini, ker je zgoraj zrak tankejši kakor spodaj, in ker na gori vedno veter piše, ako ravno je dolina mirna.

2. Pastirji si ogenj delajo, les na lesu dergaje. Derganje zbuja tedaj tako gorkoto, da se les vname. Ako terd kamen hitro dergneš s kresalom, odletijo koščeki jekla tako vroči, da gobo vnamejo. Pri vozih, v mlinih se reči, ktere se dergajo, grozno sogrejejo: treba je jih z vodo hladiti ali z mastjo prevelikega derganja varovati, sicer bi se vnele. Pri vertanju se sveder, pri žaganju se žaga sogreje, in treba je jih hladiti ali mazati, da lažje tečejo. Ako nož na suhem brusu brusiš, se bo tako sogrel, da se ti popači, ne nabrusi. Kadar nas v roke, v noge, v učesa zebe, jih derga-

mo, da se ogrejejo. Kuž merzlo železo s težkim kladivom, in sogrel ga boš. Prižigavni klinčki se vnamejo, ako jih malo dergneš.

3. Pri kemijskem djanju se toplota zbuja, kar vidimo, kadar živo apno z vodo poškröpimo. Po mešanju vode z žveplokislino taka vročina nastaja, da posoda lahko počí: toraj je treba počasi lijati žveplokislino v vodo. Gnoj, v katerem je stelja zmešana z vodo in z živalskimi odpadki, se močno greje, kadar te reči gnjijejo in razpadajo. Mokro seno, debelo šloženo, začne gnjiti, in tako vročino dela, da se lahko vname: toraj se mokro seno ne sme debelo kopiti. Subi cegli, ktere devamo v mokro seno, vlačijo mokroto na se. Tudi pod zemljo se po kemijskem djanju gorkota zbuja, ktera vodo sogreva. Tako postajajo toplice. Morebiti da se tudi vulkani po kemijsko vnamejo. Žveplo in druge tela, ki so pod zemljo, se zedinjujejo s pomočjo vode. Pri kemijskem zedinjenju se vročina zbuja, ktera vodo v sopar spremenuje, sopar se pa napinja, in zemljo predira, spod zemlje puhti, in z njim vred plamen skoz špranje šviga, in sogrete ali raztopljene tela na kviško letijo. Gotovo je, da vulkani vekši del pri morju in na otokih stojijo in nekteri celó morske ribe na kviško mečejo. Sopar, kteri spod zemlje duška išče ali skoz vulkane buči, zemljo trese ali potres napravlja. Saj vekši del slišimo, da je kaki vulkan goreti začel, kadar je bil potres po daljnih deželah.

4. Življenje gorkoto budi. Poseben vzrok živalske gorkote je dihanje, pri katerem se v plučih zrakov kislec z voglecom v vogelno kislino, in z vodnecom v vodo zedinuje. Zbujena gorkota gre iz pluč v kervi po vsem truplu, in ga greje. Več ko ima kri v plučih vogleca, več kisleca se zedinuje v vogelno kislino in vekša gorkota postaja. Ker prebivavci v merzlih krajih več gorkote potrebujejo, morajo skerbeti za več vogleca v kervi. Več vogleca pa prihaja v kri iz hrane, ktera več vogleca ima: zatoraj se ti prebivavci vekši del z mesom živijo. Njih hrana je meso ustreljenih živali, njetih rib, slanina. Mi živimo v srednje gorkih deželah, toraj naj bo naša hrana meso in rastline, in sicer nam po zimi bolj služi več mesa, po letu več rastlin. Kdor se bolj trudi, in vekši del pod milim nebom živi, več gorkote gubi: tedaj mora za močnejšo hrano skerbeti, za novo

gorkoto; kdor mirno v hiši sedi, manj hrane in manj močne potrebuje. Kdor ne živi po teh postavah, si kerv kvari, vodenico, skernino in druge bolezni redi.

5. Da elektrika svetlobo in gorkoto dela in celó užiga, nas blisk uči.

Križanske vojske.

Spisal M. Vertovec.

Konstanstin Veliki, ki se je prvi izmed ajdovskih cesarjev k sveti veri spoznal, in svoj cesarski sedež iz Rima v novo sozidani Carigrad prestavil, je v začetku štertlega stoletja vse preganjanja za vero prepovedal, kristjane pomiril in skerbel pravemu, živemu Bogu častivno službo vpeljati. V ta namen je ukazal na svoje stroške sozidati v Rimu cérkev svetega Janeza v Lateranu, ki jo še dan današnji imenujejo prvo celega sveta; prelepo božjo vežo v Carigradu; ravno tako tudi krasne in drage cérkve v Jeruzalemu nad božji grob, v Betlehemu, kjer je bil Jezus rojen, in na oljski gori, kjer se je v nebo vzdignil. Od tačas so bližnji in daljni kristjani, zlasti iz zahodnih dežel, če dalje bolj te svete mesta v Judeji pobožno obiskovali, Gerški cesarji, nasledniki Konstantinovi, so radi vidili dan na dan vekše število božjepotnikov v Jeruzalem prihajati, zakaj veliko denarjev so iz večernih dežel prinašali in jih po cesarskih deželah popuščali.

Saraceni, arabskega roda in muhamedanske vere, ki so bili od sedmega stoletja svete mesta pod svojo oblast spravili, niso kristjanov nadlegovali, marveč jim v Jeruzalemu lastnega patrijarha in očitno božjo službo dovolili; tudi jim se je dobro zdelo, da so božjepotniki iz zahodnih krajev veliko denarjev donašali. Ali število romarjev, ki so iz večernih dežel hodili božjega groba in drugih svetih mest obiskovat, je zmiraj vekše postajalo, zlasti h koncu devetega stoletja, ker so kristjani menili po pregovoru: jezero in ne več jezero let, da tačas bo konec sveta. Ne le samo prosti ali ljudje nizkih stanov, tudi imenitni knezi, žlahtniki, škofje, menihi i. t. d. so na božjo pot v Jeruzalem ali posamezno ali pa večkrat tudi v zlo velikih trumah

hodili. Marsikteri med njimi so tleli od tako žive pobožnosti, da so želeli v tistih svetih krajih svoje življenje skleniti, in tam v sveti zemlji zakopani drugega gospodovega prihoda pričakovati. Saracenom, ki so bili bistrega uma, je pa zadnjič tega preveč bilo; bali so se od kristjanov kakega punta ali tudi kake vojske, so začeli jim tedaj davke nakladati in jim na mnoge viže zabavljati.

V devetem stoletju so prišli divji Turki, tudi muhamedanske vere, ki so Saracene zapodili in svete mesta pod se spravili. Turki so pa kristjane hudo stiskali in strašno ž njimi ravnali: cerkev božjega groba so spremenili v muhamedanski tempelj in iz cerkve gospodovega vstajenja so naredili konjsko štaljo. Od božjepotnikov so terjali zelo veliko dajico; kdor si je ni upal plačati, ni smel v mesto. Mnogi bolj siromaški romarji, ki so prišli čez leto hoda daleč svetih mest obiskovat, so morali, od težavnega pota in stradanja posušeni in oslabljeni, božjega groba ne vidivši, pred mestnimi vratmi ostati, kjer so brez tolažbe, mestno ozidje pobožno kuševaje, v revšini pomirali.

Papež Silvester II. je že konec desetega stoletja v imenu jeruzalemskih kristjanov vse verne opominjal in prosil, da naj se vzdignejo in v jutrove dežele podajo svetih mest iz rok nevérnikov rešiti. To opominjanje je bilo pa še tačas čez in čez v nemar puščeno. Med tem so romarji še zmiraj v velikih številih svete mesta obiskovali, po potu pa nazaj in doma zelo tožili, kako hudo da Turki kristjane stiskajo in kako prav da bi bilo, kristjanom v svetih mestih na pomoč iti. Papež Gregor VII, možak krepkega duha, je želel kristjane jutrovih dežel, ki so se bili že blizu dve sto let poprej skujali in samovoljno od rimske cerkve odločili, spet pod svoje peroti spraviti, in iz Jeruzalema sčasoma sveto vero naprej po vzhodnih deželah razploditi. On piše 1074ga leta nemškemu cesarju Henriku, da naj se vzdigne svetih mest rešiti, da on sam mu hoče v ta namen 50,000 že pripravljenih mož dati. Ker pa je cesar tačas mnoge druge silne opravke imel, ni iz tega nič bilo, in vse je pri starem ostalo.

Čez dvajsti let kasneje gre Peter, iz francozkega mesta Amiena doma, za voljo svojega samotnega življenja tudi puščavnik imenovan, na božjo pot v Jeruzalem. On

je bil že nekteri krat prej, o časih bolj prijetnih za kristjane, svete mesta obiskal, in vidil z lastnimi očmi, v kakošnih strašnih stiskah, v kakem zaničevanju in revšini se svete mesta in jeruzalemski kristjani zapajdujejo. To ga tako užge, da serčno stopi k Simeonu, patrijarhu v Jeruzalemu, se za to menit. Ta mu reče: „Na gerškega cesarja, ktereга so Turki že večkrat premagali in mu veliko dežel vzeli, ne gre se celó nič pri tem zanašati; ko bi hteli večerni kristjanski kralji in knezi kristjanom v jutrovih deželah na pomoč priti, bi bilo celó lahko svete mesta Turkom oteti.“ Peter ga poprosi za pisma v ti reči na papeža, gre na večer pred odhodom iz mesta še k božjemu grobu molit, in po noči v sanjah se mu je zdelo, da sliši glas z neba rekoč: „Vstani, vstani berž in skerbi, da se ho moja zemlja iz rok nevérnikov otela.“ On se zdaj krepkega zadosti mišli, otetje svetih mest in jeruzalemskih kristjanov srečno izpeljati.

Peter podviza, gre na ravnost v Rim, poda pisma papežu Verbanu II. in mu še živo z besedo dopove, v kakošnem revnem stanu da so svete mesta, in kako hudo da Turki kristjane stiskajo in tarejo. To čuti, gane in omeči Svetega Očeta do solz, on reče zdaj Petru: „Pojdi! nagovarjaj in napravljaj kristjanske ljudstva, njih kralje, kneze in veljake k velikemu delu, k sveti vojski; za vse drugo bom že jaz sam skerbel.“ Peter, zdaj tako zapoved od papeža dobivsi, hodi od mesta do mesta, od dvora do dvora, bos, gologlav, od posta in truda sčinjžen, da je suhi pošasti podoben, in v raztergani sukaji, v kateri je bil svete mesta obiskal. Božjo razpetje v roki derže prediga v cérkvah, na tergih in poljih. Ognjeni pogled iz njegovih globoko vsajenih in vnetih oči slednjega presune; kdor ga čuje, meni, da preroka glas sliši, in ostermi; človeštvo se da po večernih deželah grozno za božjo čast vneti. Veliko je že bilo vojsk na svetu, pa le iz napuha, iz jeze in sovraštva, iz lakomnosti ali za drugih posvetnih dobičkov voljo; zdaj pa edina misel, božji grob in druge svete mesta nevérnikom oteti, vse večerne kristjanske narode tako vname in spodbode, da so ljudje iz kraja pripravljani vzdigniti se, v jutrove dežele iti in se za gospodovo čast in za svete mesta poganjati. Sivi starčeki

poiščejo svoje z-erjavelo orožje; fantiči se vadijo sulico krepko deržati in se z njo zaganjati. Povsod se govori in dopoveduje od velikih znamenj: tukaj padajo zvezdice z neba kot sneg, tam vidijo na nebu ognjen pot proti vzhodnim deželam; verh vsega drugega razglasijo še, da mogočni cesar Karel Veliki, ki so ga bili že blizo tri sto let poprej k očakom v grob položili, je zdaj v Ahenu od smerti vstal, da bi sam sveto vojsko v vzhodne dežele vodil. Ako ni bilo ravno vse to res, vendar priča, kako goreče da so se dali ljudje tistih časov za božje reči vneti, in da so se bolj za božjo čast, kot za posvetne dobičke poganjali.

Kadar je bil Peter svojo naročbo opravil, povabi Sveti Oče Verban II. velik cърkveni zbor v Piacenzo na Talijanskem sušca mesca 1095ga leta. Toliko škofov, zlahtnikov in drugih gospodov se je bilo sošlo, da so morali pod milim nebom se meniti. Ako so ravno v tem zboru poslanci gerškega cesarja Aleksija Komuena terdili, kako silno in potrebno da je Turka, ki se zmirom na vse kraje širi, v strah djati, in ako so ravno mnogi talijanski gospodje vpili, da so pripravljeni na sveto vojsko se podati, vendar ni bilo še v tem zboru nobenega pravega sklepa storjenega.

Za malo mescov kasneje gre Sveti Oče Verban v Klermont sred Francozkega, kjer se je bil na njegovo povelje drugi velik cърkveni zbor sošel; prišlo je bilo skup trinajst nadškofov, 200 škofov, 4000 opatov, proštov in drugih duhovnikov, in zravno njih še 30,000 knezov, vitezov in drugih deželnih gospodov. Vsred zbirališča pod nebom je bil visok oder, napravljen s častljivim sedežem ali tronom. Papež stopi na nj, od svojih kardinalov spremljen; Peter začne na njegovi strani prvi govoriti, in povzdigne svoj glas, o zlo veliki tihoti, za božji grob, za svete mesta, za kristjane v Jeruzalemu in za božjo čast s tako gorečnostjo kakor še nikoli, da sam grozno omečen in ganjen je moral umolkčiti. Vsem se solze uderejo, eni zdihujejo, drugi stokajo slišati, kaka nečast da se božjemu grobu godi. Zdaj se vzdigne in konča jeremitovo govorjenje in sam Sveti Oče reče: „Ne bom obrisal vaših solz; rajši izjočimo, moji bratje, grenko žalost, ki jo čutimo zastran gnjusobe

na svete mesta; pa gorje, gorje nam, če drugega nimamo od solz; gorje nam, če še dalje pustimo zemljo našega gospoda v rokah ognjušenih nevérnikov! Ni prav ne, da bi slepi Turki gospodovali po krajih, kjer je bil naš izve-ličar rojen, kjer je živel in za naše odrešenje terpel in umerl. Iz Jeruzalema nam je beseda gospodova došla. O vernite se, potočiči svete vere, nazaj k svojemu studen-cu. Ali si bo moral gospod drugih vojščakov obuditi? Ali hočete čast, pod njegovo slavno bandero vojskovati, drugim pustiti? Ali vendar ne, izdramite se iz svoje tož-ljivosti! Na noge, vi junaški žlahtniki! v jutrove dežele z vami! tam maščujte velike krivice nad nevérniki; tamkaj spokorite svoje rope, požiganja in mnoge nad mir-nim človekom storjene moritve. Vi odertniki ubogih vdov in sirot; vi divji razbojniki in gladni jastrebi; vi, ki ste svoje roke naj rajši s kervjo svojih bratov omadeževali, berž z vami v vzhodne kraje čistit svojih mečev s kervjo nevérnikov! Vi dozday hudičevi vojščaki, postanite zanapréj vojščaki živega Boga! Nič se ne bojte pod njegovo sveto bandero! Vzdignite se tedaj in pojdite tje: mi vas zarot-njemo, ali vendar ne mi, sam gospod vas zarotuje. Vi žlahtniki in drugi vojščaki, vi bogati in ubogi, vi vsi, kakor ste se tukaj sošli, vzdignite se! Nobena zaveza, ne do žen, ne do otrok, ne do blaga vas nikar ne zader-žuj. Spomnite se besedi gospodovih: kdor očeta in mater bolj ljubi od mene, ta ni mene vreden; in, kdor zapusti hišo ali brate ali sestre ali očeta ali mater ali ženo ali otroke ali njive za mojega imena voljo, bo stokrat toliko prejel in večno življenje posedel. In da ne bo celó nobena skerb vaših serc pri tem žalila, vsi vaši so od zdaj pod skerbjo, varstvom in brambo svete cérkve. Ravno tako oznanujemo tudi vsem, ki bi se prederznili, vam na sveti vojski ali vašim doma kaj zabavljati, vas ali jih kaj oško-dovati, kletev svete cérkve!“ Zadnjič je še zapovedal, da vsi, ki se bodo na to vojsko podali, naj si dajo na desno ramo iz erdečega sukna ali žide križ pripeti ali prišiti, da se bodo po njem od drugih ljudi ločili. Kdor si je pa dal tak križ na ramo pripeti, je bil, kakor da bi bil prisegel na sveto vojsko iti; od tod so se tedaj ti voj-ščaki križanci imenovali, in te vojske križanske vojske.

Kadar papež izgovori, vstane grozno velik hrup in vpitje po vsem zbirališču: Bog če! Bog če! Ta beseda postane navadna, se ž njo eden drugega na križansko vojsko vnemati in spodbadati. Zdaj poklekne škof Adhemar pred papeža in ga poprosi mu dovoliti, da bi na sveto vojsko šel; papež ga izvoli pri ti vojski svojega namestnika, in mu pripne erdeči križ na desno ramo. Od visokih gospodov je bil mogočni grof Rajmund iz Tuluza prvi, ki je za križ poprosil; za njim jih je še na jezera pristopilo in križ vzelo. Vse je htelo v jutrove dežele iti; pomenili so se pa bili in besedo si dali, da na Veliki Šmaren 1096ga leta se hočejo vzdigniti.

Zdaj vstane veliko gibanje in rozljanje po vseh zahodnih deželah; umetni kovači imajo dela, da ne vejo kam ž njim, ne samo z orožjem, namreč zlo velikimi in težkimi meči, sulicami in strašnimi okovanimi tolkavicami, ampak tudi z železno oklepo za vse žlahtnike, ki so bili od glave do pet z železom oblečeni. Eni so popredali svoje lepe premoženja po zlo nizkih cenah, da potreben denar za tak pot in vojsko dobijo; drugi so zastavili iz enakega namena svoje grajščine ali cele knežije kraljem ali drugim knezom. Judje si delajo s posojilom grozno velike dobičke. Marsikteri menijo, da jih ne bo več nazaj, in da si bodo, če ne umerjejo, s svojo junakostjo v vzhodnih deželah dovolj novih grajščin, knežij ali še celo krajjestvo pridobili, zapišejo tedaj svoje glavne imenja bližnji žlabti ali prijateljem. Tako je na cerkve, škofije in samostane v tistih časih zlo veliko premoženja prišlo. Veliko jih je bilo, ki so šli iz prave goreče pobožnosti na križansko vojsko, da bi se za svoje grehe vredno spokorili in svoje duše ohranili; ali drugi so šli, da bi s takim potom ob enem vse svoje dolgove poplačali. Kdo bi jih neki po jutrovih deželah lovil! Mnogoteri so se s tem posojevavcom umaknili, zakaj ostro je bilo od cerkve prepovedano, križanca, dokler ni domu prišel, po posojilih ali tudi po obrestih praskati. Nejevoljni menihi, ki so se samotnega življenja in domače pokorščine naveličali, preveč stiskani kmetje, vsi taki in enaki so zlo radi erdeči križ na desno ramo si pripeli. Kaj bomo še rekli? tudi potepuhov in vlačugarjev, tatov in razbojnikov, ostudnih in zaničljivih izveržkov ženskega spola se je bilo

na cele trume križanski armadi pridružilo, in je šlo v Judeju, ne ravno vselej ostro se spokoriti, temuč večkrat še bolj razujadano živeti in vekše grehe delati kot poprej doma.

V spomin Cirila in Metodija.

Zložil P. Hicinger.

Kdo sta častita možá? je podoba ko Grecije mnihov;

Ino pa vajuo blago? bukve helenske so skor'.

„Kličejo naju, pravita, knezi slovenski; neséva

Vero pa knige sveté, kakor umevne so jim.“

Draga sta brata Ciril pa Metodij. Kakó sažefeli

Nju Sloveni že so slišati božji nauk!

O pač náglo prišla je tje bila do meje slovenske,

Jela cveteti lepó vera je Kristusova.

Zdaj med ljudstvo séjat nove besede nebeške

Bliža se Italijan, bliža se tudi Bavar.

Ali po rodu le-teh ni jezik; umeti ne more

Njih Sloven besedi: vnet za resnico pa je.

Vama neznana ni govorica preblaga Slovena,

Glas mu je vajnih ust kot materinski sladak.

Zbrati z vama hiti pod známenje križa se narod,

Srečne nebeški mir z vajnih izvira mu ust.

Z glasi domač'mi Bogu čast daje kot Gerk in Latinec;

Kar razodel je Gospod, bere po svoje celó.

Če za višjo edinstvo Sloven se k latinščini druží,

On ne pozabi nikdar, kar se j' po vaju učil.

Sveta možá! še prosita za rod, ki sta kdaj ga vodila,

V njem duh vere da bo vedno nezmagan ostal.

A l b o i n.

Po talijanskem.

Ko je Alboin s svojimi trumami prišel na mejo Italije, je hitel na planine in zagledal pod nogami prekrasne ravnice, ki bodo skoro njegove. Ko se jim bliža, meča mu potegniti ni treba, ker gore ne branijo tistega, ki serca nima v bran se postaviti. V Furlaniji pod svojo oblast spravi Civi-

dal di Friuli, in svojega vnuka Gisulfa v tem mestu za vojvoda pusti; po njegovi prošnji mu nekoliko longobardskih rodovin preda in cele črede berhkili kobil. Pavel, nadškof oglejski, pobegne na otok Grado, s seboj vzemši zaklad svoje cърkve. Benetčani bežijo, zavetja iskaje po mlakah in malih otokih, ki se nahajajo tam, kjer se Po v morje izliva. Manj preplašen, Feliks, Trevizanski škof, pred Alboina stopi, in mu izroči ljudstvo svojega mesta in imetek svoje cърkve. Alboin ga usliši, prebivavcom mesta žali ne stori, in poterdi, kar je cърkev imela. Longin, gerški eksarh, v Raveni sedi, in drugega nič ne dela, kakor Cesarejo, mesto bliz Ravene ali morebiti predmestje Ravensko, s palisadami obdaje. Longobardi v Vicenžo, v Verono in skoro v vse mesta Benečanskega kraja brez odpora vnidejo; samo Padova, Cremona in Monselice se branijo, ker imajo nekaj vojščakov in živeža. Tudi Mantova se ustavi, in Alboin le po dolgi obsedi si to mesto prisvoji; tedaj se je tudi nekoliko drugih mest udalo: Trient, Brescia, Bergamo, Milan. Iz poslednjega mesta škof Honorat z veliko duhovniki v Genovo pobegne. Longobardi priderejo v Ligurijo, ali ne morejo pod svojo oblast spraviti obzidanih mest, Genove, Albenge, Savone in drugih. Obsedejo Pavijo z večšim delom svoje armade, z manjšim pa osvojijo Tortono, Piacenzo, Parma, Reggio, Spoleto, nekaj Toskane in Umbrije in morebiti nektare mesta v Ankonskem kraju. Leto še ni preteklo, in že je podveržena skoro vsa gornja in srednja Italija.

Čuditi se moramo naglosti, s katero so Longobardi toliko deželu obladali; da bi pa v teh istih letih ljudi imeli in utegnili še Francijo napadati, se ne bi verjelo, ako nam tega ne bi verjetni možje pripovedovali. V Franciji so Burgundčane srečali in jih veliko potolkli, nekaj jih tudi v sužnost s seboj odpeljali. Longobardi in Sasi so še drugi krat priderli, uni do Embruna, ti do Riez-a; ali takrat so bili pobiti, in Sasi, da si življenje rešijo, so morali obečati, da se, ves plen popustivši, v Italijo vernejo, od todi pa se speč podajo pod oblast Sigiberta, svojega poprejšnjega gospodarja. Verjetno je, da so v tem istem letu Sasi, s seboj peljaje žene in deco, zapustili Longobarde in prek planin odšli; morebiti so ob tem času Longobardi tudi napravili beneventske vojvodstvo, katerega prvi vojvoda je bil neki Zotto.

Po treh letih in nekterih mescih se je Pavija udala: Alboin, razkačen zavoljo tako dolge obsede, se je zarotil, da vse prebivavce pokonča; ali pri vходу v mesto pod Alboinom konj pade, in ni bilo moč ga vstaviti z vsem kričanjem in tepenjem. Neki vojščak reče tedaj kralju: Gospod, spomniti se tega, kar ste prisegli; prekličite, in lahko vhidete; saj je ljudstvo kristijansko. Alboin prisego prekličče, konj na noge skoči, in kralj v mesto vnide, in nikomur nič žalega ne stori. Prebivavci, taki milosti se začudivši, k njegovi palači tečejo, lepših časov si svesti. Kratko je bilo Alboinovo kraljevanje v Italiji: po treh letih in šest mescih gospodovanja je umerl leta 574. Nekega dne gostuje v Veroni z velikaši svojega naroda: Longobardom je vino všeč, in na laško vino so brez mere lakomni. Alboin ga hudo pije, in, skoro brez pameti, ponudi Rozamundi, svoji ženi, piti iz lubanje Kunimundove, rekši, naj veselo pije s svojim očetom. Rozamunda pije; ali grozovitna ponuda se ji v serce vcepi, in ona pri očetovi glavi prisegne, da se nad Alboinom bode maščevala. Helmihis, kraljev oproda, je deležnik njenega maščevanja; ali Helmihis, kteremu je Alboinov pogum znan, Peredeja tovarša si pridruži, grozovitega človeka, korenjaka velikanske postave. Rozamunda prilike čaka; željo maščevati še zaderžuje bojazen. Nekega dne, bil je dvajset osmi mesca junija, Alboin nekaj zapojen vstane od obeda, in v svojo izbo pride, da leže. Rozamunda ga je spremila, in kadar ga je vsenjila, da vrata v palači zapreti, in vojščakom zapove, naj odidejo, da kralja ne izdramijo. Kadar je Alboin zaspal, ona odpre dveri, pripelje Peredeja, in ga podbuja kralja umoriti. Pri prvem hrumu Alboin na noge skoči in meč prime; ali ni ga mogel iz nožnic potegniti, ker ga je bila Rozamunda k ročniku privezala; da si ravno že ranjen, zgrabi stolček in junaški se brani; ali na vseh straneh zboden pade in v svoji kervi umer. Strašne prigodbe še ni konec. Ko se je Alboinova smert razglasila, so Longobardi žalostni, Gepidi pa se radujejo, ker se je Rozamunda nad Alboinom zavoljo njihovega kralja Kunimunda maščevala. Rozamunda, derzna, oznanuje, da je Helmihis njen mož, in ga Longobardom za naslednika na kraljevskem sedežu ponuja. Tolika prederznost žalost Longobardov v jezo spremeni; spominjajo se poguma in drugih dobrih

lastnosti pokojnega kralja in govorijo, da se hočejo maščevati nad Rozamundo. Rozamunda, to slišavši, pribežišča išče; ponujajo ga ji Gerki v Raveni. V noči, s svojo hčerjo, s Helmihisom, Peredejem in z nekaterimi věrnimi služabniki se na barko poda, s seboj vzemši kraljevski zaklad, in pride v Raveno. Longin, gerški eksarh v Raveni, jo sprejme in, zakon ji obetaje, jo nagovori, da bi umorila Helmihisa. Rozamunda ga posluhne, in Helmihisu kupico vina ponudi; ali pri prvem požirku ta čuti, da je smert pil; kar je ostalo, Rozamunda sama mora izpiti, in oba umerjeta v malo hipih. Eksarh zaklade Longobarđov, Rozamundino hčer in Peredeja pošlje gerškemu cesarju; dar je cesarju všeč, in Longin dobi bogastvo in čast.

Pandirek.

Popisal J. Navratil.

Pandirki ali potapljavci so povodne ptice, lične in živahne, ktere naj rajši po srednje gorkih in po merzlih deželah živé, iz teh pa na zimo v une prehajajo. Nekaj posebnega na njih je to, da imajo ploskaste noge s ploskastimi kremplji in s takimi parkljici, ki niso s plavno kožico zvezani, ampak ž njo samo prevlečeni, in da jim noge celó na zadnjem koncu rastejo, zavoljo česar ta ptica skoraj po koncu hodi. Pérje se jim jako sveti, rep jim je zlo kratek. Plavati znajo tako dobro nad vodo kakor pod vodo; v časih na vodi celó spijo in valijo; zakaj, če prav v terstju gnjezdijo, plava vendar gnjezdo prosto po vodi in je zmirom mokro. Jajca, kterih po troje, tudi po šestero izvaljujejo, so jim bele, mladički progasti in morajo več let čakati, da dobijo tako lepo pérjice kakor stari; nekterim na glavi in na vratu čuden pérnat lišp raste. Potapljajo se pandirki z nerazpetimi perotmi, pod kterimi v časih svoje mlade s seboj pod vodo jemljejo. Letajo neradi, kadar pa morajo, precej visoko, naglo in glasno. Nekdaj, ko so ljudje njihovo lepo pérje namesto kožuhovine rabili, so jim jako po življenju stregli.

Copasti pandirek, tudi velki potapljavec imenovan, je malo manjši od race, po verhu černo-erjav, spodaj pa bel.

Staremu izrašča dvojnati čop na glavi: od tod njegovo slovensko ime, na vratu pa širok žolt obrastek iz perja. Čopasti pandirki živé ob ribah in drugih povodnih živalicah, naj rajši po sladkih vodah, in plavajo lahko neprenehoma po šestdeset korakov daleč pod vodo.

Čopastemu so podobni tudi srednji, uhasti in drugi pandirki. Srednji pandirek, ki ima črn obratnik, erjav čopek, in tak sprednji del vrata, je po velikosti prvi za njim. Uhasti so po 13 do 14 palcov dolgi in imajo za očmi na obeh straneh čopek erjavega perja, da se ti zdi, kakor da bi ušesa imeli. Po naših krajih in po sredini nemških dežel jih je veliko, izlegajo po troje, tudi petero belih jajec in požirajo kakor vsi drugi pandirki radi svoje perje, kar je tudi znamenitna posebnost teh ptic.

Mali pandirek ali potapljavec je samo po 10 do 11 palcov dolg, gladke glave brez čopa in brez obratnika, po herbtu in po goltu černo-erjav, na obeh straneh glave in pod goltom erdečkasto-erjav, po persih in trebuhu pa pepelnat. Po naših rekah, jezerih in ribnikih jih je obilno viditi.

Ljubezen do prijatelja.

Iz gerškega.

Dioniziju, vladarju v Sirakuzah, je neki Fintija, pitagorejec, po življenju stregel: k smerti obsojen prosi Dionizija nekoliko časa, ker bi pred koncom rad svoj imetek v red spravil, in mu ponudi prijatelja za poroka. Vladar je prepričan, da na svetu ni človeka, ki bi za prijatelja se v ječo podal; ali Fintija pozove enega izmed svojih znancov, Damera po imenu, pitagorejca, kakor on sam, in ta neodnašama Dioniziju postane porok za Fintija. Nekteri so zlo hvalili toliko ljubezen do prijatelja, drugi pa kakor nepremišljenost in neumnost grajali: ko pa je napovedana ura prišla, so se prebivavci Sirakuz stekli, naj bi vidili, jeli bode Fintija prijatelju zvest ali ne. Ko se je odločena ura že iztekala, ko še Fintija ni prišel, in ko so vsi mislili, da ga več ne bode, glej, priteče v zadnji hip, ko so mu že prijatelja k smerti peljali. Vsem se je to prijateljstvo čudežno

2000
3000

47

zdelo, Dionizij krivca oslobodi in oba prijatelja prosi, naj ga kakor tretjega v družbo primeta.

Brezzakonje.

Po Montesquieu-u poslovenil M. Cigale.

V neki deželi je bilo hudobno in divje ljudstvo, ki za pravičnost ni maralo. Bil jim je kralj tujega rodu, kateri, hoté pobiljšati njihovo zlobnost, je ostro ž njimi ravnal; ali oni se spuntajo in pokončajo vso kraljevo rodovino.

To storivši se zberejo volit vladarja in druge oblastnike, in po mnogih navskriž besedah jih postavijo; pa komaj so jih bili izbrali, že so se jih naveličali, ter so tudi te pobili.

Ljudstvo, znebiivši se tega novega jarma, se več po drugem ni ravnalo kakor po svoji divji naravi; vsi so sklenili, da ne bodo zanaprej nikomur pokorni, da naj vsakdo nad tem čuje, kar je njegovega, ne pečaje se za reči drugih.

Ta edinoglasni sklep je bil prebivavcom jako pogodi; govorili so: „Čemu mi je hoditi na kervavi boj za druge ljudi, ki mi niso mar? rajši bom samo na-se mislil; jaz bodem srečno živel, naj se drugim do tro godi ali ne; priskerboval si bodem, česar je meni potreba, ne maraje za to, naj bi tudi vse druge revšina terla.“

Bil je čas njive obsejati: slednji je rekel: „Ne bom obdeloval več polja kakor za toliko žita, kolikor ga za svoje življenje potrebujem; vekši pridelek čemu bi mi bil; zastonj se ne čem truditi.“

Zemlja tega malega kraljestva ni bila enaka: bili so suhi in gorati kraji, in spet drugi, nižje ležeči, ktere je več potokov pomakalo. To leto je bila huda suša, tako da višje zemlje niso čisto nič prirodile, v nižavi pa je bila letina preobilna; tako so gorjani skoraj vsi gladu poginili, ker jim terdoserčnost bogatinov ni privoščila nič od svoje obilnosti.

Drugo leto je močno deževalo; na hribih so nenavadno veliko pridelali, nižje kraje je pa voda zalivala. Polovica ljudstva je spet kričala: pomagajte, lakota; ali ti

nesrečniki so naleteli na tako ferde duše, kakor so lanjsko leto oni sami bili.

Neki pervak te dežele je imel ženo, sosed mu jo upleni. Nastane velik prepir, in po mnogih gerdih besedah in pretepih se dogovorita, da pravdo nekemu rojaku izročita, naj jo razsodi. Gresta toraj k njemu, ter mu hočeta vsak svoje razkladati: „Kaj je meni mar, jima ta odgovori, kterega izmed vaju je ta žena? imam dela na svojem polju; bom mar svoje reči na strani puščal in vama razpertije poravnaval? ne nadlegovajta me dalje.“ To izreksi ju zapusti in gre na polje delat. Ugrabnik, močnejši od unega, se je rotil, da žene nazaj ne da; drugi pa, živo ranjen po krivičnosti svojega soseda in po terdosti sodnika, se je vernil domu ves obupen, ko zagleda žensko od studenca gredočo, in zvedši, da je ona žena sebičnega in brezčutnega sodnika, jo odpelje na svoj dom.

Se je bil mož premožen, gospodar sila rodovite zemlje, ktero je s vso skerbjo obdeloval. Dva izmed njegovih sosedov se zmenita, ga izpodita iz hiše in posedeta njegove polja; pogodita se med seboj, da se hočeta braniti soper vsakterega sovražnika; ino za res ostaneta nekoliko mescov gospodarja te zemlje. Ali eden izmed nju, nezadovoljen s polovico, ubije svojega tovarša, ter se sam vsega polja polasti. Toda tudi njegovo gospodarstvo ni dolgo terpeló: druga soseda ga napadeta; preslab, se obema braniti, pogine.

Drug deželan, malo da ne ves nag, zagleda volne, ki je bila na predaj; popraša, po čem je. Tergovec reče sam pri sebi: „Po pravici bi ne mogel pričakovati od svoje volne več denarjev, kakor kolikor jih je treba za dva mérnika pšenice; pa jo hočem za štiri krat toliko predati, da zamorem za njo osem mérnikov pšenice kupiti.“ Treba je bilo se udati in plačati kup. „No, zdaj bom vendar imel pšenice,“ pristavi tergovec. „Kaj pravite?“ povzame tujec: „potrebujete pšenice? jaz je imam na predaj; samo nad ceno se utegnete nekoliko ustavljeti; pa kaj morem za to, ker veste, da je zdaj žito tako drago in povsod ljudje stradajo; no, vernite mi moje denarje, pa vam mérnik pšenice dam; ceneje je ne dobite od mene, če bi imeli gladu umreti.“

Med tem se morivna bolezen vname in se še dalje bolj po deželi razpasuje: umeten zdravnik pride iz sosednega kraljestva in jame tako pripravne vraštva dajati, da so vsi ozdraveli, kateri so se jemu zaupali. Ko bolezen potihne, gre zdravnik od hiše do hiše k tistim, ki jih je vračil, in terjaja svoje plačilo; ali vsak mu ga ukraji. Se poverne v svojo deželo ves spehan po dolgem potovanju; ali koj po tem zve, da se v nehvaležni deželi ravno ta bolezen še z večjo močjo pokazuje. Zdaj prihité sami po-nj, ne čakaje njegovega prihoda. „Poberite se,“ jim reče, „nepravični ljudje, vi nosite v svoji duši mnogo pogubnejši strup od unega, za kterega iščete vraštva; vi niste vredni mesta na ti zemlji, ker nimate natore človeške in so vam neznane zapovedi pravice. Bal bi se Boga razžalili, kateri vas strahuje, ako bi se njegovemu pravičnemu serdu ustavljal.“

Tako je to ljudstvo poginilo po svoji lastni hudobiji, po brezzakonju.

Kertek.

Popisal J. Navratil.

Kertek je gosenica tistega metulja, kteremu po latinski myrmecoleon formicarius pravijo. Kertkov metulj je po palcu dolg, černo-erjav, in ima štiri mrežaste perotnice, mušjim podobne. Od življenja metuljevega nič posebnega ne vemo; znamenitno je pa življenje gosenice njegove, tudi pri nas dobro znane in „kertek“ imenovane. Nate popis čudne živalice.

Kertek je kakoga pol palca dolg, erjav, debel, in neukreten viditi. Glavico loči od pers; persa pa od zadnjega konca globoka vreza. Glavica je ploskasta, spred nekoliko širja, lopatasta, se lahko obrača in ima ostre čeljusti ali klešče, po dolgem zakrivljene in zobate. Zgornje so na spodnji strani po dolgem votle. V to votlino se zasekujejo ščetinaste spodnje čeljusti tako na polno, da jih je težko ugledati. Na korenu zgornjih šterčijo velike tipalnice, spodaj majhino tipalo ustnično. Čudno je pa, da živalica nima ust, in da drugim živalicam, ki si jih za živež ujema, kerv ali sok z votlino izpiva, ki ji je med zgornjimi in zdoljnimi

čeljustmi. Oči, jako drobnih, ima na obeh straneh robate glavice v dveh majhnih kupcih po sedmero, nožic pa šestero; na obeh straneh pod persmi po tri. Zadnji dve ste veliko manjši od prvih štirih. Mehki zadnji konec života, po katerem mu raste dve versti kosmatih bradavic, je dalji od prvega in jajčast, zad tanak, zgoraj vampast, zdolaj pa ploščat. Vsa živalica se zdi človeku čudna in neukretna, ne more zares naglo laziti. Zato si mora živalic za živež po zvijači loviti in dobiva tako naj berznejših in močnejših v svoje klešče.

Po nekterih krajih, kodar je veliko zverine, napravljajo ljudje jame, da zveri va-nje padajo, in jih tako ujemajo: ravno tako dela tudi kertek. Za njegove jamice je pa le suh, negručast pesek, da se zernje lahko ruši, ako se ga kdo kolikaj dotakne. Zato nahajamo kertke samo po suhih krajih, nad katerimi zid, skale itd. visé, ki branijo, da jim dež jamic ne razdira in da se pesek ne sprijemlje. Jamice za stanišče in za lov si narejajo kertki po tri četertine palca globoke, zgoraj po palcu široke, zdolaj pa vozke, tako da so majhnim lijem podobne.

Gledati jih, kako si jamice delajo, bi gotovo vsakega mikalo. Izvolivši si pripravno mestice, razriva kertek, pomikaje se sem ter tje, pesek z zadnjim koncom, kakor da bi oral, in dela po tem takem brazde, okoli katerih na zadnje raz ali okroglo brazdo vrezuje. Po tem se počinja, skoraj ves pod peskom skrit, tako na okoli sukati, da se če dalje bolj kolobarjevi sredini bliža, z lopatasto glavico pesek neprenehoma na višek prek raza metaje, kateri velikost jamice zaznamenuje. Naklada si pesek na glavo s sprednjo nožico. Kamenčke, ki so mu pretežki, da bi jih z glavico izmetal, potiskuje v stran med pesek, ali jih pa spodlezuje, da mu na herbtu ostajajo in jih tako iz jamice iznaša. Kadar jamico, večji del za uro, naredi, se skriva na dnu pod pesek, da mu samo glavica s kleščicami izpod njega molí, in čaka na miru, dokler ni kakove živalice blizo. Večji del prihajajo mravlje, ki povsod marljivo lazijo. Komaj se je pa ktera do jamičinega roba približala, se ji suhi pesek že izpod nog izmikuje, in ona se grozovitnemu sovražniku na ravnost v klešče vali. Ako se pa tudi mravlja na steni uderži, da do dna

ne zderči, ji to vendar malokdaj pomaga, zakaj urno meče mali kervolok zdaj z glavo pesek za njo, kateri jo na dno v morivske klešče podira, če tudi je že uhajala. Še nekoliko hipov, in morivec ji je kerv izpil, prazni mešiček pa iz jame vergel, ktero potem popravlja, ako je kaj poškodovana. Z muhami in bčelami se dolgo ruje, pa jih vendar le premaguje. Da se umetulji in popolnoma zgodi, mu je bojé precej časa treba; zakaj metuljevka izlega jajčica po letu ali v jeseni, pa so vendar drugo poletje goseničice še prav majhine, tako da ni misliti, da bi se tisto, ampak še le drugo leto pužile, kar se junija ali julija mesca godi. Ako avgusta mesca pesek iz poprejšnjega lija izmečeš, najdes na dnu kepico, manj kot pol palca debelo, po verhu s peskom posuto, pod katerim se pa lepo, svetlo, belo svilasto predivo leskeče, v katerem puža zavita leži, poleg pa počena lev gosениce. Za štiri tedne, upuživši se, se kertek umetuljuje.

Ribar in riba.

Po A. S. Puškinu.

Nekdaj živel je s svojo staro ženo
Ribar pri kraju morja sivega;
Živela sta v ubogi svoji bajti
Ze polnih trideset in leta tri.
Lovil je v morju ribe sivi starček
In žena predla v bajti noč in dan!
Enkrat u vodo starček mrežo verže,
Al' glej, u mreži blato le ima;
On drugi krat u vodo mrežo verže,
Al' glej, u mreži travo le ima;
On tretji krat u vodo mrežo verže,
U mreži, glej, 'ma zlato ribico:
Ni riba, kakoršne vsak dan lovijo.
Ribarja milo prosi ribica,
S človečjim glasom sladko tako pravi:
Odpusti v sivo morje me nazaj,
Odkup ti dragi dala bodem za se,
Ti dala bom, kar koli si želiš!
Kak' ostermel je vbogi dobri starček!

Ribari trideset in leta tri,
 Pa riba govorila ni nikoli.
 On ribo mahoma nazaj pusti
 U sivo morje, pa ji tako pravi:
 Id' srečno, zlata moja ribica,
 Odkupa tvojega si jaz ne voščim;
 Veselo plavaj v sivem morju spel,
 In Bog ti daj dni starih doživeti.
 Ribar se verne k stari ženici,
 In, kar se mu zgodilo je, razloži.
 Vlovil sem danes zlato ribico,
 Ne prosto ribo, ampak lepo zlato;
 Ko mi, je govorila ribica,
 Domu se prosila je v sivo morje,
 In dragi odkup mi obetala,
 Obetala, kar bi serce želelo;
 Odkupa od nje vzeti nisem htel,
 Nazaj pustil sem jo u sivo morje.
 Ženica zlo je moža kregala:
 Bedak, neumnež, kaj storil si nama!
 Zakaj od nje odkupa nisi vzel?
 Naj bi ti saj korito bila dala,
 Glej, naše je razbito že celó.
 Ribar se k morju sivemu koj verne,
 Kjer vale meša lahka sapica.
 Pri kraju morja počne ribo zvati,
 In koj priplava zlata ribica:
 Povej, ti česa treba je, o starček?
 Pohlevno starček odgovarja ji:
 Naj se ti smilim, moja ti kraljica,
 Glej, žena me je hudo 'zkregala,
 In starcu vbogemu ne daje mira:
 Korita novega ji treba je,
 Ker naše staro je celó razbito.
 Ubožcu ribica odgovori:
 Domu se verni, starček moj, veselo,
 Korito novo bota dobila.
 Ribar ko k starki svoji v bajto stopi,
 Korito lepo novo je že tam.
 Še več se žena z vbogim starcom krega:
 Bedak, neumnež, malopridnež ti,
 'Z korita koliko koristi bode?
 Nazaj se k ribi verni, norec ti,
 Pokloni se ji, 'zprosi hišo nama.

Ribarček pride k morju sivemu,
In veter lahko ziblje morske vale.
Ribar spet počne ribo klicati,
In koj priplava h kraju zlata riba;
Povej, ti treba česa, starček moj?
Pohlevno starček tako odgovarja:
Naj se ti smilim, naj, kraljičica!
Še več se žena moja z mano krega,
In trapi mene starca vbogega,
Ker lepo hišo rada bi imela.
In zlata odgovarja ribica:
Domu se verni, starček moj, veselo,
Ker lepo hišo bota dobila.
Ribar se k svoji vbogi bajti verne,
Od vboge bajte več ne sleda ni.
Pred njim je lepa nova hiša stala,
Iz kamna hiša visok dimnik 'ma,
In vrata 'ma iz hrastovega lesa;
Pri oknu stara žena mu sedi.
Al' moža kregati še zdaj ne henja;
Bedak, neumnež, malopridnež ti,
Zakaj si nama hišo le izprosil?
Nazaj se verni, prosi ribico:
Več kmetinji se meni biti noče;
Odsle čem biti žlahtna kneginja.
Spet pride k morju sivemu ribarček;
Se voda nekaj je znemirila.
Ribar spet počne zlato ribo zvati,
In h kraju koj priplava ribica.
Povej, ti česa treba je, o starček?
Pohlevno starček odgovarja ji:
Naj se ti smilim, moja ti kraljica,
Še več je mene žena kregala,
In noč in dan mi mira več ne daje;
Kmetica prosta noče biti več,
Temuč bi rada kneginja postala.
In odgovarja zlata ribica:
Domu se verni, starček moj, veselo.
Poln upa se ribar domu poda,
In kaj tam vidi! visoko palačo:
Na linah stara žena mu stoji,
U drag in topel kožuh oblečena,
Zlat čepec se na glavi ji sveti,
Okoli vrata se blišči ji biser,

Na rokah so ji zlati perstani,
Na nogah so ji lepi dragi črevlji;
Pred njo stojé pohlevno služkinje,
Jih bije, ljuto jih za lasi vlačí.
Ribar tedaj ženici govori:
O kneginja, poklanjam se pred tabo,
Zdaj bode zadovoljno serce ti.
Na njega zdere zdaj se žena,
Pri svinjah da mu malo službico.
En teden mine, drugi teden mine,
Še bolj je obnorela žena mu.
Spet k zlati ribi starčeka pošilja:
Na noge, k morju, reci ribici,
Da kneginja jaz dalje biti nočem,
Mogočna cesarica biti čem.
Ribarček pri ti priči se prestraši,
Najedla si se, žena, norih gob?
Ne veš ne stopati, ne govoriti,
Smejalo bo se ti cesarstvo vse.
Ribarka začne zlo se togotiti,
In za ušesa vdari koj moža:
Kaj, boš se derzno ti prepíral z mano,
Ribar ti vbogi, z žlahtno kneginjo!
Na noge, k morju, ako z dobra nejdeš,
Po sili te peljali bodo tje.
Ribarček k morju se tedaj napoti;
Kipelo je od vetra silnega.
Ribar spet počne zlato ribo zvati,
In koj priplava h kraju ribica.
Povej, ti česa treba je, o starček?
Ribar pohlevno odgovarja ji:
Naj se ti smilim, moja ti kraljica,
Ker zdaj še žena zadovoljna ni:
Ne hoče kneginji se ji več biti,
Mogočna cesarica biti će.
Tako mu riba na to odgovarja:
Domu se verni, ljubi starček moj,
Naj tvoja žena bode cesarica.
Ribar se urno vernil je domu,
Pred njim stoji cesarska, glej, palača,
V palači vidi svojo ženico;
Sedi za stolom kakor cesarica,
Dvorjeniki ji mnogi služijo,
Zamorskega ji vina nalivaje;

Biškote le in povitice jé;
Okoli nje se vidi grozna straža,
Ki z bradjami je oborožena.
To viditi, se starec zlo prestraši,
Pohlevno cesarici klanja se:
Naj mogočnejša svitla cesarica,
Saj zdaj ti serce zadovoljno bo!
Al' ona moža kar nič ne pogleda,
Temuč ga 'zgnati špred oči veli.
Služabniki pritečejo poslušni,
In starca brez milosti ztepejo.
Pri dvereh še pridere grozna straža,
Skoraj bi reveža posekala.
Vse ljudstvo se mu je na glas smejalo:
Kar si zaslužil, to se ti godi.
In teden mine, teden drugi mine,
Še več je žena obnorela zdaj.
Po moža si dvorjenike pošilja,
Ga najdejo, pred njo ga peljejo.
Mogočna tako pravi cesarica:
Na nože, k ribi urno verni se,
Več cesarici se mi biti noče,
Ker v sivem morju hočem vladati,
Ziveti hočem zdaj v prostranem morju,
Naj meni služi zlata ribica:
Bi rada sem ter tje jo pošiljala.
Ribar ne sme se ji ustavljati,
In ves pobit besede kar ne čerhne.
Na potu spet je k morju sivemu.
Ko k vodi pride, strašna burja rjuje,
Serdití vali kviško kak' kipé!
Na suhem tudi, se ribar prestraši;
Al' vendar počne ribo klicati,
In koj priplava h kraju zlata riba.
Povej, ti česa treba, starček moj?
Naj se ti smilim, moja ti kraljica,
Kaj čem z nezadovoljno ženo si!
Več cesarici se ji biti noče,
Ker v sivem morju hoče vladati,
Ziveti hoče zdaj v prostranem morju,
Da bi ji zlata riba služila,
Bi rada sem ter tje jo pošiljala.
Ničesar riba ne pregovori,
Po vodi samo plesnila je z repom,

In v morju globokem potonila,
Ribar pri kraju odgovora čaka,
Al' ga ne more se dočakati.
Ko verne se domu, spet bajto vidi,
Palača je ko dim izginila;
Na pragu stara spet sedi ribarka,
Razbito pred seboj korito 'ma.

Cir, Kambiz in Darij.

Spisal M. Vertovec.

Med Babilonskim v Predaziji in med vzhodno Indijo je na prostor štiri krat več sveta, kakor je našega cesarstva. Ta svet je sem ter tje gorat, po njem je zlo velikih in visokih planjav, ki se versté z neizmérnimi peščenimi puščavami, pa tudi zlo rodovitnimi deželami. Te dežele, akoravno, ker gojzdov nimajo, suši podveržene, dajejo vendar dosti konj, kamel, oslov in mezgov, tudi ovac, dajejo vseh navadnih rudovin, veliko pitomega sadja, zlasti žlahtnih tert i. t. d. Kakor je bila breskev, katero Talijani še zmiraj po njeni domovini „persico“ imenujejo, že davno iz tistih dežel k nam prinesena, tako smo dobili tudi od tam v poslednjih časih novo tertno pleme z zlatorumenimi, dolgatimi jagodami, pa brez pelkev: pravijo mu Teheran, po imenu zdajnega glavnega mesta v Perziji.

Od nekdanj so razpadali ljudje v teh krajih v kočovnike, v kmetovavce, tergovce in vojsčake.

Med vojsčaki so bile nekatere zlo imenitne rodovine, rekli so jim Pasargadi, izmed katerih so kralje in njihove naj višje služabnike in deželne poglavarje volili. Vojskovali so se naj rajši, večji del na konjih. Čez te dežele in njih neizmérne peščene puščave je šla od silodavnih časov, in gre še dan današnji velika azijska kupčija, in sicer po kamelah v velikih tropah. Da se je pa po teh karavanah iz Indije, Babilona, Tira in Egipta marsiktera znanost in umetnija v te dežele zanesla in da so že v neznanih časih vsaj v rodovitnejših krajih ljudje dobro omikani bili, ne gre dvomiti.

1 parvomi se vjenajo sklonu spola sta
2 " (apozucij) sklonu (" ")

V teh deželah je Cir, po očetu in materi kraljevske kervi, okoli 600 let pred Kristusom s svojo modrostjo, junakostjo in velikostjo gospodovavskega duha novo kaj glasovito perzijansko kraljestvo postavil, uterdil in ga neizmerno razprostranil; on je bil eden izmed tistih mož, po katerih previdnost božja v časih čudne prigodbe izpeljuje in obličje sveta spremenuje. Naj prej napade Astiaga, svojega naj hujšega spodkopovavca in sovražnika, in mu vzame mediansko kraljestvo, ki je v poprejšnjih časih večkrat Asircem podložno bilo. Medianci, menda naj omikanejši, postanejo zdaj v novem perzijanskem kraljestvu prvi in naj imenitnejši narod; zvesto pomagajo Ciru s svojimi hrabrimi konjeniki k vsem njegovim slavnim pridobitvam. Cir se vzdigne, zdaj veliko močnejši, nad Babilonsko, pobije Nabuhodonozorja kralja v kervavi bitvi, in ga obleže v njegovem glavnem mestu Babilonu. Babilonci se v svojem terdnem in zelo visokem obzidju nepremagljive menijo in bahajo; ali Cir jim odkoplje vodotoč, po katerem je voda v mesto tekla, in Perzijani planejo spešno v črni noči v mesto ravno med tem, ko Babilonci veliko godnino obhajajo in njihov kralj posode, iz jeruzalemskega tempelna pobrane, nepristojno oskrunja. Perzijani Nabuhodonozorja ubijejo, in si slavno mesto s celim kraljestvom vred podveržejo. Da je Cir Judom dovolil, iz sužnosti se na svoj dom verniti, in da jim je svete, po Nabuhodonozorju v tempelnu pobrane, posode izročil, je reč znana.

Tisti čas je Krez, Lidijski kralj v Sardu prebivajoč, vse dežele Male Azije gospodoval; imeli so ga naj bogatejšega kralja na zemlji. Solon, glasoviti gerški postavodajavec, pride enkrat k njemu, in Krez, s svojo srečo se bahaje, mu kaže vse svoje neprecenljive zaklade zlata, žlahtnega kamena in drugih dragotin: Solon mu modro reče: „Nihčer naj se srečnega ne čisla, dokler živi!“ Ta se kralju nekoliko pokadi. Krez se prederzne Astiagu soper Ciru z vojsko pomagati, ali prej ko Babilonce, ga Cir napade, strašno pobije, mu vzame vse dežele in zaklade, in ga obsodi k smerti ognja. Krez, privezan h kolu verh germade, katero že zažigajo, zavpije z žalostnim glasom rekoč: „O Solon, Solon!“ Cir ga popraša, kaj pomenijo te besede, in ta mu pové, da je iz ust Solona, gerškega moderca, ko mu je vse svoje za-

klade z radostjo kazal, izrek slišal, ki se glasi: „Nihčer naj se srečnega ne čisla, dokler živi!“ Cir ostermi, premišljuje nekoliko, in ukaže ogenj urno pogasiti, Kreza s kola sneti, ter ga vzame na svoj dvor, in ga ima svoje žive dni svojega prvega svetovavca. Cir si je podvergel še toliko drugih dežel in ljudstev, da do tistega časa ni se še čulo od tako velikega kraljestva, kakor je bilo njegovo: med Egiptom, Srednjim, Černim in Kaspijskim morjem in med Hindostanom ležeče, ni bilo manjše od Evrope. Vladal je glasovito trideset let: eni ga zlo hvalijo in visoko povzdigujejo; drugi pa časti in dežel lakomnega vojskovavca imenujejo. Umerl je, kakor eni pišejo, naravne smerti, drugi pa terdijo, da je v boju z Masageti konec storil, da kraljica tega ljudstva mu je dala glavo odsekati in da jo je sama v kerv potonila rekoč: „Napij se, napij kervi, po kateri te je zmiraj žejalo!“ Diodor piše, da ravno ta kraljica ga je dala križati. Čudna reč, da od kralja, ki je v primeri z mnogimi drugimi v kasnejših časih živel in toliko kraljestvo utemeljil, se ne more gotovo zvediti, kakošne smerti je umerl. Tako temna je večkrat zgodovina!

Za Cirom nastopi njegov sin Kambiz, svojemu očetu malo, več divji zveri podoben. Iz živinske togote vse njegove dela izvirajo. Egiptovskega kralja brez nobenega uzroka in zgolj iz sovraštva sklene končati in se njegovega kraljestva polastiti: ko na meje pride, zve, da kralj je umerl; to nič ne pomaga, on gre dalje, pobije naslednika Psamenita, obleže Memfis, glavno mesto sred Egipta, ga vzame, razvali, kralja ubije, in kraljestvu tako konec stori, da so Egipčani Perzijanom čez dve sto let, potem pa drugim davke dajali, in nikoli več, pri vseh puntih, stanovitno samostalni bili, ampak tujim narodom služili. Krivična pridobitva Egipta mu ni bila še zadosti; on če tudi Etiopijo in cerkveno deržavo tempelna Amona v Libijski puščavi si privojskovati. Zato pošlje ogledovavce pod imenom poročnikov k etiopskemu kralju, kateri, jih misel spoznavši, jim reče: „dokler ne bodo Perzijani mogli mojega loka, kterega njih kralju pošiljam, tako lahko ko jaz napeti (napne ga v pričo njih) nikar naj se z Etiopci ne vojskujejo; zahvalite se bogovom, pristavi še, da nam ni na misel prišlo, druge ljudstva z vojskami na-

padati.“ To Kambiza tako razserdi, da, ako ravno ni armade s potrebnim živežem previdil, se vzdigne na Etiopsko; ali brez opravlja je, poln sramote, prisiljen nazaj priti, ker tako strašno lakoto je armada terpela, da je vselej po njih deset med seboj srečkalo, kterega izmed njih da bodo sneli. Svojega brata Smerdesa pa umori za to, ker se je edini med vsemi Perzijani prederznil lok napeti. Druga armada, v Libijsko puščavo poslana, je po strašnih viharjih s peskom zagernjena revno poginila. Tu začne Kambiza togota lomiti, da si hladi serce nad Egipčani in njih bogovi, ktere pred ljudstvom grozovito oskrunja.

Kambiz popraša enkrat enega izmed svojih ljubčkov, kaj da ljudje skrivoma od njega pravijo; ta mu odgovori: „vsi se čudijo tvojim visokim in žlahtnim lastnostim, žal jim je le to, da ga v časih preveč piješ.“ Kralj odgovori: „brez dvombe menijo, da mi vino pamet meša; da pa to ni res, bodeš lahko kmalo se prepričal.“ Zdaj se napije na vso moč, in ukaže sinu svojega ljubčeka, v njega pričo, se na konec izbe postaviti in levo roko vzdigniti; on pa vzame lok, ga napne, reče, da bo na fantovo serce meril, sproži, ga v serce zadene, in veselo hohotaje zavpije: „ali se ne morem na svojo roko zanesti?“ Malopridni izveržek mu prilizljivo z vso neobčutljivostjo odgovori: „Sam bog Apolon bi ne bil mogel bolje zadeti.“ Taki so trinogi, taki prilizovavci! Kambiz je bil umoril svojega brata Smerdesa, zdaj cebne svoje sestro v trebuh, da mrtva pade, umori tudi drugo sestro in mnogo prijateljev in služabnikov, tako da hud punt vstane. Med tem, ko gre z vojsko puntarjem nasprot, se po nesreči z mečem rani, in umerje. Egipčani so njegovo smert svojim bogovom pripisovali, ktere je pričo ljudstva zaničeval, in se veselili, da njih umorjeni kralj Psamenit je bil od bogov tako očitno maščevan. Glava puntarjev je bil neki mag ali modrijan, Smerdesu zelo podoben; ta oznani, da Kambiz ni svojega brata Smerdesa, ampak le podverženega človeka umoril, da Smerdes je on; polasti se tedaj vlade, zapre se v kraljev dvor, in nosi vedno čez ušesa pokrito glavo; skerbi tudi, da ga razun strežnikov nihčar ne vidi. Sedem naj imenitnejšim perzi-

janskim gospodom, iz katerih je naj vikši državni zbor sestavljen, se ta čudna zdi, sumijo golfijo, prepričajo se, da novi kralj je mag, kateremu je bil že Cir zavoljo velike pregrehe ukazal ušesa odrezati, ga pahnejo s prestola in umoré, in iz sred sebe Darija Histaspá, Cirjevega zeta, po srečki v kralja izvolijo.

Darij je Perzijansko šest in trideset let in ne brez slave vladal, ako je ravno že preveliko kraljestvo z nepotrebnimi vojskami še povečati si prizadeval; razdelil je državo v dvajset satrapij to je poglavarstev, in jih naj vikšim gospodom izročil; on je davke bolj primérjeno razpisal; od mnogih ljudstev, ki so se ga bale, in katerih si ni bil še podvergel, je darila prejemal; on je pošte, kterim je bil že Cir začetek postavil, bolj uterdil, da se je na dvoru berž zvedilo, kar se je v velikem kraljestvu posebnega primerilo. Babilonci se mu spuntajo, on si jih pa podverže po zvijačah Copira, Babiloncom dobro znanega, enega izmed svojih naj vikših in zvestejših prijateljev. Ta si odreže nos in ušesa, se raztepe in okervavi, da ni človeku podoben; tako pobegne k Babiloncom, se jim oznani naj večjega sovražnika perzijanskega kralja, kateri, kakor pravi, ga je takega naredil. Ti ga spoznajo, v mesto vzamejo in počasi mu vojsko izročé; s pervega Perzijane, po jim dani besedi, tepe in premaguje, ali zadnjič jim vso armado izda. Darij ukaže zdaj mesto razkopati in 3000 vikših veljakov živih križati. Copiru je pa dal v zahvalo vse prihodke Babilona.

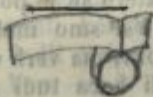
Darij si je podvergel mnogo ljudstev na mejah vzhodne Indije, v severni Afriki, tako tudi Tracijo in Macedonijo, v Evropi med Carigradom in Ogerskim ležeči deželi; s Sciti pa med Donom in Donavo nič ni opravil. Ti, ki niso imeli mest jih braniti, in ki so po nomadsko živeli, se mu zmiraj s svojimi ženami, otroci in čredami umikajo. Darij, tega nejevoljen, jih po naročnikih povabi, naj se ustavijo in z njim skusijo; ali oni mu pošljejo ptiča, miško, žabico in petero puščic. Ujet Scit naročilo tako kralju razloži: „Dokler ne bodo Perzijani umeli kot ptiči v zrak, kot miši v zemljo in kot žabe v vodo bežati, jih bodo Sciti vse pomorili.“ Darij se sramuje zdaj neumno začete vojske in beži s strašno izstradano armado nazaj.

Sciti ga hočejo po straneh prehiteti in mu most razdreti, ali po nesreči zajdejo; gerški knezi, katerim je bil most v varstvo dan, ga nečejo, po svetu Miltiada iz Aten, končati. Tako jo za zdaj Darij še srečno unese, in sramovaje se pride v svoje stolno mesto Suzo. Gerki v Mali Aziji, siti zatiranja in velikega grabljenja perzijanskih poglavarjev, vstanejo in se spuntajo; s prvega srečni, vzamejo in še celó sožgejo Sardes, stolno mesto satrapa, ki jih je derl; zadnjič jih pa Perzijani premagajo, njih glavno in zlo bogato mesto Milet razrušijo, in vse jim podložne Gerke v Mali Aziji, ki so se bili jim spuntali, še z veliko večjimi davki obložijo. Akoravno je bil zdaj Darij gospodar v Aziji, Afriki in nekoliko tudi v Evropi, moral je vendar doživeti, da peščica junaških Gerkov je njega in njegove neštevilne armade v strah djala in ga ob čast in slavo pripravila.

Spoštovanje kruha na Českem.

Iz Slovenske Bčele.

Kruh Čehi jako spoštujejo. Kadar stopi kak gost v hišo, mu koj s kruhom in soljo postrežejo: to veleva staročeska navada. Kruh sosebno „božji dar“ imenujejo, in vselej od njega z velikim spoštovanjem govoré in lepo z njim ravnaajo: miza za kruh mora zmirom čista biti. Ne sme se načeti, preden se križ čež njega ne stori. Kdor s kruhom lepo ne ravna, tudi z ljudmi lepo ravnati ne zna, pravi česki pregovor. Komu kruha ne podati je toliko, kakor ga ne spoštovati. Vsaka drobtinica, ktera na tla pade, se skerbno pobere in se ali živini v kermo da ali pa se v ogenj verže. Jo z nogami poteptati bi bil velik greh. Pripoveduje se, da je neki kmet drobtinico, ki je na tla padla, iz prevzetnosti poteptal, potem je pa tista drobtinica tako zakričala, da je kmet čisto ogluhnil. — Ravno tako spoštujejo kruh tudi Slovenci.

Morska kača, prvič ujeta.

Postlovebil J. Navratil.

Dolgo dolgo se ni vedilo, je li velika morska kača na svetu, ni li. Nekteri so morskim popotnikom, ki so pravili in pisali, da so to strašno, izmed vseh živali naj daljo zver vidili, verjeli; nekteri pa so mislili, da je ta bosa, češ, da se je takim popotnikom le zdelo, ali pa, da so bili širokoustneži, kateri nalašč pripovedujejo, koliko čudnega so po svetu vidili, da bi jih ljudje bolj v časti imeli. Zdaj pa vemo za terdno, da taka kača res živi. Karol Seabury, zapovednik ladje, jo je leta 1852 v tihem morju ujel, in to zgodbo svetu s sledečim mičnim popisom lova in kače oznanil.

13. dan januarja mesca 1852 v jutro pod 3. stopnjo širine, 131. stopnjo dolžine, ko smo proti jugu plavali, piše Seabury, zakriči sprednji stražnik prepevaje: „bela voda!“ Na vprašanje moje, kje, mi je odgovoril: „na dveh mestih pred ladjo, miljo daleč.“ Mislim si, da se beli somi bližajo, katerih masti sem že davno želel, dam neutegoma jadra zategniti, ter se s teleskopom v roki na jambor vspnem. Ze več dni smo imeli tiho vreme, ali danes je počelo morje se nam z nevihto groziti. Pol ure sem gledal, pa nisem mogel ničesar ugledati; zato sem šel dol južinal rekši, morebiti da se je stražnik pregledal. Jadra nategnjene pustivši sem podkormanu zapovedal, da naj pazi. Ali ravno ko hočem v stanico stopiti, zavpije eden izmed brodarjev: „Glejte, glejte, morske kače!“ Vsi pogledamo za brodarjem na euo stran, ali ničesar nismo več vidili razun črne kože, koja nam je tudi kmalo izpred oči izginila. Zdaj dam drogov in druge priprave v čolne vreči, da nam bi bilo vse pri roki, ako se kača spet prikaže. Nebo se je strašno oblačilo, brodar je nenehoma pazil; drugi tovarši so se mu smejali; kar zakriči, da se kača spet prikazuje. Berž se vspnem in ugledam kmalo naj znamenitejšo žival morsko, miljo daleč od ladje. Prec sem spoznal, da ni beli som, dasi nisem glave vidil ampak samo telo, ktero se je po vodi vilo kakor debela verv v roki človekovi. Vsi smo molče in pazljivo za njo gledali, kar se strašilo prav na verh vzdigne. Strašno dolgo je bilo. Kmalu pomoli kača tudi glavo in začne plašna

poprek plavati. „To je res morska kača; v čolne!“ sem zavpil. Brodarji pa niso prec marali, nobeden se ne upa v čoln izgovarjaje se: „saj je ne bomo mogli ujeti, samo izpehali se bomo in čas trafili.“ Vnovič jim zapovem, da naj v čolne poskačejo, dopovedovaje jim, kolika čast nam bo, ako kačo ulovimo, zakaj drugači nam ne bo nihčér verjel, da smo jo vidili, posmehovali se nam bodo, in vsak bo rekel, za kaj je nismo ujeli. Spomnil sem se tudi, da jo bomo v kateri ameriškanski ladjostaji lahko predali. Po teh in drugih besedah so vsi brodarji privolili razun dveh Angličanov. Uredil sem čoln, in vsak je šel na svoje mesto. Ko sem bil ravno tudi jaz v čolnič skočil, je začela kača begati. Mi naglo za njo; ali ker je proti vetru plavala, je nismo mogli doteči, in kmalo jo izgubimo izpred oči. Za uro ali kaj smo jo ugledali. Ali zdaj začne strašna burja pihati in kača se spet skrije. Za nekoliko časa se na tri četerti milje daleč od nas vnovič prikaže in plava, glavo visoko molé. Težko smo veslali, in že sem bil obupal, da bi jo prijeli, kar jo začnejo valovi k nam gnati. Vsi jenjamo veslati in se kači izzad bližati. Kormanu sem velel, da naj vse svoje žile napne, da ne poginemo. Ni dolgo terpelo, da veter strašno zver prav blizo prinese. Namignem enemu izmed brodarjev, da vstane. Ta vzdigne s hladnokervno derznostjo dolg drog, ter ga kači v herbet zasadi. Za hip se zaseka drugi drog v pošast. „Na vesla, junaki!“ zdaj zakričim, ali prekasno; zakaj ranjena in s tem razžaljena kača se zaganja ravno proti nam, strašno zijaje. Možje gerdo glavo ugledavši, se tako preplašijo, da dva od straha v morje skočita. Jaz sem nehotoma svoj drog vzdignil in ga po sreči kači v desno oko zabodel. Ali s tem nisem mogel ubraniti, da ne bi kača na čoln udarila in ga na kose razdrobila. Več se nas je pogreznilo. Izpod vode spet do verba prispevši sem vidil, da je bila kipeča voda kervava. Ker se kača ni htela več pokazati, sem ukazal brodarju, da prime drogovno verv. Med tem sem se v tretji čoln vspel, v kterega so bili tudi drugi pobegnili. Kača se je na dno spuščala, zakaj verv se je naglo odvijala z vretena, ktero je na vodi ostalo. Berž smo še štiri vervi privezali, konec pa zavoljo večje varnosti na srednje dervo na ladji pripeli. Vse štiri vervi so bile 2000 seznjev dolge. Verv se je že iztekala, pa se le še

odvijala. Zato skočim na ladjo, kjer sem z ostro sekiro čakal, da bi v sili verv posekal. Kar se neha odvijati, odvita pa izpod vode k verhu prihajati. Vsi smo pazili, kdaj in kako se bo kača prikazala. Po poldne okoli štirih je sapa na veliko veselje naše pojenjavala; ali ob petih se že zmračí. Vso noč ni nobeden očesa zatísnil.

Drugi dan v jutro ob štirih, potem ko je bila kača že 16 ur pod vodo, se jame verv naglo na vodo metati. Berž dam možem dobro južino, da bi se za delo okrepčali; ali preden počnemo južinati, zakriči kuhar: „je že izplaval!“ Na hip smo na ladjo priderli. Res je bila kača že na verhu, ali nič drugega nismo še vidili kot velik gerd svitek na vodi. Napolnivši tri čolne z možmi, sem veslal do nje, in čeravno sem jo zbadal, se ni čisto nič zganila, in se tačas če dalje bolj do verha vzdigovala. Neprenehoma smo jo zbadali, želé zvediti, ali je še kaj živa ali ne. Iznenadi povzdigne, strašno sikaje, glavo proti nam. Berž odrinemo in gledamo iz daleč strašne pošasti smertno pojemanje. Nikdar nobeden izmed nas ne bo tega pozabil. Za kake pol ure je bila mertva. Brodarji jo zdaj, veselo kričaje, na verveh k ladji potezajo. Pritegnivši jo, se pogovarjamo, kaj bi z njo. Po kratkem prepiru smo bili vsi te misli, da cele kače ne moremo v nobeno ladjostajo vvesti, zato bi bilo dobro, da konči kožo, kosti in glavo ohranimo. Preden smo se je pa lotili, jo je neki Škotec obrisal, korman pa jo izmeril; potem so jo brodarji razsekavali. Kača je bila možkega spola, 103 črevljev in 4 perste dolga, vrat po sredi mérjen je bil širok 19 črevljev in 1 perst, pri plečih pa 24 črevljev in 6 perstov; naj debelejši je bil terbuh, posrednje mere 49 črevljev in 4 perste širok. Glava ji je ploskasta in podolgovata, kakoršne so kačje glave skoraj vse. Kože je bila po herbtu popolnoma černe, po straneh černkasto - progaste, po trebuhu žolte. Vprek trebuha je imela potezo nad dva črevlja široko. Kožo pregledovaje, smo na veliko žalost opazili, da je raztegljiva kakor somova, in da se zato ne more nabasati. Mast ji je lepa in čista kakor voda, in gori kakor naj boljši vinski cvet. Odsekano glavo sem zakopal v sol in si prizadevam, da bi jo nepohabljeno ohranil. Tudi kosti smo očistivši jih, vse shranili. V želodcu smo našli veliko ribic. Vredno je omeniti, da ji je bila ena

slezena tri črevlje dalja od druge. Zob smo ji vsega skup 94 izderli, ki so vsi ostri in v zdoljni čeljusti zakrivljeni. Imela je dva duška kakor som. Nadalje je imela štiri plavute, ki so pa bile debele in mesnate. Kosti, ktere so brodarji tri dni čistili, so zamoklo-žolte. Serce in eno oko sem po sreči oboje celo shranil.

Obnebjje.

Psalm, poslovenil M. Ravnikař.

Veličastvo božje nebo pripov'duje,
Delo njegovih rok spričuje obnebjje nad nami,
Dan ga dnevnu na glas oznanuje,
Ino noč ga daje noči na znanje.
Ni ga jezika, ni je besede,
Po kateri bi se glas njih razumevat' ne dal.
Po celi zemlji se klic njih razlega,
Njih ogovor do kraja svetá.
Postavil šator je solncu na nebu,
Kakor ženin iz svoje post'lje prihaja,
Svojo cesto teka veselo kakor junak;
Od kraja neba izhaja,
Ino do drugega kraja okroži,
Pa njega pripeki se nihčer ne skrije.

Kratke povesti.

1) Čudežna skrinjica.

Neki gospodinji so se pri gospodarstvu vsakojake nesreče godile, in njeno premoženje se je z letom manjšalo. Šla je zatoraj v log staremu puščavniku svojih nadlog tožit, in je djala: Pri moji hiši vse naopak gre, mora biti kaka čara. Ali mi veste v ti nadlogi kako pomagati? Puščavnik, bil je dober starček, ji reče malo počakati, ji prinese zapechačeno skrinjico, in pravi: To skrinjico morate celo leto trikrat po noči in trikrat po dne po kuhnji, po kleti, po hlevih in po vseh hišnih kotih nositi; tako bo bolje. Čez leto dni pa mi skrinjico vernite. Dobra hišna mati je v skrinjico veliko zaupanje imela, in jo skerbno okoli nosila.

Ko je nekega dne že pozno v noči v kuhinjo prišla, so si dekletke ravno bile pečenjak iz jajec naredile. Kadar je prvi dan s skrinjico v klet šla, sreča hlapca, ki je ravno hotel ročko vina skrivaj odnesti. Kadar je po hlevih hodila, je našla krave do kolena v gnoju, konjem namesto ovsca le slamo položeno, in da niso bili osnaženi. Tako je našla vsak dan kaj za popraviljanje. Kadar je leto bilo preteklo, se s skrinjico k puščavniku poverne in mu vsa vesela pripoveduje, da je vse boljše. Ali pustite mi, prosim, skrinjico še eno leto, zakaj res čudežno moč v sebi ima. Puščavnik se temu nasmeje, in reče: skrinjice vam pustiti ne morem; ali skrivna moč, ki je v nji, naj vam ostane. On skrinjico odpre, in glej, drugega ni bilo notri, kakor kosček papirja in na tistem zapisano:

Ce hčeš dobro gospod'vati,
Moraš sam vse pregled'vati.

2) Trojni smeh na zadnjo uro.

Neki pobožen starček je umiral. Njegovi otroki in vnuki so okoli smertne postelje stali. Zdi se jim, kakor da bi zaspal. Mežal je in se trikrat sladko nasmejal. Kadar spet pregleda, ga eden izmed sinov popraša, zakaj se je trikrat nasmejal. Brumen starček mu odgovori: k prvemu je vse veselje mojega življenja mimo mene prehajalo, in nasmejal sem se, kako ljudje take pene toliko cenijo. Drugi krat sem se spomnil vsega terpljenja v življenju, in razveselil sem se, da je prišel čas, kadar se mi bo ternje v rožice spremenilo. Tretji krat sem pa na smert pomislil in nasmejal sem se, da se smerti ljudje tako bojijo, ki je le angelj božji, kateri nas iz solzne doline terpljenja v prebivališče večnega izveličanja vodi.

Prihod Uskokov na Slovensko.

Spisal J. Terdina.

Uskoki, zdaj večji del Vlaha in po veri staroverci imenovani, so ljudje serbskega roda, ki so iz Turškega zavoljo kerščanstva pobegnili, katero se je ondi zatiralo; tudi se jim

tilnik, ki je bil od otročjih let sloboden, ni mogel jarma sužnosti navaditi, ktera je čez kristjanske Slovence na turški zemlji prišla. Zatoraj so v našo avstrijansko deržavo uskočili, od tod ime Uskoki, in se ali na meji Kranjskega ob Kōpi ali pa ob morju od Reke dol naselili, kjer so si v Senju močno terdnjavo napravili. Njih poglavno početje je bilo zdaj bojevanje s Turki, sčasoma so pa tudi, ko so si že na morju veliko barek natesarili, benečanske ladje napadati in ropati jeli. Benetke so se zavoljo tega avstrijanskemu vladarju pritožile, in ker to ni dosti pomagalo, so se proti Ferdinandu, vojvodu na Štajarskem, Koroškem in Kranjskem, bojevati začele leta 1612. Kmalo so Benečani nekaj gradov v Istriji in na Goriškem dobili, pa Slovenci prihitevši so jih naglo spet odtirali. Zdaj so se več let le po malem pipali. 1615 sovražniki z veliko močjo proti Terstu udarijo. Pa med potjo napadeni se z veliko izgubo spet odmaknejo. Se to leto zagrabiijo na zimo Mošeniško grajščino v Istriji, pa tudi tu jim spodleti. Razkačeni planejo zdaj na Goriško, kjer se res mesta Gorice polastijo in Gradiško obležejo. Štiri tedne je terpela oblega: Benečani so svojo slabost, terdnjavo užugati, previdili in odšli. Konec leta 1616 se vname na Soči huda bitva, v kateri so sovražniki popolnoma pobiti. Pa kmalo pridejo še z večjo armado, in Gradiško vdrugič obdajo. Perva avstrijanska vojska, ki je terdnjavi na pomoč prihitela, je premagana bila; druga pa se skoz Benečane prebije, in v izstradano mesto nov živež pripelje, kar Gradiško reši in naklep sovražnika razdene. To je bila zadnja dogodba druge vojske z Benečani, ki je bila veliko manj serdita kot una perva, zatoraj smo jo tudi le v kratkem omenili. 1617 je bil z Benečani mir sklenjen. Noter do tega časa so Lahī hrepeneli zdaj ta zdaj uni kos od Slovenskega odtergati, kar bi bili brez dvombe dosegli, ako bi našim očetom ne bila oblast Avstrije dražja od benečanske, in jih roka čverstejša od sile krivičnikov.

Trije prijatelji.

Po Brodzinjskem.

Nekdo je imel tri prijatelje: dva je serčno ljubil, za tretjega pa ni nič kaj maral. Nekega dne dobi povelje, naj

pride pred sodni stol, ker je bil hudo, pa po krivem zatožen. „Kteri izmed vas,“ reče k prijateljem, „pojde z menoj za pričo, zakaj hudo sem okrivljen, in kralj se jezi.“ Pervi prijatelj se prec izgovarja, da ne utegne iti, ker ima drugih opravkov. Drugi ga spremi do vrat, ondi pa se verne in odide, bojé se sodnika. Tretji pa, na ktereга se je naj manj zanašal, je šel z njim, je govoril in izpričal, da je zatoženec nedolžen, tako da ga ni sodnik le izpustil, da ga je celó obdaroval. Tri prijatelje ima človek na tem svetu. Kako se obnašajo ti prijatelji o smertni uri, kadar sodnik na sodbo kliče! Denar, njegov naj boljši prijatelj, ga bo prvi zapustil, in ne pojde za njim še do mertvaške jame. Prijatelji in rodbina ga bodo spremili do nje, in se vernili vsak do svojega doma. Tretji prijatelj, na ktereга je za svojih živih dni naj manj mislil, so njegove dobre dela. One same pojdejo za njim do sodnega stola, one ga bodo zagovarjale in mu usmiljenje izprosile.

Početek habsburške moči.

Spisal M. Vertovec.

Po smerti cesarja Friderika II. je na Nemškem vse strašno razpadalo. Nekteri knezi in škofje izvolijo bogatega Riharda, brata angličanskega kralja, za cesarja: ta se pripelje po Rajni, podari veliko denarjev lakomnim knezom, ki so ga za cesarja izvolili, se verne po Rajni spet domu, in ne pride nikoli več na Nemško. Drugi nemški knezi izvolijo za cesarja kastilijanskega kralja, Alfonsa X. Modrega, ki ni nikoli kraljestva si ogledal, ki bi ga imel vladati. Taka vlada je terpela na Nemškem 23 let: imenujejo jo interregnum t. j. brezvladje. V tem zlo žalostnem času brez vse vlade so vojvodi, škofje in drugi knezi z mečem v roki svoje zemlje in pravice širili, kjer se je koli dalo, nižje žlahtnike pod svojo oblast spravljali, tudi cesarske cole, mostnine in druge pravice na se potegovali.

Roparski vitezi so pa iz svojih na stermih holmcih sozidanih gradov ob cestah in rekah na potujoče kupce pazili, jih zajemali, velike cole od njih térajali ali jih iz tega namena ječili, velikokrat pa tudi ubijali. Taki zmešnjavi le

nekoliko v okom priti, je bil kolonjski nadškof napravil v Vestfaliji skrivno, tako imenovano femsko sodnijo iz predsednika in več svetovavcov, pa tudi iz zlo številnih skrivnih bratov, ki so bili razkropljeni po vseh nemških deželah. Pišejo, da tudi knezi, vojvodi in še celo marsikteri cesar je bil v ti zavezi. Ko je brat zvedel za žlahtnega hudodelnika, ga je zatožil pred femsko sodnijo. Če ta ni prišel ob danem času pred njo, ki se je po noči in pod milim nebom spravljala, je sodnija enemu ali drugemu izmed skrivnih bratov naročila, takega hudodelnika ubiti, orožje pa, s katerim ga umori, na - nj položiti, v znamenje, da je od skrivne femske sodnije k smerti obsojen bil. Roparskim vitezom braniti se, so stopale cesarske slobodne mesta v zavezo med seboj, in si tudi vojščakov najemale razun tega, da je slednji meščan v sili moral tudi za orožje prijeti. Vojvodi in knezi, ki so si bili ob času brezvladja kar veliko sveta in pravice, pa le po krivem in le s pestjo pridobili, hrepeneči po neodvisnosti, so si bili svoje lastne deržavice utemeljili, ktere so, toda vendar s svetom stanov to je podložnih žlahtnikov vladali. Tako so bili prišli cesarji toliko da ne ob vso svojo oblast, da jim je malo več kot čast ostala. Pri grozno veliki zmešnjavi po celem kraljestvu, pri kateri si je slednji žlahtnik z bojevanjem pravico delal, so vendar po smerti Rihardovi knezi zadnjič mislili si cesarja voliti. Kneza od doma bogatega in mogočnega niso hteli za cesarja imeti, da bi jim vsega ne pobral, kar so bili po krivem vkup zgrabili in pod se spravili.

Majnski nadškof je svetoval drugim knezom, Rudolfa Habsburškega, švajcarskega grofa, za cesarja izvoliti, ki bogat ni, ktereга imetek v Elzasu in na Švajcarskem je zmeren. Njegova občno znana poštenost in pravičnost, veliko krat doskušeno junaštvo in modrost bi utegnile proti biti, da bo brezvladje po kraljestvu zadušil, in da bi utegnil tudi Otokarja srečno odbiti, mogočnega českega kralja, ki je bil tudi Avstrijansko, Stajarsko, Kranjsko in Koroško po smerti Babenberške rodovine pod se spravil. Tudi drugi knezi, kakor Friderik Hohenzollernski, so bili za njegovo volitev; naj bolj ga je bila pa priporočila njegova pobožnost in spoštovanje svete cърkve. Kadar je papežu vse zemlje in pravice pustil, za ktere so se poprejšnji cesarji ž

njim prepirali; kadar je nemškim knezom vse, kar so bili pod se spravili, nezmožen jim tega okratiti, poterdil, in kadar je Alfons Kastiljanski se cesarstva odpovedal, je bil Rudolf za kralja in cesarja spoznan: nemške kralje so že zdaj, ko bi tudi ne bili v Rimu kronani, cesarje imenovali; le Otokar, kralj česki, akoravno od cesarja trikrat v državni zbor k poklonu povabljen, ne pride. Rudolf skliče svojo armado, napade Otokarja na Avstrijanskem, in po mnogih kervavih bitvah ga zmaga, da se je moral Avstrijanskega, Štajarskega, Kranjskega in Koroškega odpovedati, in vasalni poklon in prisego klečé odpraviti.

Imel je Rudolf šest hčeri: pet jih je bil oddal veljavnim vojvodom ali knezom, si jih prijatelje pridobiti. Komaj je bil Rudolf svojo armado razpusil, ko se Otokar keša: peče ga, da je bil mir sklenil; tudi njegova vladoželjna žena ga šunta. Zdaj se vzdigne še z veliko večšo močjo kakor prvi krat, in napade cesarja. Toda Rudolf ga zmaga na Moravskem polju, unkraj Dunaja: v ti bitvi so Štajarci Otokarja ubili. Tako je bil vojski konec postavljen in česka prevaga je bila overžena. Z dovoljenjem knezov podeli zdaj Rudolf Avstrijansko, Štajarsko in Kranjsko svojim sinovom z vasalno zavezo, in tako ustanovi slavno habsburško hišo in naše cesarstvo. Koroško je dal Majnhardu Tirolskemu, svojemu zvestemu zavezniku; Česko in Moravsko pustil Venceslavu, Otokarjevemu sinu, in mu da še eno izmed svojih hčeri za ženo.

Mnogotere zemlje in pravice je na Burgunškem cesarstvu nazaj pridobil. Ob času mira je hodil po kraljestvu in je povsod pravico terdil. Za mir je vedno skerbel; na Tirinskem je dal 29 roparskih vitezov ob glavo djati in 66 njih gradov razdjati; v enem letu je bilo tudi na Franskem in na Rajni 77 takih gradov razvaljenih in posutih. Ljudje so začeli pod njim v miru živeti in se svojega življenja veseliti; s svojo priprostostjo, s poštenostjo in pravičnostjo si je ljubezen in spoštovanje od vseh pridobil, tako da je narod njegovo smert v visoki starosti 1291 leta s solzami obžaloval. Še veliko let po njegovi smerti je bil pregovor na Nemškem, ki se je glasil: „Ta nima Rudolfove poštenosti.“ Po Rudolfovi smerti ne čejo knezi voliti Alberta, njegovega sina, za kralja ali cesarja, bojé se njegove velike domače

moči; vabijo rajši Adolfa Nasavskega, pa slabo so bili opravili; zakaj Adolf, od doma ubog, je od vseh strani po strašnih krivicah grabil; in z denarji, ki jih mu je bil angleški kralj davaj, armado soper francozkega kralja nabiral. Iz tega so se strašni domači punti vneli in vojske so po deželah razsajale, tako da so se ga vsi naveličali, od kraljevanja ga odvergli in Alberta Avstrijskega za kralja postavili, ki je Adolfa v boju z lastno sulico prebodel.

Iz Device Orleanske.

Po Fr. Schillerju poslovenil J. Kosezki.

Predigra.

Tretji nastop.

Bertran s čelado. Tibo d' Ark, Remon, Jovana.

Remon.

Molčite! Bertran gre, iz mesta pride.

Poglejte, kaj le nese!

Bertran.

Vaj je groza,

Se čudita orodju mojih rok

Neznanemu?

Tibo d' Ark.

In res se čudiva.

Od kod je to? Zakaj prinesli ste

To hudo znamenje v naše mirne kraje?

Bertran.

Sam komaj vem povedati, kak' ta

Merčes mi v roke pride. Železno

Kupoval sem na senjmu Vokulerskem;

Velika gnječa bila je, beguni

Iz Orleansa ravno prišli bili

Z novicami od vojske malopridnim;

Ostrašeno je ljudstvo skup derhtelo,

Ir ko si prostor rijem po tesnobi,

Erjava me ciganka naglo vstavi

S čelado to, in ostro me pogleda

Rekoč: Tovarš! čelade iščete,

Vem, da je iščete. Le urno, nate!
Pustim jo dober kup. Tu, primite!
Ponudite vojščakom jo, ji rečem,
Jaz kmet sem prost, mi treba ni čelade.
Al' ona ne odjenja in pristavi:
Da bi čelade treba mu ne bilo,
Ne more nihčer reči. Krov jeklen
Je glavi več kot hiša zidana.
Jaz se je branim, ona jo ponuja.
Potem, ker lepa svitla, vredna glave
Kneževske se mi zdi, jo primem zadnjič,
In ko jo tak dvomé po rokah sučem,
Pomembo zgodbe čudne preišlujem,
Mi zgine baba. Kakor trenil bi,
Naprej odrine jo valovje ljudstva,
Čelada pa ostane v rokah mojih.

Jovana

(željno in hitro čelado prime.)

Sem dajte jo!

Bertran.

Orodje tako! Čemu?

To ni deviški glavi ven'c in kinč.

Jovana

(mu jo vzame.)

Za mene dana, moja je čelada.

Tibo d' Ark.

Kaj nek' ji v glavo pade?

Remon.

Devolite!

Spodobi se ji res ta kinč vojaški,
Ker možko serce bije v persih njenih.

Se spomnite, kak risovolka je

Premagala, zverino strašno, grozo

Pastirjev vseh, in naših čred žeruha.²

Devica oroslanski čisto sama

Se je borila ž njim, mu jagnje vzela,

Ko že davil ga je v kervavem žrelu.

Čelada ta je krila slavne glave,

Od njene vrednejše ne more kriti.

Tibo d' Ark (Bertranu).

Povejte nam nesreče nove vojsk;

Kaj govorili so beguni?

Bertran.

Bog

Deržave vsmili se, pomagaj kralju!
Tepeni v dveh velikih bitvah smo,
Francozke zemlje sred stoji sovražnik,
'Zgubljena je dežela do Loare.
Zdaj združil celo moč je, vse armade,
In orleansko mesto ž njim obsul je.

Tibo d' Ark.

Bog varuj kralja!

Bertran.

Skupaj znesli so

Iz krajev vseh orožja neizmerno;
In kakor letne ure temni roji
Bučel ulnjaka panj osipajo,
In kakor iz višave črna megla
Kobilic padši zemljo krog in krog
Pokriva z neprevidnim mergoljenjem:
Tak' je strašan oblak narodov bojnih
Izlil se na poljane orleanske,
In od jezikov tujih čudne zmesi
Hrumi nerazumljivo krog ležišče.
Zakaj z vojščaki svojimi siloviti
Burgun, deržavovladni, prišel je.

Tibo d' Ark.

O žalostna nesrečna svada ta,
Ki meč francozki drega v drob francozki!

Bertran.

Kraljica stara tudi, Izabó,
Prevzetna parska kneginja v jeklenem
Jezdari oblačilu po ležišču,
Z besedami strupenimi jezo zbada
In serd narodov proti sinu svoj'mu,
Ki ga nosila je pod lastnim sercom.
Prestrašni Salsburi, serditi ris,
Divjaški stenolom, obsedo viža,
Ž njim brat leona, hrabri Lionel,
In Talbot grozni, ki z morivnim mečem
Kerdela v bitvah kupoma kosí.
Sozidali so straže štir' visoke,
Čez mesto v zrak moleče; Salsburi

Na njih s pogledom mor želečim pazi,
In šteje urne potnike po cestah;
Sto liber težkih krogelj neštevilno
So vergli v mesto že; razrušene
Ležijo cérkve, noterdamski tur'o
Kraljevi slavno svojo glavo vklanja;
Podkope s prahom strelnim so nasuli;
Trepče mesto, na oboku brezdna
Peklenskega stojé, da zdaj in zdaj
Se gromopočno vnelo bo, si svesto.
(Jovana željno poslušaje si dne čelado na glavo.)

Tibo d' Ark.

Kje pa vojščaki hrabri bili so,
Sentrailj, Lahir in Francje ščit krepák,
Junakoserčni Dunoa, da sovražnik
Tak' dalcé je prisilil brez ovérka?
Kje kralj je sam? mu mar ni 'zgube take,
Deržavnih muk, njegovih mest posipa?

Bertran.

V Šinonu zdaj stanuje z dvorom svojim:
Vojščakov manjka, stati v bran ni moč.
Kaj vodjev serce, hrabrih dlan pomaga,
Ko bleđa groza trume vse mertudi?
Strah neki, kakor od Boga poslan,
Je c'lo naj serčnejših pogum omamil,
Zastonj se klic kneževski oznanuje;
Kot ovce plašno skup se stiskajo,
Kjer zahrumi tuljenje volčje votlo:
Tak' pozabivši staro svojo slavo,
Beži Francoz v ozidje varnih gradov.
En vitez samo, slišim govoriti,
Je združil nekaj malega vojščakov,
Šestnajst bander, in kralju ž njim se bliža.

Jovana (naglo).

Kako se imenuje vitez?

Bertran.

Bodrikur.

Pa težko vhitel bo sovražniku,
Ki z dvema vojskama ga nasleduje.

Jovana.

Kje je sedaj? Povejte mi, če veste.

Bertran.

Od Vokulera komaj dan hodá.

Tibo d' Ark.

Kaj tebi mar, deklina? Po rečeh

Ti greš, ki tebi ne spodobijo se!

Bertran.

Zatoraj ker sovražnik premočan je,

In kralj nas braniti več ne zamore,

Edinoglasno v Vokuleru so

Skleñili vdati se Burgunu. Jarma

Tak tujega ne nosimo, ostavši

V zarodu svojih kraljev; morda tudi

Pod staro krono pridemo nazaj,

Če spet se vmirita Burgun in Francja.

Jovana.

S pogodbo proč, z udatbo proč nesramno!

Rešivec bliža, spravlja se na boj.

Pod Orleanom vragu sreča 'zgine,

Dognana mera, zrel za žetvo je.

Devica prišla z ostrim serpom bode,

Ošabnosti bo setvo pokosila,

Bo stergala njegovo čast iz neba,

Ki je visoko zvezdam jo pridružil.

Ne bojte se! Ne bežite! Ker preden

Erž rumenila, luna polna bode,

Ni konja več britanskega, da pil bi

Iz bistrih vod Loire ponosite.

Bertran.

Ah, čudeži se ne godijo več!

Jovana.

Se še godijo. Bela golobica

Letela bode, z orloserdom zgrab'la

Te jastrobe Francozko tergajoče,

Razdjala v nič prevzetaega Burguna,

Deržave izdajavca; Talbota,

Storočnega nebes naskakovavca;

Zasramovavca vere Salsburija;

In te otokarje nesramne vse

Ko čredo jagnjet bo pred sabo gnala.

Gospod jo vižal bode, bojev Bog,

On svojo stvar boječo je izvolil,

Bo razodel se po devici šibki,
Ker on je Bog, on sam je vsepremožen!

Tibo d' Ark.

Duh kaki nek' obsedel je deklino!

Remon.

Čelada vnema ji pogum junaški.
Poglejte! Bliskajo se ji oči,
Kot dvojni plam se lici svetite!

Jovana.

Da slavna ta deržava padla bi?
Naj krasnejša, kar večno solnce jih
Obsija, raj dežel, katero Bog
Kot jedro lastnega očesa ljubi,
Da ta nosila bi verige tujca?
Tu spodletela je poganom sila,
Tu prvi križ je stal, svetišče pervo,
Tu prah počiva svet'ga Ludovika,
Od tu otet je bil Jeruzalem.

Bertran.

Jo slišite? Od kod ji prišlo to je
Visoko razodetje? Oče d' Ark,
Bog čudovitno res vam dal je hčer!

Jovana.

Da mi bi ne imeli kraljev svojih,
Ne prirojenih gospodarjev lastnih?
Da kralj bi nevmerjoč na svetu 'zginil,
Ki sveti plug in pašnik ohranjuje,
Pustote preobrača v njive plodne,
Slobodo sužnom daje, mesta stavi
Prijazno krog prestola svojega,
Ki slabemu pomaga, hudim žuga,
Ki, sam naj večji, ne pozna zavida,
Ki človek je in angelj milosti
Na zemlji ti sovražni. Kraljev sedež,
Od zlata bliskajoč, je zapuščenim
Zavetje varno, moč in milost se
Na njemu družita, zločin se trese,
Pravičnik bliža se zaupno, ino
V njegovih sencih z levom se igra.
Sin tuje zemlje, kralj vnanji, ki mu
Prededov svete ne počivajo

Kosti v deželi, al' jo ljubil bo?
Ki živel mlad z mladenči naš' mi ni,
In nam ne zna po naše govoriti,
Al' more oče svojim sinom biti?

Tibo d' Ark.

Bog varuj kralja in francozko zemljo!
Mi mirni kmetje smo, ne znamo z mečem
Pečati se, ne konja bojnega
Krotiti. Čakajmo vbogaje tiho,
Nam koga dala zmaga bo za kralja:
Saj sreča bojna je osoda božja,
Gospod bo naš, kdor krono dene si
Na glavo v Remi Dagobertovo.

Zdaj k delu! Vsak premisli, kar ga tiče!
Naj se pripravajo visoke glave
Za zemlje last, za krone in deržave;
Razrušenje občinsko nas ne straši,
Stojé nam krepko pod in gojzdi naši;
Naj ognja žar popali nam stališče,
Sovražni konj naj žito potepta,
Prihodnja pomlad novo cvetje da,
In vzdignejo se urno nove hiše.

(Vsi odhajajo razun Jovane.)

Četerti nastop.

Jovana (sama).

Obvaruj Bog vas, hribi ljubeznjivi!
Dolin cveteč, prijazno tihi raj!
Vi pašniki, vi logi, Bog vas živi!
Slovó Jovana jemlje vekomaj.

Jovana gré, ozir še eden zaduji,
Zelene trate, vam! Bog živi vas!
In tebe drevje, vas studence gladne,
In tebe, jek, doline sladki glas,
Ki zvesto se z napevom pesmi snide;
Jovana gré, in nikdar več ne pride!

Zapuščam vas na vedno večne čase,
O mesta moje tihe radosti!
Razkropite po hribih, jagnjeta, se,
Pastirja zdaj in varha več vam ni!
Že desna moja drugo čredo pase,
Kjer na kervavem polju boj germi.

Od zgoraj dano mi je to povelje,
Ne tirajo me prazne svetne želje.

Ki Mojzu na Horebovi višavi
V gorečem germu prikazuje se,
Stopiti mu pred Faraona pravi;
Ki Davida nekdam, pastirja še,
Zmagavca nad sovražnika postavi;
Ki milost zmir pastirjem skazal je,
Mi pravi tak' iz drevnega veršiča:
»Ti moje boš na zemlji slave priča!«

»Ker kadar bo junake groza zvila,
Se nagnil dan poslednji Francije,
Mogočno boš moj Oriplam nosila;
Kot urna žnjica zrelo stern podre,
Ošabnega zmagavca v prah pobila,
Mu stergala iz rok dobičke vse;
Z nadušenjem francozki rod navdala,
In kronala v otetem Remu kralja.«

Nebesa so mi znam'nje obljubile,
V spomin gotov čelada prišla mi;
Neznana moč iz nje mi teče v žile,
Pogum herubski v sercu mi budi,
Nevidne me v prepir ženéjo sile,
Viharno proč me bitve sla dervi;
Vojaški klic zadeva sluhe moje,
Se spinja konj, in bojna tromba poje!

Medved in cigan.

Po Dositeju Obradoviču.

Privajenega medveda je cigan na lancu po tergu vodil, da je plesaje gospodarju živež služil. Nekega dne medved cigana zaprosi, ne bi li mu mogel tako rogov narediti, rekši da bi mu kaj lepo stali, zlasti kadar se po koncu postavi in po dveh nogah pleše. To je lahko, odgovori cigan, ali poprej si moraš dati ušesa odrezati. Ušesa odrezati? reče medved, umolkne, pa se kmalo spet premisli. Če ni drugači, veli, naj grejo ušesa! Siromak

stisne zobe in zaječi, ali poterpi. Cigan se odpravi, najde nekake roge in se verne s svedom in s sekiro. Dobro, da neseš roge, ali čemu ti bo sveder in sekira? Čemu? da ti prevertam čelo in nabijem roge. Da mi prevertaš čelo? hodi, da te ne vidim, pa nosi roge sam, jaz jih nečem. Oj, jaz bedak in tri krat bedak! ne maram, da sem tolike bolečine terpel in jih še terpim, temuč da moram zdaj brez ušes hoditi.

Ta basen uči: Nihčer naj si ne želi tega, kar ni za-nj; nihčer naj se ne vlika v to, česar ne ume.

L a v d o n.

Narodna pesem.

Ej stojaj, stojaj, Beligrad,
Za gradom teč' erdeča kri,
Za gradom teč' erdeča kri,
Da b' gnala mlinske kamne tri.

Tam Lavdon vojvoda stoji,
Kervavi meč v rokah derži;
On hoče 'meti Beligrad,
In turško vojsko pokončat'.

Ošaben Turk se mu smeji,
In Lavdonu tak govori:
Si prišel mene ti častit,
Al' prišel zajcov si lovit?

Ne prišel zajcov sem lovit,
Al' prišel tebe sem častit:
Te skoro s krugljami skropil,
In s črnim prahom bom kadil.

Cesarske puške pokajo,
Turške gospe se jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki 'z grada vlečejo.

Glej, tak mogočen Lavdon je
Premogel vse sovražnike;
In dokler Beligrad stoji,
Naj slava Lavdona slovi.

Riba beluga (accipenser huso).

Spisal J. Navratil.

Riba beluga je jesetri, s katero v en red spada, jako jako podobna, toda veliko vekša od nje. Naravoslovec Pallas je popisal belugo, ki je bila 28 centov težka in kakih 40 črevljev dolga. Navadna dolžina pa znaša po 20 do 25 črevljev, naj vekša dolžina jesetre. Tudi se nahaja belug več kot jeseter. Po herbtu so beluge bele, po trebuhu belkasto-žolte. Ščiti, ki jih imajo po sebi kakor jesetre, starim odpadajo. Med verstami ščitov raste sem ter tje drobno koščeno, na verhu ostro zernje, in ob herbtuih ščitih leži versta zvezdastih ščitkov ali terdnih lukenj. Vse čreva so ji črnkasto-višnjeve, golt in želodec velika, mehur vampast, spred okrogel, na herbtlišče s posebnimi vezmi pripet, po verhu bel, zdolaj črnkast. V vertavkah so tri votline: prvo napolnuje nekak mleziv sok, kateri se od glave do plavute repnice razprostira in skuhan sterjuje. Ujete beluge nekako krulijo. To delajo tudi pritiskane.

O derstenju sušca in aprila mesca se preseljujejo v reke, po katerih se iker iznebujejo, derzaje se po terdnem dnu. Jajčniki ali ikerniki so silno veliki; v časih imajo po tri milijone jajec v sebi.

Beluga je jako požrešna riba. V njenem želodcu nahajajo razun manjših rib tudi povodne ptice, morske psičke, terstje in kosčke lesa.

Zivi beluga v Kaspijskem in Črnem morju, kakor tudi po rekah, ki se v to dvoje morje iztekajo, sosebno v Volgi in Donavi, po velikih jezerih tatarskih, v reki Uralu i. t. d. V morju Baltiskem in v nobeni reki tega morja je še niso našli.

Beluge so prehajavke, ktere sušca mesca proti morskim bregom veršijo, kjer morsko vodo sladka voda oslajšuje. V reke se take veršela v časih tako zaganjajo, da jeze predirajo in da jih morajo s kanoni streljaje odganjati. Na zimo se ulegajo beluge po rekah versta vstric verste na dno, in tako prezimujejo. Preden se v globočino spuščajo, švigajo po verhu. Prezimovaje ne zauživajo nič drugega kot mlezivino, iz njih kakor znoj puhtečo, riba ribo oblizovaje.

Mično popisuje Pallas navado, beluge v Volgi loviti. Beluge prehajajo, piše Pallas, prej kot jesetre v sladke vode derstit, vekši del sredi zime, dokler reke še led pokriva. O ti dobi narejajo iz kolov, ki jih povprek v vodo zabijajo, terdne zagraje, ktere belug ne prepuščajo. Samo na sredi ima zagraja luknjo, skozi ktero ribe lahko smukajo. Na drugi strani proti reki na obeh plateh luknje pa je kobalja iz desak tako napravljena, da vozki konec proti zagraji gleda. Na kraju vozkega konca kobalje puščajo votlino, ktera v spleteno, pred votlino postavljeno ograjo ali shrambo sega. Nad votlino je zapor, nad tem stoji na stolpih hišica, v ktero se hodijo ribarji, kadar nimajo zvnaj dela, gret in počivat. S čim ktera beluga skozi luknjo v spleteno shrambo priplava, kar ribarji po plahitanju vode soznavaajo, spuščajo zapor pred votlino, da ne more nazaj. Nato vzdigujejo z vervmi na vretenih premakljive tla iz ograje, in zdaj ribo lahko povezujejo.

Gmelin je popisal posebno navado, kako beluge okoli Astrahana lovijo, ktere se o začetku zime po velikih votlinah primorja skrivajo, da bi ondod prezimovale. Ondaj se zbira veliko veliko ribarjev, ki si za vladanje lova vodnika in več podvodnikov izvoljujejo, kterim vso potrebno oblast in moč dajejo. Kodar je taka navada, ne sme nikdo belug kako drugači loviti. Veliko čolnov je pripravljenih, kakor da bi se na morsko vojsko napravljali. Tiho tiho se bližajo zdaj od vseh strani pribežališču ribjemu. Nihčer ne sme na glas govoriti ali ropotati; vse se mora na tihem goditi. Po danem znamenju pa začinjajo kričati in kričijo, da ne bi bilo germečega Boga slišati. Preplašene ribe begajo iz svojih lukenj na verh, in ribarji jih sačijo zdaj z mrežami in saki že prej nastavljenimi, da je veselje gledati. Tako jih na leto nad sto jezer ujemajo. Kozaki ob bregih Volginih prebivajoči jih pa po navadnih krajih, prebivši led, na dnu reke z drogi nabadajo in tako izpod leda vlačijo.

Meso ni nič kaj dobro, slabje kot drugih rib tega podreda, kakor jeseter i. t. d. Kakor iz jajec jeseternih, napravljajo ikro tudi iz jajec beluginih, ki do malega tretjino vse teže ribine znašajo, pretepaje jih z biči in pretiskovaje jih skozi rešeta, da se luščijo. Potem jo me-

čejo v sodičke. Za pozimsko jed jo nasaljajo, za poletno malo ali čisto nič. Tudi iz mehurja te ribe, namreč iz znotranje kožice mehurjeve, narejajo ribji klej, ki ima v nemškem jeziku po ti ribi posebno ime „Hausenblase.“ S klejem in z ikro Rusi dobro teržijo. Belugin kamen, ki ga nekteri drago plačnujejo, sluje kakor zdravilo, pa po nezasluženem. Kožo belugino rabijo Rusi po vaseh namesto stekla za okna.

Šin materi, preden gre na vojsko.

Zložil M. Valjavec.

Vbogljev bil sem zmir vam, mati,
Vbogljev čem vam zmir ostati,
Znajte, da mi vaše želje
So in bodo zmir povelje.

V čast mi to je, v čast in slavo,
Da grem branit očetnjavo;
Spolnit' domovini želje
Mi je radost in veselje.

Znajte, mati; domovina,
Znaj, da pravega maš sina;
Čem junaka se skazati,
Za junaka zmir veljati.

Kar so, Cesar, želje tvoje,
To so tudi želje moje;
Ti pa, blaga domovina,
Priznaj zvestega me sina.

Grem na vojsko, grem na brambo,
Domovini mili v hrambo;
Toča na te čem se vsuti,
Kdo da sem, sovražnik, čuti!

Poško imam kar pripravno,
Meriti znam dobro, ravno,
Kadar sprožim, pade eden,
Smerti ne vbeži nobeden.

Meč imam, sukati zna ga
Desna moja, da vse zmaga;

Petkrat mahnem, pet jih pade,
Prav zadeti roka znade.

Ko pa vojska je končana,
Zmaga v roke nam podana,
Vernil bom se v očetnjavo,
Venčan s hrabrenosti slavo.

Če od smertne padem rane,
Od sovražnika poslana,
Smerti bodem vmerl junaka,
Oj, preslavna smert je taka!

Nate desno roko mojo,
Mi k sčlvesu dajte svojo;
Naj poslednjič vas objamem,
Ter slovo od vas uzamem.

Domovina, bodi zdrava!
Sreča kljij ti vedno prava;
Naj grem, čas se boja bliža,
Bog naj pote moje viža.

Pripovedke iz česke historije.

Spisal Fr. Miklošič.

Gosta tema nam zakriva naj starše zgodbe vseh, tudi naj izobraženejših narodov, le po malem ta tema odbaja, in več ko eno stoletje prehaja, prej ko nam jasna luč prave historije zasveti. To tudi ne more drugači biti. V prvi dobi se ljudje s silno potrebnimi rečmi pečajo: živeža si iščejo, proti divjim zverem se branijo, s sovražniki se bojujejo, in tako ne bi utegnili svojih zgodeb pisati, če bi ravno pismo imeli in na tisti stopnji izobraženosti stali, brez ktere zgodbe se pisati ne dajo. Kar iz prve dobe zgodovine naroda vemo, je z vekšino vzeto iz pisavcov drugih narodov, in se naj več tiče vuňanje historije, kako je namreč ta narod in s kim se je bojeval, ktere dežele in mesta je plenil in tako dalje. Kar je od notranje historije do nas prišlo, se nahaja v pripovedkah samega naroda. Ali ko to, kar narod od svoje historije pripoveduje, ni nikoli napisano, temuč

v pameti naroda shranjeno bilo, si lahko vsak misli, da ne more vse, kar se tako pripoveduje, istina biti. Nekaj istine je pa tudi v teh pripovedkah, ali koliko, to preudariti ni lahko. Take pripovedke so tudi sledeče iz česke historije.

1. Čeh in Leh.

V naj starših časih sta v karpatskih gorah živela dva brata, Čeh in Leh. Ko so se ljudje tam za pašnike posvadili, sta brata s svojimi ljudmi, okoli šest sto oseb, iz tistega kraja odšla in, novih selišč iskaje, se proti severu napotila: kneza sta pred ljudstvom jezdila in pred njima so nosili žolto zastavo, na kateri se je vidil čern orel z razprostertimi perotmi. Zadnjič prideta v deželo Bojev, tam si njuni ljudje pod visoko goro šotore razpnejo, se počijejo in se ogledajo in vidijo, da je zemlja blažna. Brata na verh gore ideta, se ozreta in vidita zemljo rodovitno, polno šume, po tem najdeta tudi ribovite vode, in to vse svojcom oznanita. Drugi dan pri razsvitu pozove Čeh vse svoje pleme in vse, ki so z njim prišli, sede na panj in govori bratu, prijateljem in tovaršem: Počinite tukaj in prinesite hvaležni dar bogovom, ki so nas semkaj pripeljali: to je dežela, katero sem vam obečal, in ker je toliko prijetna in rodovitna, dajte ji zdaj ime. Tedaj so vsi, ki so z njim bili prišli, kakor iz enih ust in kakor od boga navdahnjeni zavpili: po kom bi se dežela mogla imenovati, če ne po tebi, ki si nas vodil, po tebi, Čeh! pravično je, da se po tebi imenuje Česka to je Čehova dežela. Čeh tedaj na noge vstane in oči k nebu vzdigne; in po tem se na zemljo verže in jo poljubi, in spet vstavši, roke k nebu vzdigne in zemljo blagoslovi, ki so mu jo bogovi dali. On je s svojim ljudstvom tam ostal in se z njim razprostranil, in ljudstvo je živelo mirno in delavno, pošteno in gostoljubno. Devet let po prihodu v česko deželo, ko je prostora za vse ljudstvo zmanjkalo, Leh od brata slovo vzame in s svojim ljudstvom proti solnčnemu vzhodu odide; k listim pa, ki so ostali, ko so ga nagovarjali, naj predaleč od njih ne hodi, pravi: Dragi bratje in tovarši, tretji dan pred zorjo idite na visoko goro Rip; kjerkoli da sem, hočem velik ogenj užgati; kjer ogenj in dim vidite, tam sem se naselil s svojimi ljudmi. Tako se je zgodilo. Leh je prvo mesto, ki ga je na Českem

sozidal, Kouřim, to je po slovenski dim imenoval. Gora Rip pa, pod katero se je Čeh s svojimi ljudmi naj prvič ustavil, se danes nemški zove gora Svetega Jurja. Čeh pa je še živel sedemdeset let in tedaj je umrl; vse njegovo ljudstvo ga je objokovalo.

2. Krok in njegove hčeri.

Po časih Čeha in Leha je ljudstvo dobilo vladarja, ki se je Samo zval: to je bilo, kadar je kralj Dagobert med Franki vladal, Samo pa je gospodoval nad Čehi in Slovenci. Boj se vname med Samo-tom in Dagobertom, kralja se snideta blizo Vogastisberga: tri dni se borita, veliko jezer ljudi pogine. Samo je premagal in na nič djal vso Dagobertovo deželo. Po Samo-tovi smerti pa na Českem ni bilo vladarja: vsako pleme je imelo svojega starejšina, ki so ga vladyka zvali. Eden izmed teh starejšinov bil je Krok, ki je po modrosti in pravici v celi deželi slovel, in ljudstvo si ga je sodnika in poglavarja izvolilo. Nad Čehovim grobom so ga na Čehov stol posadili, njegovo palico mu v roke dali, glavo mu s Čehovo čepico pokrili in mu obečali, da vselej bodo njegovim postavam pokorni. Ljudstvo je svojega modrega poglavarja serčno ljubilo, in mu, res samo iz lesa, na visoki gori gradu podoben hram sozidalo, sebi pa okoli gore hiše napravilo, in grad in mesto sta se zvala Budeč. Po tem je Krok po celi deželi mesta sozidati dal, med temi tudi svoj grad Psary. Krok je bil ne samo prvi sodnik in poglavar dežele ampak tudi prvi duhovnik; imel je dar preroštva, ktereга je svojim hčeram predal, ki jih je troje imel, vse čudežno lepe, in še modrejše, kakor jim je oče bil. Naj starša se je imenovala Kasi: ta je vedila vse moči zeli in kamenja, bila je izkušena v vračenju vsakterih bolezní in v prerokovanju; mlajša hči, Teta po imenu, je učila ljudstvo bogovom gajev, rek in gor služiti in jim darove prinašati; naj mlajša, pa tudi naj lepša izmed sester, se je zvala Ljubuša: ta je svoje sestre tudi po modrosti presegla in pravilo se je, da na svetu ni žene ne moža, ki bi ji po modrosti enak bil. Po devetintridesetletnem vladanju je Krok umrl, in ljudstvo, ko je njegovo smert zaslišalo, je jokaje bežalo iz hiš in bajt, kakor bčele po matici. Ljudstvo je Krokovo truplo poleg Čeha pokopalo in poleg Krokove

žene Nine, od nekoliko let že mertve, je v grob mnogo bogatih darov zdevalo, na grob velik kamen navalilo in se po njem milo jokalo.

3. Ljubuša.

Kadar so po Krokovi smerti njegove hčeri svojega očeta imetek dobile, so pri delitvi vadjale. Kasi je dobila deželo proti severu, Teta proti zahodu, in Ljubuša proti vzhodu z očetovim gradom Psary imenovanim. Daleko po deželi je Ljubuša slovela in ljudje so k nji prihajali bodočnost zvedavaje in da bi jim sodila. Živela je lep izgled vsemu ljudstvu, in to si je jo enoglasno sodnico in kneginjo izvolilo. Ljubuša je grad Psary uterdila in razprostranila. Gostokrat je tam na visoki pečini sedela, od svojih devic okrožena, in zamišljeno dol v kraj gledala, sodila in prerokovala. Nekega dne je zapovedala, naj se grad več ne zove Psary, ampak Ljubin. Srebro in zlato, ki se je po deželi sem ter tje nahajalo, so k nji nosili, in ona je prva začela rudo kopati.

4. Železna miza.

Ko je Ljubuša nekaj časa v deželi vladala, jo je ljudstvo prosilo, naj bi se omožila. Tedaj je ljudi na zbor pozvala in jih opominjala, naj bi od te prošnje odhenjali. Ali ljudstvo je stanovitno pri svoji želji ostalo in hoče imeti kneza. Naj bode! pregovori Ljubuša, na noge, k vodi, ki se ji Bela pravi, tam bote pri vasi Stadici našli njivo in na nji moža, ki orje z dvema brezastima voloma. Ta naj bo vam knez! Tedaj je izbrala trideset mož, pervakov cele dežele, jim zapove s seboj vzeti kraljevsko suknjo in plašč in novega gospoda iskat iti. Poslanci jo poprašajo, po kakem znamenju bi ga mogli spoznati in Ljubuša reče: vzemite s seboj mojega konja sivca, ki ga jašem; ta naj pred vami teče, ta bo moža zagledal in vam po herzanju in drugih znamenjih oznanil, da je on, ktereга iščete. Našli bote svojega kneza, ko bo na železni mizi obedoval, in bogovi mira vas bodo branili. Možje se na pot podajo: Ljubušin konj, ki pred njimi teče, dirja proti goram, k vasi Stadici, in tretji dan najdejo moža na njivi, ki z dvema brezastima voloma orje; pohlevno ga pozdravijo, ali on jim ne odgo-

vori. In konj začne herzati in pade pred kmetom na zemljo, ki se je klical Přemysl. Ljubušini poslanci mu tedaj kneževsko sukno in plašč pokažejo in mu oznanijo, kar jim je bilo naročeno. Přemysl pa leskovico, ki jo je v roki imel, v zemljo vtakne in vole razpreže rekoč: vernite se, od koder ste prišli. Pri tem se voli v zrak k oblakom vzdignejo in tam v višini kratek čas visijo; skoro pa se spustijo in grejo proti pečini, ki se odpre; voli v predor vnidejo in pečina se kmalo zapre; in glej, iz pečine že vre vodica takega duha kakor iz štale. Leskovica pa, ki jo je bil kmet v zemljo vteknil, je koj zeleno listje in tri mladike pognala; tudi tri lešnjaki so se pokazali. Poslanci Ljubušini to viditi so ostermeli; več pa še so se začudili, ko je kmet plug prekucnil, na lemeš kos kruha in sira djal, da bi obedoval, in tudi tujce povabil. Tedaj so vidili železno mizo, od ktere je Ljubuša govorila. Od leskovih mladik ste se dve posehnili in samo tretja je zelenela. Přemysl vidivši, da se poslanci čudijo, jih vpraša: čemu se čudite? mnogi iz mojega zaroda bodo v ti deželi vladali, vselej pa bode le eden knez izmed njih. Vaši gospe ni treba bilo toliko hiteti. Če bi vi bili prišli kasneje, ko bi že vso to njivo bil izoral, bi ta dežela vselej obilno kruha imela, in te mladiki se ne bi bili posušili. Tako pa bo v časih lakota. Ko so ga poslanci vprašali, zakaj na železu obeduje, jim je odgovoril: moj zarod vas bo z železnimi šibami tepel. Po obedu so Přemysla v dolgo sukno in plašč oblekli in mu nove šolne obuli, on pa je vzel svoje stare, ki sijih je bil iz lipove skorje napravil in z lipovim ličjem sošil, in to k večnemu spominu odroda prvega kneza. Ko se je kneginjinemu sedežu bližal, mu je Ljubuša v lepi opravi s svojima sestrama in z vsem ljudstvom na proti prišla, ga prijazno pozdravila in si ga v zakon izbrala. Od njega, prvega kneza česke dežele, je prišla šega, da se je pri vsakem kronanju na českem pred kraljem merica lešnjakov izsipala, ktere prebivavci vasi Stadice so dači morali, ki drugega davka niso imeli; pri kronanju so kralju tudi kazali kmetovske šolne iz lipove skorje, kteri so se kakor sveta reč od roda v rod hranili, da bi se kralju po pripodobi naznanilo, naj bi po sledih svojega prededa hodil. Le za husitskih bojov so se ti šolni izgubili. Leskovica pa se ni osušila in še dan današnji jo kažejo v vasi Stadici.

5. Praga.

V drugem letu vladanja Přemyslovega lep letni dan stopi Ljubuša s svojim možem iz grada Ljubina in od svojih služabnikov okrožena zleze na pečino, na kateri je že dostikrat prerokovala. Tudi zdaj v preroškem duhu govori: vidim v duhu mesto, ktereга slava bode še do nebes segala. Tam v hosti, tri sto koračajev od todi, kjer potočec v dolinici teče in se v Voltavo vliwa, tam, kjer sterma in kamena gora Petřin se vzdiguje, najdete sred loga moža, kateri prag za hišo teše in, ker tudi velikaši se priklanjajo na pragu, naj mesto, ki se bode tam sozidalo, se zove po pragu. Može se na pot podajo, in ko v log pridejo, najdejo moža, ki je bil hrast poderl in ga teše; ko ga vprašajo, kaj dela, jim odgovori: prag. V tem kraju je tedaj sozidano bilo veliko in lepo mesto, ktero se po pragu zove Praga.

Z a b a v l j i c a.

Zložil F. Prešeren

Apel podobo na ogled postavi;

Ker bolj resnico ljubi kakor hvalo,

Zad skrit vse vprek posluša, kaj zijalo

Neumno, kaj umetni od nje pravi.

Pred njo s kopiti črevljarček se vstavi;

Ker ogleduje smolec obuvalo,

Remenov méni, da ima premalo;

Kar on očita, koj Apel popravi.

Ko pride drugi dan spet mož kopitni,

Nomest', da bi šel dalj po svoji poti,

Ker črevlji so pogodi, méč se loti;

Zaverne ga obraznik imenitni,

In tebe ž njim, kdor napčen si očitar,

Rekoč: »Le črevlje sodi naj kopitar!«

Marija Terezija.

Po H. Meynertu.

Po tako imenovani pragmatični sankciji, v katero so bile poslednjič z domačimi deželami vred tudi vse večje evropske vlade privolile, je prevzela Marija Terezija, omoživši se leta 1736 z vojvodom lotarinskim Francom, po smerti očeta Karla VI. dvajsetega oktobra 1740 z nazivkom „kraljica ogerska in česka“ vlado vseh dežel avstrijskih. Drugi dan potem, ko si je bila moža Franca za sovladarja izvolila, t. j. 22. novembra 1740, so se ji na Dunaju po stari šegi kakor možkemu vladarju poklanjali in ji vernost prisegali. S posebno priljudnostjo in redko lepoto si je mlada kraljica, ondaj v 24. letu, serca vseh, ki so jo vidili, pridobila.

Cesar Karel VI., ki ni imel možkega naslednika, je hotel hčeri Tereziji z imenovano državno pogodbo nasledstvo zagotoviti. Ali komaj on oči zatisne, se oglašajo vladarji od vseh strani, tudi taki, kateri so bili pragmatično sankcijo podpisali, ter ji hočejo eni nekoliko, eni pa vse dežele vzeti.

Pervi je bil volitni knez parski Karel Albreht, ki se je vse dedine lastil, dasi se je bil, jemaje Marijo Amalijo, hčer cesarja Jožefa I., vseh pravic do avstrijskih dežel odpovedal. Parski poslanec na Dunaju se je celó prederznil mahom po pogrebu Karla VI. vsem dvornim oblastim Dunajskim ukaze poslati, da morajo njegovemu gospodarju kakor pravemu nasledniku pokorščino obečati.

Francozka, že davno nakanivši Avstrijo podreti, je zdaj druge države marljivo soper Terezijo podkurjala. Ona je pregovorila kralja Filipa V., da se tudi on za vso dedino oglasi, ker je po Ani, ženi Filipa II., hčeri cesarja Maksimilijana II. iz špansko - avstrijske rodovine izhajal.

Podpihovan po drugih se oglasi za dedino tudi kralj poljski, volitni knez saksonski Avgust III., ki je imel hčer cesarja Jožefa I., Marijo Jožefo, za ženo, čeravno se je bil z njo vred tudi on vseh pravic do avstrijskih dežel odpovedal.

Kralj sardinski, Karel Emanuel III., je hotel imeti vojvodstvo Milansko, zato ker je izhajal iz roda Katarine,

hčere Filipa II., kralja španskega, ktera je bila 1585 Karla Emanvela I., vojvoda savojskega, vzela.

Naj večja nevarnost pa je žugala iz Pruskega. Kralj pruski, Friderik II., kterega je bila Avstrija, ko mu je oče po življenju stregel, smerti rešila, se oglasi iznenadi za štiri knežije šlezke, dasiravno so se bili spredniki njegovi vseh pravic do teh knežij odrekli. Dobro vedé pa, da ne bo mogel krivičnega térjanja drugači kot z vojsko dognati, zagrabi Friderik nemudoma za orožje, in dere, vojske ne napovedavši, na ravnost v Šlezijo.

Proti vsem tem mogočnim sovražnikom je bila Marija Terezija, ženska glava, sama, s slabo vojsko, brez tuje pomoči; zares prevelika stiska; toda serčna kraljica (cesarica je pozneje postala) ne obupa, in se možki ustavlja vsem, verovaje v pravico in v ljubezen podložnikov svojih.

Friderik je svojega poslanca, planivši že v Šlezijo, na Dunaj odpravil s sporočilom, da ga je volja, Terezijo, ako mu vsaj spodnjo Šlezijo prepusti, vseh zvananjih sovražnikov braniti, ji dva milijona denarjev posoditi in možu njenemu k časti nemškega cesarja pomagati. Zapeljive ponudbe v toliki sili! Terezija jih možki zaverže, ker niso bile poštene. Berž zapove serčna kraljica vojvodu Brownu vojščake, kar jih je v Šleziji, zbrati; ali komaj 3000 jih nabere, in ne more Prusom ubraniti, da se ne bi če dalje bolj po Šleziji razprostirali.

Nepreplašena pošlje Marija Terezija vojvoda Neipperga nad prusko vojsko, ktero on v prvi bitvi blizo Molvice otepe, dasi je bilo naših veliko manj kot Prusov, dasi so imeli naši lesene, Prusi železne nabijavnike. V drugi bitvi blizo tiste vasi in tisti dan (10. aprila 1741) je pa premagal pruski vojvoda Schwerin naše, katerim so se bili leseni nabijavniki polamali. V takih revah in nadlogah je porodila Terezija (13. marca 1741) sina Jožefa. Kmaló za tem (26. junija 1741) si je dala v Požunu krono ogersko na glavo postaviti.

Če dalje hujše se zbirajo hudourniki nad Avstrijo. Dokler Prus merzko po Šleziji gospodari in si mesto za mestom svoji, podpihuje Francoz vladarje evropejske proti Tereziji in napravi španca, da se združi z njim vred soper njo (18. maja 1741) s knezom parskim, katerim so se pozneje

tudi pridružili volitni knez falški, kolonjski in saksonski, kralj sicilijanski, sardinski in pruski. Vse je bilo že dokončano, kako bodo Avstrijo raztergali, in komu bo kaj. Friderik je kupil od volitnega kneza parskega grofijo Kladsko za lepe denarje, dasi ni imel ta nikake pravice do nje. Tako je imel zdaj Friderik vso Šlezijo v svojih rokah.

Med tem se vnema vojska z Avstrijo tudi od drugih strani. Avgusta mesca 1741 se vzdigne velika vojska francozka, prirušni s parsko na Zgornjo Avstrijo in vzame Linec, kjer se je dal volitni knez parski, ki je ob enem tudi po kroni nemškega cesarstva hrepel, za velikega vojvoda avstrijskega razglasiti. Francozi so bili prispeli v bližnje kraje glavnega mesta Dunajskega, ki se je že obsede balo. V ti hudi stiski gre Marija Terezija na Ogersko v Požun. Veličastno, v černo oblečena pride v državni zbor, todá ta dan ne z detetom sinom Jožefom, (kterega je pa dala pozneje enkrat v zbor prinesti) in toži, po latinski govore, poslancom ogerskim, pa ne le, kakor večji del mislijo, poslancom samo madžarskega, ampak tudi slovenskega naroda, svojo nadlogo. Iskreni govor in lepota mlade kraljice vžge zbranim poslancom in poslušavcom serca tako, da sablje potegnejo rekoč: „Moriatur pro rege nostro.“ Mož beseda so bili. Se tistega dne začnejo vojsko zbirati, denarje in druge potrebne reči za vojsko nabirati, ter spoznajo kraljičinega moža Franca za njenega sovladarja. Od vseh strani so vojščaki vrelí Tereziji na pomoč. Franc Trenk, učen mož, pa serčan junak, je zbral sam na svoje stroške med junaškimi Serbi kerdelo strašnih šerežanov.

Med tem krene združena vojska parska, francozka in saksonska namesto proti Dunaju na Česko in vzame Prago, kjer se da knez parski (7. decembra) za kralja českega razklicati in kronati. Friderik, pomagaje Francozom in Parcom, jemlje s svojo vojsko po Českem in Moravskem mesto za mestom, grofijo Kladsko že poprej v svojo oblast dobivši. Imel je v rokah Kraljev Gradec, Pardubice, Litomerice, Boleslav in Olomuc. Tačas je Francija tako kovarila, da so volitnega kneza parskega (12. februarja 1742) za nemškega cesarja izvolili, kateri se je za Karla VII. štel.

V toliki reví se usmilité kraljice, od vseh strani po

krivici stiskane, vlada angličanska in holanška. Obe vladi, ki ste Tereziji že poprej v denarju pomagali, sklenete zdaj sankcijo pragmatično tudi z orožjem braniti. Angličanska, honoveranska, pozneje tudi hesovska in holanška vojska gre za Terezijo v boj. Angličansko brodovje je branilo Spancom na Laško.

Z novo nado se vzdigne zdaj Terezija nad sovražnike. S 30.000 možmi, med katerimi je bila tudi jaka vojska po Ogerskem nabrana, stopa vojvoda Khevenhüller na ravnost na Parsko, ter se polasti, potem ko je bila naša vojska izgubljene mesta: Steier, Enns, Linec in Pasavo sovražnim rokam preotela, glavnega mesta parskega ravno tisti dan (12. februarja 1742), kterega se je dal volitni knez parski v Frankfurtu za nemškega cesarja kronati. Berž je bila do malega vsa Parska v rokah Avstrijancov. Strašno so razsajali po nji šerežani Trenkovi, dokler so novega cesarja v Frankfurtu reve in nadloge terle.

Med tem prekorači (10. marca) francozko kerdelo Rajno in primaha na Parsko. Saksonci uplenijo terdnjavo Heb (Eger).

Dokler se mora Terezija s Francozom in Parcom boriti, prilomasti Prus na Česko in Moravsko, kjer je naše blizo Hotuzic (17. maja 1742) premagal, toda izgubivši veliko svojih, šestnajst zastav in 3000 konj. Po pogodbah mira sklenjenega v Berlinu (28. julija 1742) je morala Terezija Frideriku skoro vso Šlezijo in Kladsko prepustiti, Friderik pa obečati, da bo Angliji in Holandiji vse plačal, kolikor je bila ktera Avstriji posodila. Avgust III., ki je brez dobička ostal, potegne zdaj z Marijo Terezijo.

Težkega serca je Terezija Šlezijo izgubila, težko jo pogrešala; toda s to izgubo se naj nevarnejšega sovražnika znebi: z dvojnato močjo se po tem drugim brani.

Kmalu nato (16. decembra 1742 po noči) je moral Francoz iz Prage, kamor ga je bil Karel Lotarinski s knezom Lobkovicom zagnal, bežati. Za malo časa je Terezija spet vso Česko v svoji moči imela; 12. maja 1743 so jo v Pragi za kraljico česko kronali.

Tudi kralj sardinski se z dobrovolji ž njo, preverivši se, da združencov ni volja pomagati mu, da bi Milan dobil, ter ji pomaga, prejemši za to od kralja angličanskega pomoč v denarjih.

Kralj sicilijanski je mislil bratu Filipu z vojsko pomagati; ali Angličani ga prisilijo k nobenostranosti. Na zimo odpravi Filip drugo špansko vojsko na Savojsko.

Dokler so naši sovražnika iz Česke trebili, se je Karel VII. Menihova polastil, ali za nekoliko mesecev (9. junija 1743) mora pred našimi drugič iz svojega prestolnega mesta bežati. Francoz, ne maraje za -nj, jo unasa proti Rajni. Terezija je imela zdaj vnovič vse dežele parske v rokah. Prebivavci so ji morali pokorščino obečati, Francoz pa iz zadnjega kota bežati, kterege je vojska angličanska, hanoveranska, hesovska in naša, združene za brambo pogodbe pragmatične, 27. junija pri Dettingenu do dobrega posekala.

To daje Tereziji serce, Francoza še bolj ponižati; toda po needinosti se je namen, da bi Karel Lotarinski v Francijo planil, prvič pokazil. Vojvoda Lotarinski se verne na Parsko. Špansko vojsko, ki je mislila s pomočjo Francozov razun Savoje tudi Piemont v pest dobiti, sta pa vojvoda Traun in sardinski kralj dva krat pobila (februarja in oktobra mesca 1743).

Zdaj mahne Ludovik XV. z Mavricijem Saksonskim na Nizozemsko avstrijansko in vzame z veliko vojsko več mest.

Med tem zadervi Karel Lotarinski Parce za Rajno, pretira Francoza in se bliža Lunevillu in Strasburgu. Ta sreča vojvoda Lotariškega v vojski začinja Frideriku glavo beliti. Skerbi ga za Šlezijo, ktero je Terezija tako težko pogrešala. Se bolj se prestrašj kralj, soznavši da sta se (13. septembra 1743) soper Spanca in Sicilijanca s Terezijo Angličan in Sardinec združila in ji vse dedne dežele zagotovila.

Berž berž se Friderik skrivaj s Francozi, s Karlom VII. in z drugimi pogodi in prihiti (24. avgusta 1744) z 80.000 vojščaki na Česko, vzame Prago po šestdnevni oblegi in za njo velik del Česke, ktero je mislil s Karlom VII. deliti. Ali na naglem prisope vojvoda Lotarinski od Strasburga nazaj, ter se združi z vojsko ogersko, ki je bila iz Parskega prihitela: Prusi morajo, veliko izgubivši, iz Prage in iz vse Česke v Šlezijo bežati. Iz Prage begajoče dotečeje serditi serežani in jih veliko posečejo.

Tačas se pa polasti Francoz Freiburga in plane na Nizozemsko. Na Laškem je moral vojvoda avstrijski Lobkovic, zapodivši s perva Špance na Neapolitansko, ker ni imel dosti vojske, v Lombardijo pobegniti. Parska zdaj naše vojske toliko da ne prazna, pride razun štirih mest, spet Karlu VII. v roke, kateremu pa prevelike skerbi že 20. januarja 1745 življenje končajo. Sin Maksimilijan Jožef, ki je moral po očetovi smerti pred Avstrijanci iz Menihova bežati, dobi parske dežele le tako nazaj, da se vseh pravic do dežel avstrijskih odreče, v pogodbo pragmatično privoli in obeča za nemškega cesarja moža Terezijinega voliti. Angličan. Holandec in Saksonec ponovijo staro zvezo z Avstrijo v Varšavi 8. januarja 1745.

Dokler pa se ti pogajajo, posedajo Francozi na Nizozemskem mesto za mestom; zastonj se jim ustavlja vojska združencov: 4. junija 1745 pobije Friderik naše v kervavi bitvi Strigovski (Striegau), se privali za njimi vnovič na Cesko, in premaga naše 30. septembra blizo Zarova (Sorr).

V ti nesreči je pa doživela Terezija tolažbe in veselja, da so njenega moža Franca za nemškega cesarja izvolili in ga 4. oktobra 1745 v Frankfurtu kronali, kamor je bila z njim tudi ona prišla. Z veliko častjo so sprejeli Dunajčani cesarja in cesarico, ko sta se v prestolno mesto vračala.

Pobivši tudi Saksonce pod vojvodom Rutovskim, preden jim je mogel Karel Lotarinski na pomoč prihiteti, se pogodi Friderik s Terezijo v Draždanih 25. decembra tako, da mu je obečala Šlezijo s Kladskom vred za zmirom prepustiti; on pa je Franca I. za cesarja spoznal.

Po daljnih srečnih in nesrečnih bojih na Laškem in Nizozemskem, v katerih je cesarici poslednjič tudi Rusija pomagala, je bil mir Ahenski sklenjen. Terezija je Šlezijo Frideriku z nova poterdila, Parma, Piacenzo in Guastallo pa Infantu donu Filipu dala. Vse drugo je pri starem ostalo kakor pred vojsko. Franca I. so za cesarja poterdili, poterdili tudi pogodbo pragmatično.

Z mirom Ahenskim je vojska za dedino avstrijsko jenjala. Ker je pogodba pragmatična na zadnje obveljala, se sme reči, da je Marija Terezija to vojsko zmagavski končala, zakaj od izgube Šlezije in nekoliko kosčev na Laškem ni

vredno govoriti v primeri s tem, kar so ji hteli mogočni sovražniki po sili vzeti.

Čas mira po tolikih nadlogah je rabila Marija Terezija s pomočjo modrih mož, posebno s pomočjo slavnega ministra (od 1764 kneza) Kaunica, za prekoristne naprave in poprave v državi.

Dasi je bila izgubljena Šlezija majhina izguba, je ni mogla Terezija vendar nikakor pozabiti. Jako rada bi to deželo nazaj dobila. Modri Kaunic spozna berž, da bi se trebalo naj prej s Francozom sprijazniti, kateri je Avstrijo le po stari navadi brez sile sovražil. To je prebrisana glava Kaunicova tudi po sreči opravila.

Zdaj, 1746, je združena Terezija s Francijo; Anglija pa, ki se je bila s Francozi zavoljo dežel v Ameriki razperla, stopi na stran Prusovo. Kasneje pristopi zvezi Francozov in Terezije tudi Elizabeta, carinja ruska, in kralj švedski. Modra in serčna Terezija nabere in pošlje na Česko silno vojsko, katero v dve manjši razdeli. Eno razpostavi okoli Kraljevega Gradca, eno pa okoli Prage. Ob euem pride cesarici na pomoč 50.000 Rusov na mejo prusko; tudi Saksonija pomnoži svojo vojsko. Tačas pa prihajajo Frideriku po izdaji podkupljenega pisarja saksonskega Mencilna skrivni dopisi združenih vlad.

Ker Friderik na svoje vprašanje jasnega odgovora ne dobi, lomasti 29. avgusta 1756, vojske ne napovedavši, na ravnost na Saksonsko, upleni Draždane, ropa orožnice in jemlje deželne denarnice, in vvede povsod prusko gospodarstvo.

Tako je Friderik deželni mir prekeršil in tako zvaou sedemletno vojsko počel, v kateri sta posebno junaška vojvoda avstrijsanska Daun in Lavdon, kterega tudi Slovenci s hvalo pametijo, Prusa od sile otepala. Po njem bi bilo, ako ne bi bila carinja ruska Tereziji prezgodaj (8. januarja 1762) umerla. Naslednik njea, Peter III., prevelik čislavec Friderika II., je namreč zdaj Tereziji pomoč Rusije odpovedal in s Prusom potegnil, kateri se je poslej spet silno opomogel. Žena in naslednica Petrova ni htela biti res ne s Prusom ne s Terezijo, in je poslala vojvodu Černičevu ukaz, da se od vojske pruske na Poljsko upoti; ali Friderik pregovori Černičeva, da mu obeča s kerdelom ruskim vsaj še tri dni

ostati in se mirovaje na Pruskem muditi. Neizrečeno zvita je bila ta; zakaj dasi so Rusi boj Prusov z Daunom na miru gledali, jim Daun, ne vedé za spremembo, velik del vojske nasproti postavi, s tem pa svojo moč tako uslabi, da Friderik Avstrijancom terdnjavo Švidnico (Schweidnitz), katero je bil Lavdon uplenil, po junaškem upiranju, po vročem boju preotme.

Mir Hubertsburški (15. februarja 1763) je končal vojsko sedemletno, v kateri ni bilo manj bitev, manj obsed, manj ljudi potolčenih, manj denarjev potrošenih kot v vojski tridesetletni, po kateri je pa vendar za Prusa in za Terezijo vse pri starem ostalo. Friderik je prideržal Slezijo s Kladskom vred, Terezija pa ni nič drugega dobila kot skrivno obljubo Friderikovo, da bo volil za kralja rimskega sina njenega Jožefa, in ji pomagal pravico do Modene dognati.

Po dolgih skerbih in nadlogah se izpolni cesarici na tolažbo druga serčna želja: 27. marca 1764 je bil sin Jožef za kralja rimskega izvoljen. Od sile ji pa rani serce smert preljubega moža cesarja Franca I., ki je v Innsbrucku 18. avgusta 1765 umerl. Od prevelike žalosti hoče dobra žena vladanje iz rok dati in v samostan iti; komaj komaj jo pregovorijo, da ostane in si sina Jožefa za pomočnika vzame. Leopold, mlajši brat Jožefov, prevzame po očetu veliko vojvodstvo Toskansko.

Po nesrečni vojski sedemletni se neče modra cesarica več v boj spuščati. Z lepa se pogodi z Benetkami v prepiru zastran mej ob reki Tartaro. Na vso moč se je ustavljala blaga žena in pravična vladarica nasvetu, kraljestvo poljsko po naklepu Katarine ruske in Prusa razdeliti. Le po dolgem pregovarjanju imenovanih vlad in svetovavcov svojih, da sreča in nesreča vse Evrope v njenih rokah stoji, in da ne bo mira, ako ne privoli, se je težkega serca premislila, in pri ti prvi delitvi kraljestva poljskega dobila trinajstero mest Cipskih, Črveno Rusijo, polovico Krakovskega, vojvodstvo Zatorsko in Osviecimsko i. t. d. na prostor 1400 štirjaških milj. Cipske mesta so bile z Ogerskim, druge poljske dežele pa v kraljestvo Halič in Vladimir združene. Od Turčije je dobila Avstrija po pogodbi leta 1777 Bukovino.

Prepiru za dedino parsko po smerti volitnega kneza Maksimilijana Jožefa, kterega bi bil Jožef II. rad z orožjem razsodil, česar pa Terezija ni pustila, je mir Tešenski 13. maja 1779 konec storil. Po tem je dobila Avstrija predel Jnnski (Innviertel).

Pogajanje za ta mir je bilo zadnje delo vladarsko slavne cesarice. Poslej je bolehal in 29. novembra 1780 v 64. letu starosti sinu in nasledniku Jožefu, ki se ni ves čas boleznim preljube matere od njene postelje ganil, v rokah zaspala, porodivši v srečnem zakonu pet sinov in enajst hčeri.

Kakor da bi bila vsakemu mati umerla, so žalovali vsi podložniki po dobri cesarici, po modri, pravični vladarici.

Kako je Marija Terezija za srečo države in svojih podložnikov skerbela, pričajo njene dela. Ona je vlado znotranjih in zvonanjih reči odločila in vladanje teh knezu Kaunicu izročila. Da se ne bi kmetu po grajščakah več krivica godila, je vvela kresije. Na vso moč se je trudila revnemu kmetu stan polaščati, zlasti sužnost kmetov zatreti, kodar je po njenih deželah še terpela. Nekemu gospodu na Českem, ki je svoje kmete sužnosti sam ob sebi oprostil, je od prevelikega veselja pohvalo sama pisala in se v pismu presrečno štela, da se je to za njene vlade zgodilo. Za nabiranje in redno hranjenje pisem važnih je dala napraviti arhiv. Odpravila je neumne pravde copernske in tvezo nečloveško, preverivši se z izgledi, kolika krivica se je poprej po unih in po ti godila. Ko ne bi bila drugega storila, ta poprava bi ji bila sama splela venec slave vedno zelen. Kazen na smert je bila za Marije Terezije le na naj večje hudodelstva postavljena. Ako je mogel poprej hudodelnik, obsojen k smerti, v cerkev ali v samostan uteči, rešil se je smerti: to je bila pravica pribežališča; Terezija jo je sebi in pravici na slavo poderla. Za kupčijo, obertnijo, kmetijo je veliko dobrega storila, ravno tako za vojaščino. Za hrabre vojščake, ki se brez povelja česa posebnega lotijo in po sreči izpeljejo, je ustanovila „red Terezijin.“ Pa tudi za nauk je veliko storila: dala je sozidati akademijo, po njenem imenu imenovano Terezijanum; od leta 1751 so učeni možje z njeno pomočjo šole marljivo popravljali; tega leta so začeli na Dunaju tudi novo vseučni-

lišče zidati in so veliki vert botanični napravili, po katerem je bil tudi kasneje Milanski in Pavijanski narejen; 1752 se je začela vojaška akademija Dunajska in Dunajsko - Novomeška, 1753 akademija jezikov jutrovskih za izuk mladencev, namenjenih za cesarske službe po jutrovih deželah; 1753 je dala napraviti zvezdarnico Dunajsko, pozneje Milansko in Kremsmünstersko; 1757 je ukazala, rokodelcom v vseučilišču Dunajskem po nedeljah mehaniko po domače razlagati; ustanovila je tudi šol za izučevanje učenikov po kmetih; 1760 je osnovala rudarsko akademijo v Ščavnici (Schemnitz); početek živinozdravilnici Dunajski je bil tudi že za Terezije storjen. Zanstva so se za nje plodile, da nikdar poprej tako. Učene može je častila, jim pomagala in jih darovala. Veliko učenih mož je vstajalo, ki jim bodo še v poznih časih slavo peli, med njimi posebno Martini, Beck, Schrötter, Sonnenfels, Kollar, Dobner, Kerčelič, Hacquet, Boskovič in drugih več.

Marija Terezija lepa, veličanske postave in podobe, je bila pravična vladarica, dobra mati, zvesta žena zakonska, pobožna, spametna cesarica. Vedno je delala in na prošnje sama na kratko, pa krepko odpisovala. Po smerti ljubljenega moža Franca I. je vedno v černo oblečena hodila in po njem žalovaje pogostoma pri njegovem truplu preišljevala. Dasi mehkega serca, je bila vendar, kakor smo vidili, neizrečeno pogumna. Zamere je rada odpuščala. Kako blago ji je serce v persih bilo, iz tega vidimo, da je Frideriku II. o naj večjem sovražtvu sporočila, da se naj varuje, ker mu po življenju strežejo. Bila je spametna, prilizovanja ni mogla terpeti. Nekemu pisavcu, ki jo je, svoj spis ji posvečevaje, silno povzdigoval, je odpisala, da mu dovoljuje posvečenje le proti temu, da pred natisom polovico tega, kar ji je na hvalo napisanega, izbriše. Zares, slavne lastnosti, izmed katerih bi ena zadovoljila, kterege vladarja povelicati, so bile v nji združene. Kakor je Semiramida kerdelo puntarsko samo s pogledom razorožila, tako je Terezija s svojim govorom v Požunu prebivavce ogerske dežele oborožila, da so bili pripravljene vse, tudi glavo za - njo dati; lepa in premagavka same sebe je bila kakor Zenobija; bistrega pogleda, terdue volje, kakor Margeta severna, pa modrejša in srečnejša od nje; pametna in pogumna kakor Elizabeta

britanska; delavna kakor verstnica njena Katarina ruska; zvesta žena zakonska kakor Artemizija; skerbna mati kakor Kornelija. Dokler bo Avstrija stala, bodo modro in pravično cesarico Marijo Terezijo z veliko častjo pomnili, vekomaj jo bodo slavile njene dela.

V i l e.

Po Ivanu Kukuljeviču.

Malo da ne vsi pisavci, kateri so doslej od vil jugoslovenskih pisali, so jih primérjali rimskim nimfam. Primerjati bi jih smeli, ako bi hteli, tudi gerškim muzam, in različnim boginjam drugih narodov, katerih lastnosti so združene v vilah jugoslovenskih.

Vile stanujejo ali v zraku ali na zemlji ali v vodi; zato imajo tudi med ljudstvom troje ime: vila oblakinja, vila planinkinja ali podgorkinja in vila povodna, znana tudi po imenu povodkinja ali morska deklica. Po netelesnih lastnostih so vile dvoje: dobre in hudobne, kakor so imeli malikovavski narodi tudi nekdanj dobre in hudobne bogove. Vile zračne so vse dobre, povodne vse hudobne, pozemeljske pa nekatere dobre, druge pa hudobne. Tako sodi narod blezo po njihovem stanovališču. Z neba se nadja človek vedno dobrega, od zdolaj, od tega, kar je pod zemljo, vedno hudega, od tega pa, kar je na zemlji, zdaj dobrega, zdaj hudega.

Sploh govoriti je vsaka vila žena lepa, zmirom mlada, lica bledega, v belo oblečena in dolgih las, kateri ji po plečih nespleteni do tal visé. Da ktera samo las izgubi, mahom bi umerla. V laseh, pravijo, ji je moč in življenje. Život njen je tanak kakor jela, lahak kakor ptica; ima tudi, v časih zlate, peroti. Oči se ji svetijo kakor blisk, glas njen je tako mil in lep, da tistega, kateri je vilo kdaj prepevati slišal, vse žive dni od miline serce boli, in da od unega časa ne more več poslušati glasa človeškega. Tako se mu toži po prelepem glasu vilinem, da gine žalosti, dokler kinalo potem ne umerje. Malokdo, samo pošteni ljudje, ki pridejo ali ponevedoma ali pa po vilah samih pozvani, v „kolo vilinsko,“ se smejo z vilami družiti in pogovarjati. Tak člo-

vek, možka ali ženska glava, se uči od vil vsakterih naukov, in če tudi mu vile samo del znanosti svoje razodenejo, je potem vendar zmirom moder in umen. Kdor se z vilami pobrati ali posestri, more potem vsakega v vsaki reči prekositi, ker mu posestrima vila vselej pomaga. Narod pripoveduje, da so vile nekdanj Kraljeviča Marko-ta posebno čislale. Ko je bil potovaje nekega dne po gojzdu na kraj zašel, kjer so vile kolo plesale, so ga berž v kolo pozvale, da bi se z njim v plesanju merile, ga prekosile in nato s svojimi verigami uklenile. Ali Marko čverstih nog počne z vilami plesati in pleše, dokler jih ne prepleše, dokler niso spehane vse na tla popadale. Tako premagane so mu se pokorile in se pobratile z njim. On je bil jim poslej pobratim, one jemu posestrime. Od ondaj, pripoveduje narod, so vile vse želje Marko-tove rade spolnovale, ter mu pomagale v vsaki sreči in nesreči. Samo vila po imenu Ravijojla mu je ukljubovala, pa so jo druge prisilile, da mu je bila tudi ona posestrima.

Vila se lahko tudi v druge stvari spremenja; ali to se poredkoma godi, večkrat pa, da vile ene verste lastnosti vil ktere druge verste na-se jemljejo. Vsaka vila je prerokinja in zdravnica, vsaka modrejša in močnejša od ktereга koli človeka, ki ga lahko z vsakim blagom obdaruje. Samo dva junaka sta bila na svetu, popeva ljudstvo, ki sta vilo premagala, namreč Kraljevič Marko, pa ban Sekula, ujec junškega Sibinjanina (Hunjadi-ja) Janka.

Vile znajo razun tega različne umetnosti. Kujejo sablje, s kterimi človek lahko železo in naj terji kamen preseka; napravljajo hitre ladje, v kakoršnih se niso ljudje nikdar vozili; zidajo mesta, kakoršnih ni svet poprej nikdar vidil; darujejo čudne konje, da jim na svetu enakih ni; tudi morejo delati vetrove, dež in točo, sosebno kadar koga lovijo.

Vile zračne stanujejo v zvezdah in oblakih. Na Hervažkem okoli Toplic Varaždinskih misli ljudstvo, da so zvezde lastavice vile, in pripoveduje, da so hodile še pred začetkom sveta po zemlji prepevaje in kolo plesaje, kakor hodi po nekterih krajih še dan danes od Jurjeva do Jvanja po sedem deklic okoli pet, kterim pravijo „vile ladarice.“ Odkar se je pa svet premenil, morda z véro kerščansko, so popustile te vile našo zemljo in se v zvezde preselile. Pra-

vijo, da plešejo še dan današnji vsako noč po svetlem zraku svoje kolo, pa tudi ondaj, kadar jih ljudi zavoljo oblakov ne vidijo. Ravno tako kakor v zvezdah, stanujejo zračne vile tudi v oblakih, kjer imajo svoje mesto s škerlatastimi, bisernimi in zlatimi vratmi. Te vile živijo zmirom v zraku in zbirajo oblake in bliskov ogenj, s katerim se igrajo, in gledajo od ondot na naš svet. Letajo, pa redkoma, tudi na zemljo, da ljudem prerokujejo in da jih branijo nesreče, ki jim preti. Varujejo ljudi tudi hudobnih vil, ter jih podučujejo v različnih znanostih in umetnostih. Neki ženi je svetovala vila, da naj ne gre v zeleno gorico s svojim sinčkom; ako pojde, ji bodo ondi hudobni ljudje dete vzeli. Žena gre, ne maraje za ta svet, v goro in izgubi sinka. Neka črnogorska pesem spominja, kako je priletela z neba lahkokrila vila na Garačko planino in od ondot govorila svojemu pobratimu, da naj se varuje, ker bodo na-nj udarili Arbanasi. Posluhnil je vilo in potolkel Arbanase. Ravno tako pripoveduje serbska pesem, kako je žejnemu Kraljeviču Marko-tu, potujočemu po gori, posestrima vila iz zraka vpila, da naj gre le dalje, v gori je zeleno jezero, ondi se bo hladne vode napil, ali naj se varuje jezera skaliti, ker na njem spi vila brodarica. Sliši Marko, ali ne mara za to, gre k zelenemu jezeru, napoji sebe in svojega šarca ter skali vodo. Vila brodarica se prebudi in začne z Marko-tom hud boj, v katerem bi ga bila premagala, da mu se ni drugič prikazala posestrima vila oblakinja v zraku. Nato se je zasvetilo, kakor da bi se bile nebesa odperle, vila brodarica se zagleda v oblake, in Marko jo predere po nasvetu vile oblakinje s svojim nožem, drugači bi bila ona njega vgonobila. V nekterih krajih pripovedujejo, da vsak stari petek t. j. vsak petek po mlaju vila z neba na semljo prihaja ženskih učil, kako treba vračiti in ljudem pomagati.

Vile pozemeljske so take, kakoršne vile zračne, samo po nekih krajih pravijo, da imajo kozje noge ali konjske kopita, zavoljo česar si noge zmirom z dolgim belim ogrinjalom prekrivajo. Začetek njihov pripovedujejo ljudje različno. Nekteri pravijo, da so bile vile ponosne deklice, da so pa pozneje ošabne nastale, zato jih je Bog preklel, prestvarivši jim noge v živinske kopita. Na to so pobegnile v goste dobrave, po katerih se skrivajo, sra-

movaje se prikazati v kolu drugih deklic. Kakor je bilo rečeno, je pozemeljskih vil dobrih in hudobnih, pa vendar več dobrih kot hudobnih. Razdeljujejo se v gorske in poljske. Vile gorske, ktere zelena gora rodi, streljajo zverino po planinah: zato nosijo vedno strele s seboj; prepevajo, piskajo, plešeje kolo, ozdravljajo in prerokujejo. Kadar so dobre volje, se pogovarjajo z ljudmi in z zveradjo, na kateri tudi jezdarijo, s konji, z jeleni i. t. d. V časih se tudi same s seboj vojskujejo, da vsa gora od kričanja in vekanja germi in se zemlja trese. Mlade junake, pastirje in lovce povabljaajo v svoje kolo, kjer jim srečo in nesrečo po svoji volji delé. Kadar so gorske vile hude volje, ondaj so željne tudi nevolje ljudske. Takova je bila una vila pri zidanju mesta Skadra na Bojani, ktera je zmirom po noči rušila, kar so ljudje po dnevu sozidali. Naj rajši se pečajo gorske vile s petjem, ozdravljanjem in prerokovanjem. Kakor se smejo zračne vile dobre bitja imenovati, ktere človeka vedno huđega varujejo in na dobro obračajo, tako jemljejo gorske v časih lastnosti nadzemjskih svetovavek, ktere človeku prerokujejo, ali jih čaka sreča ali nesreča. Ljudstvo tudi pripoveduje, da so umne pevke. Serbi pojejo, kako je Kraljevič Marko napotoval vojvoda Miloša Obiliča v planini Miroču, da naj poje. Izgovarja se Miloš, da je snoči z vilo Ravijojlo pel in jo „nadpeval,“ zato mu je vila zapretila, da ga bode s strelo ustrelila, ako ga bo slišala popevati. Marko ga pa sili, da naj le poje, da ga bo on branil. Miloš zapoje in poje spet lepše od vile, ktera ga zato v gerlo in v serce ustrelí. Kakor v petju se poskušajo vile z ljudmi tudi v drugih rečeh. Neka vila je stavila z deklico, ktera se bo jutri prej zbudila. Modra deklica naprosí ptico lastavico, da jo zbudi, in tako se je ona prej zbudila kot vila. Vendar ji ni vila zato nič storila. Razun pevek je tudi vil piskavek, ktere po hostah na piske in diple ali dvojačice t. j. dve piski skup, v časih po ena, v časih po dve, tri pod kakim starim hrastom piskajo in se ljudem posmehujejo, kteri jih stermé poslušajo. Se večkrat spominjajo južni Sloveni vile prerokinje in vile oznanovavke. Narodne pesmi so jim polne takih pripovedek, kako so se vile junakom prikazovale in jim prihodnost oznanovale. Pravijo, da ima vsak človek svojo vilo „posestrimo.“ Take so dolžne svojim pobratimom v vsaki potrebi pomagati. Pa ne

samo ljudje, tudi živali, ktere so se vilam posebno priljubile, imajo svoje vile „posestrime,“ kakor jeleni, orli i. t. d. Pogosto-
ma spominjajo tudi gorske vile zdravnice, kakor v neki černo-
gorski pesmi, ki pravi, kako je k oslepljenemu detetu pri-
letala iz planine vila ter mu vid povernila, molivši Boga in
umivši mu oči z vodo. Pobratimom svojim darujejo vile
vilinske darove. Tako je darovala vila Kraljeviču Marko-tu
pozlačeno sabljo. V carjevi vojski mu je vedno sedem vil
posestrim sledilo, ktere so mu raznih reči v vojski potreb-
nih darovale. Tudi berzega konja Šarca so mu neki vile po-
darile. Razun vilinskih pobratimov se sme vsakdo od vil
dara nadjati, ako jim kaj dobrega stori, ali ako jih kje sreča,
z lepa nagovori in pozdravi. O taki priložnosti se z vilo tudi
lahko posestri, ako ji reče „sestra.“ Od tistega časa mu hodi
vse na roko in po sreči. Zato pravijo, kadar kdo pripoveduje,
da je vilo vidil, pa da je ni nagovoril: Sreča te je iskala,
pa je nisi umel najti. Kranjski Slovenci pripovedujejo, da
je vila neke ljudi osrečila, zato ker so ji iz zelenih vej senco
naredili, ko so jo vidili v logu na razpotju spati, kjer je
solnce zlo pripekalo. Dekleta po Hervaškem in po Vojaški
Meji puščajo po kamenju in po pečinah vilam različne
poljske pridelke, cvetje, svilne trakove i. t. d. govoré: vzemi,
vila, kar si priljubila!

Vile gorske prebivajo po visokih gorah in planinah in
imajo svoje dvore po luknjah, jamah in pečinah. Naj ime-
nitnejše gore vilinske so Koma, Vermoš, Žurim v Črni Gori,
Dobrota in Lovčen v Dalmaciji, Miroč in Avala v Srbiji,
Fruška Gora v Slavoniji, Velebič, Samoborske, Krapinske,
Viniške gore na Hervaškem, Triglav na Kranjskem.

Kar se tiče prebivališč vilinskih, pripovedujejo narodne
pripovedi to le: V Dalmaciji je blizo Pestingrada nad Do-
broto pečina, v kateri stanujejo dobre vile, ktere ljudem
same dobrote, samo srečo delijo. Verh te pečine raste drevo,
ki vedno zeleni, ktero so vile same vsadile. Iz te pečine iz-
vira bister vir, zdrava voda, kamor pastirji svoje črede na-
pajat gonijo. Ali v luknjo ne sme nihčér pogledati, ako
ga vile same k sebi ne kličejo. Blizo Dobrote proti Kotoru
je, pravijo, druga luknja, „černa jama“ imenovana. V ti
stanujejo neki zlobne vile. Kdor v to jamo pride, nikoli
več ne izide. Notri je, pre, vert poln vsakterega cvetja,

drevja in zeli, lep kakor raj. Na vertu stoji tudi hišica, sozidana iz čistega kristala, tla so posute z biseri in cveticami ljubicami. V hišici stoji vedno miza, na mizi pa naj boljših jedi v zlatih posodah. Ako človek v tako jamo pride, se pri ti priči vse v goli kamen spreminja. Tak človek mora ondaj po jami kolovratiti, dokler od glada in nevolje v temi ne pogine. To jamo je vidil, pravijo, davno davno moder in pobožen človek iz Dobrote, kateri je z božjo pomočjo iz nje izišel; izmed mlajših pa ni nihčr tako dober in moder, da bi smel brez nevarnosti va-njo.

Vile poljske so do cela podobne vilam gorskim, samo da po polju in po ravninah stanujejo. Nekdaj so rade po spašnikih in travnikih hodile, na gumnu in razpotjih kolo plesale, ali si pa sedé zlate lase razčesavale. Tudi so jih o mesečini vidili dostikrat okoli grobov ubitih ljudi z gorečimi lučmi v rokah kolo plesati. Poljske vile so bile malo da ne vse dobre. Narod misli, da so bili ondaj še zlati časi, dokler so poljske vile pri nas živele. Pravijo, da so ljudem, ker so bili dobri, pomagale žito žeti, travo kositi, sterni pleti, živino rediti, hiše staviti in davke plačevati. Polja so ondaj brez znoja človeškega obilno pšenice in drugega živeža rodile. Ljudje so bili enega serca, ene volje. Odkar so pa začeli ljudje hudobni biti; odkar so pastirji piske in pesmi popustili, namesto jih pa biče v roke jemali, in na paši pokali in preklinjali; odkar so verh tega začele puške pokati in narodi se preganjati: od ondaj so poljske vile izgibile in prešle nekam v stranske kraje. Samo kdo in kdo, ki ga vile posebno rade imajo, jih vidi v časih, kako po polju kolo plešejo ali na pusti skali in goli steni samotne sedé jokajo ali žalostne pesmi prepevajo.

Vile povodne so dvoje: take, ki so na pol ribe, na pol dekleta, ki zmirom v vodi, zlasti v morju živé, in katerim pravijo morske device ali deklice; in take, ki so vse lepim devicam podobne, po imenu vile povodkinje, ktere po rekah, jezerih, studencih in vodnjakih stanujejo. Vile povodne so malo da ne vse zlobne, in zmamljajo mladenčce na vodo, ne da bi jih darovale, temuč da jih s seboj v prepad vlačijo, od kodar se nesrečniki več ne vračajo. O jasni mesečini prihajajo iz vode, ktera po tem zlo plahita in se peni; vile pa skačejo, prepevajo, se igrajo, plešejo in tudi preklinjajo.

po bregovih. Kadar zagledajo kakega človeka na uni strani vode, naraščajo v časih tako, da lahko od brega do brega segajo in da naj večjo vodo z enim korakom prekorakujejo. Ako v kateri vodi svojo deco okopljejo ali kar koli va-njo veržejo, jo s tem otrujejo. Kdor jo pollej pije, mora umreti. Tiste vode, v kateri vile prebivajo, ljudje ne smejo piti. Zato jo vile zmirom stražijo, in se jako serdijo, ako jim jo kdo skali. Kako hude in strašne so vile povodkinje, pričajo besede pripovedke, ki nam to zgodbo tako le poveda: Dobro skalivši vodo, odjezdi Marko, vila se pa prebudi. Ko zagleda vodo skaljeno, ulovi štiri hude kače in sedmaka jelena: s prvo kačo jelena obuzda, iz dveh naredi remenje za uzdo, četrto pa vzame namesto šibe, sede na jelena, pa za Marko-tom. Kmalo ga doteče in se začne ž njim boriti. Ervala sta se letni dan do poldne. Ze Marko pred vilo poklekujе, ta se pa njegovemu junaštvu posmehuje, kar se prikaže vila, Marko-tova posestrima, iz oblakov. Ž njeno pomočjo ubije Marko hudo vilo povodkinjo.

Kadar nimajo vile ljudem za kaj hudega delati, ondaj si prizadevajo ljudi med seboj zdražiti in se veselé gledaje, kako človek človeka ubija. Dosti krat kadar se razkačijo, skaljujejo vodo in napravljajo tako silne viharje, da drevje po gorah rušijo. Ako bi se jim kdo prepevajočim zvečer ob vodi, v čolnu približal, bi ga brez usmiljenja s čolnom vred utopile. Pravijo, da narejajo te vile razun vetrov in viharjev tudi dež in točo. Kadar se na morju ktera ladja ob kako steno razbije, jih je pogostoma viditi, kako skačejo od vala do vala in kako penasto vodo z nogami gazijo.

Vilam prištevajo nekteri tudi rojenice, ktere tako tudi kranjski, štajarski in koroški Slovenci zato kličejo, ker mislijo, da vsakemu človeku berž po rojstvu sodijo, kako bo živel, srečno ali nesrečno, v katerem stanu, koliko let, za kakšno boleznijo ali po kaki nesreči bo umerl.

Piast, iz kmeta kralj.

Spisal J. Navratil.

Kralj poljski Leh VII. je imel eden in dvajset sinov. Nasledoval ga je sin Popiel I, tega pa sin Popiel II. Ker

je bil o smerti očeta Popiela I., v prvi polovici devetega stoletja, Popiel II. še jako mlad in za vladanje preslab, so začeli vojvodi in drugi veljaki kraljestva po svoji volji gospodariti, posebno pa njegovi dvajseteri strici, ki so se vsak v svoji deželi če dalje bolj po kraljevo obnašali in se pokorščine do kralja iznebovali, hoté biti sami svoji.

Iz početka vladanja svojega je bil Popiel II. premlad, da bi nevarnost opazil, starši pa je bil prelen, da bi kaj prenarejal. Kakor se mu sta ded in oče rada brez skerbi in brez dela gostila in veselila, se je tudi on. Zato ni branil tudi nobenemu svojih podložnikov ničesar, kar so koli počinjali, naj si je njihovo počinjaje kraljestvu še toliko nadlog in nevarnosti nakopavalo.

Potem ko se je bil kralj z neko hudo devico oženil, se je pa to kmalo prekrenilo.

Pisano gleda sebična kraljica vojvode in druge veljake kraljestva, kako kralju samovoljno moč in veljavo manjšajo; posebno pa merzi na strice njegove, kateri so očitno po samostalnosti hrepeneli. Unim oblast omejiti, te pa s poti spraviti, si je namenila, in tudi kralja pregovorila, da je privolil.

Potem ko se zgovorita, odpravi ona poslov do stricov kraljevih z naročilom, da vabi kralj na velike gosti, ki jih misli jim na čast narediti, ker so za njegove zadnje hude bolezni tako lepo in dobro gospodarili, da je prebolejši povsod vse lepo in pokojno našel. Nič hudega si v nadi, prihajajo strici kraljevi, drago in svetlo napravljene, z veliko množico družine svoje. Prijazno jih sprejema kraljica, ter jih vodi v veliko izbo, kjer se je dolga miza pod naj boljšimi jedmi šibila. Povabljeni, ki jih je bilo polno omizje, se začnejo zdaj brez skerbi gostiti in dobre volje biti. Ali konec pojedine pocepajo vsi mertvi na fla. Kralj in kraljica, da bi hudodelstvo svoje ljudstvu prikrila, pomečeta trupla v jezero. Ali smrad teh trupel je veliko podgan in miši privabil, in tako je bilo očito, kar bi bilo imelo ostati skrito. Družina otrovanih gospodarjev so neutegoma razglašali, kaj se je zgodilo, nagovarjaje ljudi k maščevanju. Kralj in kraljica se poplašita, pobegneta in izgineta, da ni bilo več duha ni sluha za njima. Ničesar se ni narod zdaj bolj bal kot vlade vojvodov, ki je bila

kraljestvu že toliko nesreč kriva. Zgovorijo se tedaj, da je treba berž berž novega kralja izbrati, in se upotijo nemudoma v Krušvico, mesto, kamor je bil krik serdite družine otrovanih bratov že temo ljudi sklical. Dolgo se pogovarjajo, koga bi za kralja izvolili; ali nihčér ne ve za nobenega, da bi bil za to. Tako dolgo kralja izbirajo, da jim živeža primanjka. Silna lakota jih tare. Zdaj odpre bogat kmet iz Krušvice, po imenu Piast, kteremu se je revno ljudstvo smililo, svoje polne žitnice in shrambe, ter ponuja lačnim živeža, kolikor ga jim treba, da lakote ne poginejo.

To lepo, dobro delo je izstradane ljudi tako ganilo, da iz hvaležnosti svojega dobrotnika pri ti priči za kralja izvolijo, češ, da bo mož tako dobrega, usmiljenega serca tudi dobro kraljeval. Vojvodi in drugi veljaki, ki so se morali, ako niso hteli lakote pomreti, kakor reveži s Piastovim živežem sititi, so v volitev privolili, in Piast je kralj poljski.

Ljudstvo se ni ukanilo. Piast se je na vso moč trudil Poljsko osrečiti. Zato si ga so Poljaki tako priljubili, da so jemu v spomin poslej vsem kraljem domačega roda priimek „Piast“ nadevali. Verli Piast je neki pol stoletja kraljeval in se do sto in dvajsetih let postaral. Naslednik mu je bil sin Ziemovit Piast, ki je tudi modro kraljeval, in leta 922. umerl, zasluživši si slavo junaško.

N u n a.

Zložil Fr. Prešeren.

Nuna.

Vesela pomlád se zbudila je spet,
Moj ptiček, preljubi kanarček;
Ak' mika v zeleni te gojzdek letet',
Ne branim ti, okno ti hočem odpret'.
Poišči si gnejzdice, parček,
Zapusti Ignac'je samoto,
In próstosti vživaj sladkoto.

Kanarček.

Bi 'zletel iz celice ptiček vesel
Na srečnih otokih Kanarskih,
Kjer rod se očetov je mojih začel,

Kjer vedna pomlad je, ni groma, ne strel,
Ne sliši šum sap se viharskih,
Kjer slana, sneg, toča ne pada,
Zalez'vati nas ni navada.

Premerzle so v gojzdih mi vaših rosé,
Prehitro pomlad pri vas mine;
Viharske poletja so, zime hudé,
In ptice kregulji, lisice moré,
Leteče, lazeče zverine;
Mladenči pri vas za njih glave
Nastavljajo skrivne nastave.

Sem v tičnici réjen in v cel'ci 'zrejen,
Samote, pokoja 'navajen:
Le tebe sem, deklica, ljubít' učen,
Od sreče togotne bil nisem tepen,
Od tvojih sem rok le bil glajen;
Kak' bi se navadil terpeti,
Kak' živel bi zunaj na sveti!

Nuna.

Pač res je, kar poješ; pri meni tedaj
V ti celici nunski ostani;
Ti stregla in pela bom kakor do zdaj,
Odpevaj mi, ljubček, krog mene skakljaj,
Mi zato dovoljnost ohrani.
Le celico najno zapriva,
Prostósti svetá ne želiva.

Mladi knez in slavič.

Po Karpinjskem,

Mlad knez s svojim učenikom se v lesu sprehaja;
dolg čas ga trapi, kar se veliki gospodi v časih godi.
Slavič na veji zapoje; mladi knez ga vidi, sliši glas ne-
slišán, in ker je knez, hoče mahom slaviča uloviti in v
kletko djati; ali ko s kričem za njim teče, ptiček odleti.
Zakaj, pravi knez nezadovoljen, slavič, ki tako milo poje,
se skita po gojzdih, v moji palači pa je toliko vrabljev?
Za to, pravi učenik, da bi ti nauk imel za bodoče živ-

ljenje, da se bedaki sami privlačejo, pametnih ljudi pa je treba iskati.

Kacijanar v bojih s Turki.

Spisal J. Terdina.

Leta 1529 se vzdigne sultan Soliman sam z več kot 300.000 vojščaki proti Avstriji, in obleže Dunaj, ker si je svest, da ako to glavno mesto države pade, se tudi vse druge udati morajo. Veliko slavnih mož je bilo med brambovci Dunaja in eden izmed prvih naš slovenski rojak Kacijanar. Ta mož se je že poprej v marsikterem boju poskusil in si tako slavo zadobil, da ga avstrijski vladar Ferdinand, ko se mu del Madžarov spunta in si Zapolja - ta kralja izvoli, na čelo svojih vojščakov postavi. Kacijanar gre na Ogersko, dobi mesto za mestom, in v kratkem času Zapolja - ta iz planjav prežene. Ko se potem ta spet v gorah nabere, mu gre tudi tje Kacijanar naproti in ga pri Košicah tako pobije, da se cela puntarska armada raztrese, in Zapolja sam na Poljsko bežati mora.

Tudi zdaj pri oblegi pokaže Kacijanar ravno tako svojo previdnost, kadar se z drugimi vojvodi pogovarja, kakor svoje junaštvo, kadar Soliman ozidje napada. Bile so jemu tako imenovane Koroške vrata v varstvo izročene, na ktere je glavna moč Turkov napadala. Tri krat zapored so bili sovražniki poskusili, na ti strani v mesto predreti; pa branjenje Kacijanarjevo in drugih okoli njega je bilo tako serčno, da Turki po dolgem, serditem boju, v katerem so celo svojo moč porabili, odjenjati morajo. Kmalo potem so tudi od oblege popolnoma odstopili in se na Ogersko vernili. Cesarski vojvodi so zdaj večji del svoje vojščake razpustili, samo Kacijanar se s svojo trumo vzdigne in za Solimanom udari, kteremu tudi na ogerski meji še 5000 Turkov v bitvi poseka.

Spet je sultan Soliman, ki ni mogel sramote pri Dunaju pozabiti, z armadami vstal in proti glavnemu mestu Avstrije korakal. Ali tu najde vse tako zavarovano, da si ne upa udariti in se Dunaja lotiti. Le svojemu vojvodu Oglu-tu

je dal 15.000 Turkov, da bi dežele kristjanov žgali in ropali: pa tudi to je spodletelo. Oglu - ta so najprej Nemci pobili, potem pa, ko se je vernil, je padel Kacijanar na-nj in je nevérece skor do zadnjega posabljal. Ta junak gre potem Gradca branit, ktereга je cela armada Turkov naskakovala. Svitlo se tu njegova serčnost in vojaška umnost pokaže. Mesto je bilo brez pravih rovov, brez terdnih nasipov, skor brez vojščakov, in vendar ga Kacijanar obvaruje, in Turke odžene. Kupoma se ti potem čez doljno Stajarsko razlijejo in krog deželo razdevajo. Pa za njimi se uderó tudi slovenske vojske s Kacijanarjem, in tu so se dela godile, vredne v zgodovini zapisane biti. Nikdar poprej zmagani Soliman, je moral zdaj viditi, kako so mu armade pred očmi užugane in posabljane. Kacijanar je z deset krat manjšo trumo sovražnike stolkel; Višnjegorec je iz Kranjskega prišel Marburga branit in je Turke, ki so to mesto tri krat zaporedoma s prestrašno grozovitnostjo naskočili, slavno pobil. Nevéreci, katerih je vse mergolelo, so se klatili en čas po celjskem kraju, dokler jih Ungnad pri Celju, Višnjegorec na lipniškem in Kacijanar na ptujskem polju ne napadejo. Na vseh straneh s strašno izgubo potolčeni, butijo Turki proti Ogerskemu, ki je bilo takrat v njihovi oblasti, nazaj, in oprosté tako slovenske dežele svoje nadležne nazočnosti.

Drugi Slovenci so šli po teh strašnih morijah domu; le Kacijanar ne miruje, marveč se ravno zdaj nad Turki zavoljo njih neskončne divjosti maščevati sklene. On ide v Bosno in napadene Turke vsakod tako prestrašno seka, da povsod nepokopane trupla ležijo in se zemlja preobilne kervi napaja. Veliko gradov in plena so se Slovenci polastili, in mnogo Turkov mora iti z njimi v terdo sužnost od doma.

Stiri leta je stal zdaj Kacijanar na čelu slovenskih vojsk, njegove umnosti in krepké pesti so se nevérniki bali, več niso zdaj Turki slovenskih, ampak Slovenci so turške dežele nadlegovali, pa tudi Kacijanarju je osoda žalosten konec namenila.

Bilo je 1537, ko se je 24.000 vojščakov krog Kacijanarja zbralo, da bi jih proti Turkom peljal in jim pred vsem drugim terdnjavo Osek, ki na Dravi stoji, vzal. Ti

vojščaki pa niso bili vsi Slovenci, ampak zmes skor vseh narodov Evrope: razun Slovincov je bilo naj več Čehov, Nemcov in Madžarov. Ta čudno sestavljena derhal se vali skoz Hervaško dol v Slavonijo, pa kmalo jo zadene prva nesreča, ki je bila vzrok vseh sledečih, da ji namreč živeža zmajka. Zagrebški škof je bil poprej za-nj skerbeti obljubil in Kacijanar se je zanesel; pa obljuba se ni spolnila, in armada mora ob plesnjivem kruhu in mlakužasti vodi živeti. Že se začnejo tudi Turki prikazovati, zdaj spredej, zdaj na straneh, v majhnih trumah, sčasoma pa z velikimi armadami. Bi bila le brana, bi se ne bilo sovražnikov bati, zakaj vojska je bila serčna in pod vodstvom Kacijanarjevim skoro nepremagljiva. Tam kjer se Drava in Donava stekate, je stalo takrat turško mesto Erded, od kterege je govorica šla, da je neizmerno bogastva in živeža v njem pospravljenega. Tedaj sklene slovenski vojvoda tega mesta se polastiti in tako nadloge svojih vojščakov končati. Oni so Erded napadli in dobili, pa dva sode pšenične moke in prosa je vse, kar so kristjani v mestu našli. Kacijanar previdi zdaj, da mora cela vojska poginiti, ako se naglo nazaj na Hervaško, kjer bi se okrepčala in s hrano založila, ne verne. Tedaj da trumam povelje o polnoči se zbrati in tiho, da bi bližnji odhoda ne čuli, oditi. Pa zdaj se pokaže nesreča, ktera je iz tako zmešene armade izvirati morala. Neslovenski vojvodi se temu povelju Kacijanarjevemu spuntajo in deloma še zvečer pobegnejo, deloma pa na mestu ostanejo in se s Turki v boj zamotajo. V tem boju več kot 6000 kristjanov in vsi nepokorni vojvodi pocepajo. Le kranjski Slovenci, kteri so s Kacijanarjem o polnoči odrinili, so srečno in skoraj brez izgube domu prišli. Pa nesreča drugih trum se je Kacijanarju, ki je bil tega naj manj kriv, pripisovala, in na Dunaju so njegovo ravnanje ostro preiskovati jeli. Pa nikjer se ne bere, da bi mu bili sodniki kako krivico dokazali. Prej ko se je pravda dokončala, je Kacijanar umerl. Hervat Zrinj, ki je menil, da je Kacijanar res izdajavec, ga je pri nekih gosteh, ko sta se ravno prijazno pomenkovala, na nagloma umoril.

Ali kmalo je prišla priložnost, ko so vsi Avstrijanci, zlasti pa Slovenci tega junaka grenko pogrešali. Avstrija

ni imela vojvoda, ki bi Turkom kos bil; njene vojske so zaporedoma pobite, njene mesta, kar jih je še na Ogerskem imela, eno za drugim premagane; Solimanu se mora celó letni davek plačevati.

Matiju Čopu.

Zložil Fr. Prešeren.

• Zročujem vam, prijat'lja dragi mani,
Ki spi v prezgodnem grobu, pesem milo;
Ločitvi od njega mi je hladilo,
Bila je lik nesreče stari rani.

Minljivost sladkih zvez na svet' oznani,
Kak' malo je veselih dni število,
Da srečen je le ta, kdor z Bogomilo
Up sreče unstran groba v persih hrani.

Pokopal misli visoko leteče,
Zeljá nespolnjenih sem bolečine,
Ko Čertomir ves up na zemlji sreče;

Dan jasni, dan oblačni v noči mine,
Serce veselo in bolnó terpeče
Vpokoje'le bodo groba bolečine.

- Bogomila in Čertomir sta osebi iz Prešernove pesmi: Kerst pri Savici.

Dositej Obradovič.

Spisal J. Navratil.

Dimitrij, po samostanskem imenu Dositej Obradovič, modroznanec serbski, je prvi izmed pisavcov tega naroda spoznal imenitno resnico, da mora pisavec narodu, ako ga boče podučiti, bukve v domačem jeziku spisovati, ter je začel zares tudi prvi tako ravnati. Poprej so vsi serbski pisavci neko mešanino iz serbskega in staroslovenskega ali církvvenega jezika pisali, ktere ni priprosti narod umel. Obradovič je svojemu narodu več koristnih bukev v mater-

nem jeziku napisal in staro nespametno navado poderl. Kakor žejni popotnik po hladni vodici, tako je brepenel narod serbski po spisih Dositejevih in jih z neznanim veseljem tako rekoč ukaje prebiral, ker se je iz enega več koristnega naučil kot iz vseh poprejšnjih v nerazumljenem jeziku pisanih. Drugi pisavci to viditi, so Dositeja po malem posneli, in dan današnji skoro vsi po njegovem izgledu ravnajo.

Dositejeve zasluge so po tem takem velike. S svojimi spisi se je poslavil. Življenje svoje je sam obširno popisal. Ob kratkem po tem popisu hočem Slovencom od tega imenitnega moža kaj več jaz povedati.

Rojen je bil Obradovič v Čakovu v Banatu Temešvarskem l. 1739. Oče mu je kupec bil. Se otrok je imel sinek Dimitrij veliko veselje do šole, in prec prvo leto mu je šlo v nji vse tako dobro v glavo, da kmalo vse tovarše prekosi.

Mladeneč pa ni bil le dobre glave, ampak tudi dobrega, smilnega serca. Kadar koli je bil v šoli kateri tovarš tepen, se je tudi on jokal. Posebna uljudnost ga je navdajala tudi v možki dobi, sije tako rekoč iz vseh njegovih spisov in ga mora vsakemu bravecu priljubiti.

Po smerti staršev je pridnega dečka tetec Parčanin posinovil in duhovskemu stanu namenil. Ali mladi Dimitrij se iz nekih bukev misli navzame, da bi šel po izgledu puščavnikov, od katerih je bral, tudi on v puščavo, da bi tudi on svet postal. Ker je slišal, da je na Turškem veliko samin, pobegne skrivši na Turško. Skerbni tetec pa ga do teče in nazaj v Čakovo pripelje, kjer se je vedični mladeneč poslej pri nekem Gerku gerškega jezika učil. Ali še vedno na puščavo misli. Tetec, da bi mu to misel pregnal, ga da v Temešvar nekemu rokodelcu v nauk. Ali duh bistrumnega dečka po drugih ukih hlepi. Rokodelstvo ga ne veseli; vendar ga pri delu stara misel mine. Neki tovarš mu jo pa spet zbudi. Oba jo potegneta puščav iskat: pa ostaneta v Sremskem samostanu, prelepem Opoju. Ondi je mladi Obradovič po napeljevanju umnega meniha Milutinoviča, kateri ga je svet bolje poznovati učil, svojo staro misel sprevergel in se pomenišil, potem pa šel križem svet. Hodil je po Hervaškem, Serbskem, Dalmatinskem, Gerškem, Laškem, Turškem, Poljskem, Ruskem, Nemškem, Angličanskem in

drugod. Bil je v naj vekših mestih: na Dunaju, v Benetkah, v Carigradu, v Petrogradu, v Lipsku, v Parizu in Londonu. V tem času se je naučil do dobrega po latinski, gerški, nemški, laški, francozki, ruski in angličanski; po staroslovenski se je bil že prej navadil, po serbski in vlaški je znal od mladih nog, vsega skup deset jezikov. Na Dunaju se je učil razun jezikov tudi filosofije, v visoki šoli Halski na Pruskem je poslušal nauk filosofije, estetike i. t. d. Veliko lepega je po svetu vidil, veliko koristnega se naučil.

Serčno želé, tudi svoj narod po izgledu drugih omikanih narodov omikavati, ki jih je po svetu vidil, se verne čez 25 let spet med svoje rojake, kjer je marljivo koristne bukve spisoval in šole popravljaj. Nazadnje je bil v Belgradu šolski nadzornik in učenik otrok Črnega Jurja, kneza serbskega, kjer je leta 1811 tudi umerl. Narod serbski tega učenega moža, ki mu je prvi v domačem govoru toliko podučnega napisal, še dan danes posebno spoštuje. Sprelep kamen zaznamenuje njegov grob v glavni cérkvi Belgraški, Černi Juri, ne učen, pa razumen mož, je Dositeja tako čislal, da ni šel nikdar iz zbora mimo njegove izbe, da ga ne bi bil gredoč obiskal. Odhajaje pa mu je marsikrat kak cekin v roko stisnil.

Naj imenitnejši izmed vseh spisov so basni, prvi natisnjeni spis Dositejev, s katerim je serbsko slovesnost osnoval, ali ji vsaj dušo vdehnil, da je mogla živeti. Basni Dositejeve so bile tedaj perve bukve prostemu ljudstvu v domačem jeziku pisane, ktero si ni kaj od veselja znalo, prebiraje prvič bukve v maternem, popolnoma razumljivem jeziku pisane. Mično je tudi brati njegov popis življenja svojega, v katerem čez različne reči modruje. Narod serbski ima vse dela učenika svojega, sosebno pa basni tako v čislih, da ne bi oddal spisa pervega natisa, kdor ga ima, dokler ga ne bi naj vekša sila k temu morala; marsikteri pa, ki nima nobenega dela Dositejevega pervega natisa, bi ga rad po neznanu cenil plačal, da bi ga le dobil.

Zadnji boj Slovincov s Turki.

Spisal J. Terdina.

1596 pride dan, ko so se Slovenci s Turki zadnji krat brez tuje pomoči merili. Nevérci so Petrinjo oblegli, katero so jim naši prejšnje leto vzeli, in so neprenehoma to mesto nadlegovali. Zdaj udarijo Slovenci proti njim in izbijejo najprej turško derhal, ki jim hoče pot zapreti, da 7000 nevércov popada. Potem planejo tudi proti glavni, Petrinjo oblegajoči armadi, ki 60.000 vojščakov šteje, in je z vsemi pripravami za boj izverstno previdena. Zdaj se začne erva-nje, enako unemu pri Sisku, pa enak konec se tudi tukaj doseže. S strašno izgubo beže sovražniki, tabor in vso last popustivši, od Petrinje na Turško nazaj, Slovenci se pa po meji razstopijo, kjer še nekoliko let čakajo. Pa bitva pri Petrinji je moč bosenskih Turkov ulomila: mirujejo in nikdar več tiste sile ne dosežejo, da bi spet naše dežele nadlegovati mogli.

Tako so se tedaj turške vojske končale, v neskončno slavo našim prededom. Dve sto let skoro so bili napadani; nikdar varni pred sovražniki, z mečem v pesti zemljo orjejo in žetev spravljajo. Brez orožja so v prvi čas v naj serditejše bitve hodili, pa njih hrabrost in ljubezen do domovine je zmagovala. S tolkačem, malokdaj s puško orožani, so užugovali naj vekše vojske. Res je bilo slovenskih sinov veliko v sužnost peljanih, pa bogato so kerviželjnim sovražnikom to izgubo naši očetje vernili: več kot 200.000 Turkov je obležalo na slovenski zemlji. Večna hvala tedaj vam, pre-slavni očetje, nenžugani vitezi, še unkraj groba. Vaša hrabrost in ljubezen do domovine je obvarovala, da niso sloven-ske zemlje rop Turkov in da slovenski narod ni sužen hlapec nevércov, staro vero in stari jezik popustivši in iz spomina zgodovine izginišči.

Ženitba Matjaža kralja.

Narodna pesem.

Se kralj Matjaž oženil je,
Z Alenčico zaročil se,
Zadosti malo ž njo živi,
Zadosti malo, le tri dni.

Mu pošljejo četerti dan:
»Na vojsko, berž na mejo vstan'!
Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokrajne ogerske!«
Pokliče berž Alenčico,
Zalostno si kraljičico,
Ji tako pravi, govori:
»It' moram berž, se mi mudi,
Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokrajne ogerske;
Boš, vboga, dolgočas'vala,
Otožnost te napadala:
Preštevaj zlate rumene,
Gradove var'vaj zidane;
Na vert naj te ne vodijo,
Da Turki te ne vhitajo.«

Zajaše konja berzega,
Zadirja 'z grada belega,
Na kraj oblasti dunajske,
Dol na pokrajne ogerske.

Vojaki šotor stavijo,
Matjažu ga napravijo;
Ko pride, mu zaukajo,
Da unkraj Turki slišijo.

Po neb' priplava ptičica,
Neznana drobna pevčica,
Matjaž jo vglada, ostermi;
Mu tri krat šotor obleti,
Na zlati jab'ki obsedi,
Zažvergoli, zagostoli:
»Na konja, konja, kralj Matjaž!
Kaj tuje vpravke v čisljih 'maš?
Dežele meriš druge vse,
Al' v skerbi nisi sam svoje!
Glej, tvoja ni še mérjena;
Kraljica ti je vplenjena,
Turčini so prijahali,
Alenčico ti vhitali.«

Ji tako reče kralj Matjaž:
»Zaverat' meni kaj imaš?

Ne skušaj, ptica, se z meno,
Jaz imam puško risanco.“

„Če skušam ptica se s tebo,
Život mi vzemi in glavo.“

Kralj plane na konjičica,
Na vejico ko ptičica;
Kak' urno kralj zdaj zaderči-
Oblak po neb' tak ne beži-
Do svoj'ga grada zidan'ga,
Do svoj'ga doma belega.

Hiti naprot mu družina,
Naj predej grede mojškrica,
Vsi tarnajo, zdihavajo,
Solzice toč'jo, vekajo.
Kraljič pa pravi, govori:
„Ne bojte se, družina vi,
Dan's tretji dan gotovo bom
Kraljico dal vam spet na dom.“

Po turšk' obleče se vsega,
Ogerne halo do petá,
Pripaše svetlo sabljico,
Na sablji vozo erdečo,
Pod halo skrije šmarni križ,
Se nos' ko grom in blisk in piš;
Si zbere konja iskrega,
Zasede belca berzega.

Zaškertne podkev, zapraši,
Da pes'k in ogenj se kadi;
Skoz mejo dirja ogersko,
V Turčijo doli globoko.

Turčije v sredi globoke
Stojé tri lipe zelene:
Pod prvo konje vstavijo,
Na raj se berhk' opravijo;
Pod drugo raj predavajo,
Pod tretjo kroglo rajajo.

Kraljič pri mizi rumeni
Tako jim pravi, govori:
„Po čem raje predajete?“

Se turški paša zveseli,
Prijazno pravi, govori:
»Jih je po zlatu rumen' mu,
Jih tud' po zlatu belemu;
Kater' junak pa nam je kos,
Se tud' brez plače naj obnos'.«

Kralj seže v aržet svileni
Po zlat erdeče-rumeni:
»Po mizi mu ga zatoči,
Da po nji tri krat obleti,
Pred pašom turškim obleži.
Mu paša reče, govori;
»Ta zlat je kova zuanega,
Matjaža kralja samega.«
Pa reče, pravi kralj Matjaž:
»Povem ti jo, ne bode laž,
Sem ob život Matjaža djal,
Mu zlato čisto vse pobral.«

Pa grede si devojke 'zbrat,
In reče godcom zaigrat'.
Si mlado 'zvol' Alenčico,
Alenčico kraljičico;
Ročice si podajeta,
Jo pervič krog zarajata.

Kraljič pa jame govoreč:
»Nič teže v serdču mi ni več;
Se v drugo jo zarajava,
Prot' konju se zasučeva;
Pa urno bodem te pobral,
Odzad na belca bom te djal;
Ker sekal bom na desno stran,
Se derži ti na levo stran.«

Jo v drugo v krog odplešeta,
Prot' konju se zasučeta,
Na berz'ga belca puhneta,
Prot' Savi jo zaprašita.

Zdaj Turki se spogledajo,
Za njima v curku vderejo;

Že paša brado maže si,
Zasmeje se, zagovori:
»Sem nekdej bil pri njem ujet;
Hité mu mojci glave snet.«

V obojo kralj pa seka stran,
V obojo druž'ca mika stran.
Po bliskovo mu sablja gre;
Za žnjico snopje stavka se,
Za koscom trava vred leti,
Za njim po versti Turk leži.
Pa belče vdir, da prideta
Gor do kovača vmazanca.
Matjaž mu reče: »Kaj ti dam?
Da turški kuješ, si poznan;
Berž konja 'zbosi, preobuj,
Narobe podkev mu prekuj.«

Turčin narobe prekoval:
Pa kralj z levico zlat dajal,
Z desnico glavo proč mu djal,
Do Save konja zapektal;
Se vdere va-njo, rezgeta,
Ve dobro, kaj na herbtu 'ma,
Da nosi draga svoja dva:
Matjaža kralja slavnega,
In rešeno nevestico,
Alenčico kraljičico.
Čez reko plava široko
Na blažno zemljo ogersko.

Severin Boetij.

Spisal Fr. Miklošič.

Severin Boetij, s polnim imenom Anicij Manlij Torkvat Severin Boetij, eden izmed naj znamenitnejših mož petega in šestega stoletja, znameniten po rodovini, znanostih, časteh in nesrečah, je rojen v Rimu okolo leta 470 iz stare in bogate rodovine. Oče mu je bil tri krat konsul. Nekteri so menili, da je v prvi mladosti v Atenah živel in tam izrejen bil; zdaj pa vemo, da se je le po tem, ko je v domovini od slavnih učencikov v vseh znanostih tedajnega časa

izučen bil, v Atene podal, ktero mesto je še v ta čas bilo sedež umetnosti in znanosti. Tam se je pod gerškimi učeniki soznanil z vsem, kar je Grecija lepega in velikega imela; tam je iz obilnih virov gerške slovesnosti tisto modrost zajemal, ki jo v njegovih knjigah nahajamo. V domovino se vrnivši je prijet bil med rimske patricije, ktero čast so mu zavoljo stare slave njegove rodovine podelili. Kralj, arijanski krivoveri udanih vzhodnih Gotov, Teodorik, ki ga velikega imenujejo, ga je zavoljo blagega vedenja in zavoljo učenosti toliko čislal, da ga je za prvega častnika celega kraljestva postavil. Za kralja in za podložnike je velika sreča bila, da je Boetij toliko pri njem veljal. On je katolike branil, ki bi je drugači Teodorik arijanec preganjal, on ga je celó nagovoril, da je katolike pod svojo brambo vzel; on je napravil, da je kralj davke pomanjšal in da je dobro gospodaril; da je tudi ob miru vojsko imel, ktera je ne samo slavo kraljestva povišala, ampak tudi vnanje sovražnike strašila; on je, kolikor je bilo mogoče, delal, da so se časti le tistim delile, ki so jih vredni bili; da se je nad tem bdelo, da bi se postave spoštovale in da bi tisti, ki bi je prelomili, po pravici kaštigani bili; on je kralja pregovoril, da je umetnosti in tiste može branil, ki se ž njimi pečajo. Boetij je dolge leta bil edini svetovavec Teodorikov in če ravno Rimljan, ljubimec gotskega naroda. Zdelo se je, da naj vekše časti mu ne morejo po vrednosti plačati, kar je on dobrega in koristnega za državo storil. Tri krat je bil konsul, in v letu 510 je to naj višjo čast brez tovarša imel, kar se je zlo redko godilo. Njegova sina, še celó mlada, sta za konsula bila namenjena, kar se je in da le cesarskim sinom dovoljevalo. Oče ju je vidil, kako so ju na kolih po celem mestu vozili in kako ju je senat z neizmérno množino ljudstva spremljal. Njega samega je Teodorik med konsuloma pozdravil; Boetij pa je ta dan v pričo vsega ljudstva v zlo lepem govoru kraljeve dela in čednosti slavil in ljudstvo mu je za ta govor, kakor pervaku zgovornosti, venec na glavo djalo. Ali kakor se je Boetij vzdignil visoko, tako je tudi padel globoko. Prijatelji, bogastvo, znanosti, nič ga ni moglo obvarovati udarkov nesreče. Dokler se je kralj po njegovih svetih ravnal, je njegovo kraljevanje vredno bilo vsem dobrim vladarjem v izgled služiti; ali v starosti je postal nezaupen

proti vsem, ki so okolo njega bili. Vso njegovo zaupnost sta imela dva lakomna Gota: ljudem sta težke davke nalagala; o dragini sta v kraljeve žitnice žito spravljala in ga potem drago predajala. Boetij pri ti priliki pred kralja stopi in mu živo pred oči postavi nadloge in solze njegovih podložnikov. Ali zastonj. Boetij po tem še enkrat se h kralju poda in mu razodene zvijače teh dveh mož, ki ljudstvo dereta in gulita. Ni se bal tudi senata braniti, ktereга so kralju krivili, ko da bi v misli imel s pomočjo carigradskega vladarja Italijo od gotskega jarma osloboditi. Ko je toliko let nepravilne ljudi v strahu imel, si je veliko množino sovražnikov nakopal, kateri so se zdaj zedinili, da ga pogubijo. Kar je kralju od stiske naroda rekel, v tem so puntarijo vidili ali saj tako govorili; ker je senat branil, je, tako so pravili, očitno pokazal, da tudi on, s senatom ene misli, Gote sovraži. Teodorik na te tožbe Boetija da zgrabiti in s Simahom, njegovim tastom, vred v Pavijski grad zapreti: v mestu Paviji še dan današnji kažejo turen, ki je pre njegova ječa bil. K smerti obsojenega so ga strašno mučili, in umorili leta 526. Malo časa po tem so tudi njegovega tasta k smerti obsodili. Kralj se je polastil celega Boetijevega imetka, ali Amalasiunta, njegova hči, je vse Boetijevi vdovi vernila. Katoliki so Boetija pokopali, in dve sto let po tem so po povelju kralja Liutpranda njegovo truplo prenesli v cerkev Svetega Avgustina. Kadar Boetij deržavnih opravkov imel ni, si je čas kratil napravljaje matematične orodja in sestavljuje muziko. V mladosti je bil začel nektere izmed naj imenitnejših gerških pisavcov, Aristotela, Platona, Evklida in druge v latinski jezik prestavljati in njegovi prevodi so bili v veliki časti. Kar je od matematike in muzike spisal, nam je, če je ravno nedoveršeno, priča, da je Boetij bil mož, ktereга pamet je vso tedajno umetnost in znanost obsegala. Knižice proti neklerim krivovercom, ki so se jemu pripisovale, niso njegove, ampak drugega Boetija. Naj slavnejše delo Boetijevo pa je znano pod nazivkom: *Consolatio philosophiae* t. j. od tolažbe, ki jo nahajamo v filosofiji. V tem delu, ki ga je Boetij v ječi kratek čas pred svojo smertjo spisal, se pogovarja z modrostjo, kako nestalne so vse zemeljske reči in kako le čednost nikoli ne mine. Ta kniga, skoro v vse evropejske jezike prestavljena, je naj višje hvale vredna ne samo

gledé na jezik, ampak tudi, in še več, kar se misli tiče, ki se v nji razodevajo.

Bor Avstrije z Benečkami.

Spisal F. Blažič.

Iz zgodovine vemo, da se je goriški grof, ki je oblast čez mesto in mestno okolico imel, s cesarsko rodovino tako pogodil bil, da, ako bi rodovina goriškega grofa brez možkih naslednikov izmerla, ima celo grofovino cesar v oblast vzeti. V letu 1500 je poslednji goriški grof brez možkih dedičev umrl, toraj je bil po namenjeni pogodbi cesar Maksimilijan, avstrijski nadvojvoda, pravi naslednik in gospodargoriške grofovine, ki je zraven bližnje okolice tudi Karmin in Gradiško in še več tergov in vasi v Furlaniji obsegala.

Ko ste tako dve močni državi v neposredno dotiko prišle, je začela, kakor nekdanj slavni mesti Atena in Sparta, vsaka za svojo korist skerbeti. Kmalo ste našle vzrok in priložnost ena drugo preganjati. Hud, nepogasljev ogenj se vname; ni konca nju kervave razpertije.

Že cesar Maksimilijan je bil prisiljen z Benečansko vlado leta 1508 vojsko začeti, ki je čez deset let dokončana bila.

Kaj vendar je pa sledilo na desetletno kervavo vojsko?

Poglej po furlanskih planjavah, in ti bo očitno. Poglej ostanke, sip in prah naj bogatejših vasi, ni kamna skoraj več verh kamna, vse je vojska razdjala. Poglej cele ure dolgo puščavo brez hiše, brez rodovitnega drevesa, vse je razpertija izkorenila. Poglej toliko ranjenih, pobitih in umorjenih na borišču; čuj grom in ropot orožja, čuj stok in jok umirajočih, čuj tužni glas zapuščene sirote: vsega tega je kriva zloba vojske. Tako gori in vibra plamen prepira, dokler ga leta 1521 pogodba obeh strani ne pogasi. Ker so pa sovražniki tudi še po ti pogodbi, posebno leta 1542 avstrijske podložnike zatirali, se ni mogel pravi mir terdno vkoreniti. Skoraj čez sto let po prvi se spet med tadašnjim Ferdinandom III. in Benečansko vlado druga kervava vojska vname, ki je od leta 1615 dve leti terpela: šesti dan septembra mesca 1617 po dogovoru v Parizu se je kri prelivati nehala.

Vzroki, ki so obedve strani vedno kačili in ki jima niso dopustili se umiriti in do čistega pogoditi, so bili različni. Obe državi ste si htele prisvojiti oblast, po svoji misli oglejske patriarhe voliti. Dalje se niste mogle dogovoriti, kje da bi imeli izvoljeni patriarhi stanovati, ako bi morali v benečanski ali v avstrijanski krajini svoje stalno prebivališče imeti. Oglejski patriarhi so imeli dva vikša gospoda, kterima so morali v posvetnih rečeh podložni biti.

Po cérkvenih zakonih je vsaki škof dolžen svojo čredo obiskovati, da, kar je treba, popravlja. Tako so morali tudi oglejski patriarhi svoje okolice obhajati in pregledovati. Pravilo, po katerem bi imeli oni okolice obhajati in ogledovati, je bilo druga skala, na kateri se je zedinjenje obeh strani razkruševalo. Oglejski verhovni pastir je htel tudi tisti del svoje črede obiskovati, ki je bil pod avstrijansko vlado. Ali avstrijanska vlada mu tega ni dopuščala, ker je bil patriarh Benečan in od Benečanov izvoljen, in pravico patriarha voliti je avstrijanska vlada sebi pripisovala. To je dolgo nju sovražtvo podpiralo.

Avstrijanski vladarji so imeli več sveta v tem patriarhatu kakor Benečani, in razno tega je bil tudi Oglej cesarju podložen. Ko so pa patriarhi posvetno oblast svojim in avstrijanskim sovražnikom izročiti prisiljeni bili, Benečani, za svojo pravično in nepravično korist skerbni, niso pripustili nobenemu na tako imenitni sedež sestiti kakor samo svojim bogatim plemenitnikom, kteri niso bili cesarju ljubí in vsem Avstrijancom nadležni.

Cesarsko Veličanstvo je za tega del za terdno sklenilo Svetega Očeta, rimskega papeža, za dovoljenje prošiti, oglejski patriarhat razdeliti in v avstrijanski okolici novo škofijo napraviti, ktere pastir bi v Gorici stanoval.

Kar si je cesar izprositi tako terdno namenil, kar so vsi dobrovoljni goreče želeli, ni bilo tako lahko doseči: po izgledih se je vsem vendar mogoče dozdevalo. Že o času vladanja Friderika III., leta 1461, je oglejski patriarhat dosti sveta iz svoje oblasti, kakor poprej iz deželske in posvetne, tako tedaj iz cérkvene izgubil. Kranjska dežela je postala namreč o tem času neodvisna od patriarhata, in sama svoja je dobila tudi posebnega škofa, kteremu so Ljubljano za stolno mesto ukazali. Po tem izgledu so mislili tudi za

Gorico novo škofijo napraviti, pa benečanska vlada, nesita še prepira, razpertijo plete. Ko je svetli cesar Svetemu Očetu prošnjo v ti zadevi podal, se je začela morska kraljica vzdigovati.

Silno kervav boj ste obe državi bile. Strašno rika benečanski oroslan čez jadransko morje. Obadva mogočna, pogumna in serčna, se borita za Oglej in za oblast, temu mestu vikše duhovne pastirje voliti. Kadar oroslanica iz berloga za-se in za svoje mladiče plenit odide in na sredi črnega germovja v zasedi prežaje kervoželjnega risa rjuti čuje, koj, svojih mladičev skerbna, odleti, in čez germ in stern proti berlogu lomasti, da se veje pod nje skokom lomijo; hitro se postavi nasprotniku v bran, in kadar pride, se zgrabita na moč, eden da bi si tuje prisvojil, drugi da bi svoje uhranil; rikata, da se na milje in milje jek njih strašnega glasa razlega in vse prebivavce pustinje s strahom in trepetom navdaje: tako Avstrija se vpre mogočni benečanski vladi, in si ne da odtergati, kar je po pravici pridobila, hoče viditi svoje dežele proste vse težave tujega vladarstva kakor v posvetnih tako tudi v cerkvenih zadevah. Pa tudi Benetke menijo, da morajo braniti svoje dozdevne pravice, ter si z vso močjo prizadevajo, z orožjem pridobljeni patriarhat in ž njim združene pravice sebi ohraniti.

Poslanci obeh strani, naj imenitnejši možje, se shajajo in pogovarjajo in pogovarjajo, pa se ne morejo pogoditi. Diplomatični dopisi se dan na dan na potu srečujejo, vendar sovražtva in razpertije ni konca ne kraja. Pravdoučeni se ustno in pismeno bijejo, pa si ne morejo na konec priti. Ako misli kdo pravdo že dobljeno, mu hitro nasprotnik besede overže in lepo krono zmage z visokega čela in iz učene glave izterga.

Vsi menijo imeti pravice do patriarhata, in vsi enako velike in enako veljavne, in to dokazujejo; vendar ni nobenega sodnika, ki bi tako pravdo pravično sklenil. Benečanska vlada je svoje pravice terdila in pri svoji besedi ostala, da noče ne malo odstopiti in nikakor patriarhata in oblasti volitve patriarhov iz rok pustiti, in sicer se je na sledečo dogodbo opirala: Patriarh Ludevig Tek se je z Benečani vojskoval, in vojska se je v letu 1419, potem ko so Benečani njegovo trumo kervavo pobili, za patriarhat ne-

srečno končala. V ti vojski so tedaj Benečani vso posvetno oblast patriarhu vzeli in sebe za gospodarje postavili. Posvetna oblast, pravijo Benečani, katero imamo tudi po pogodbi leta 1445 s patriarhom Ludevigom II., nam daje tudi moč patriarhe voliti in sicer toliko več, ker bi patriarhat že dolgo bil končal, ako bi ga ne bila dobrota Benečanske vlade podpirala. Dalje so Benečani terdili, da so bili nasledniki Ludeviga II. vsi rojeni Benečani in da jim je bila od Svetega Očeta, papeža Julija III., dodeljena moč in pravica volitve, kar so pa Avstrijanci in cesar overgli.

Avstrija se je ravno tako krepko in živo obnašala in za svoje poganjala, se ravno tako na pretekle čase opira, svoje pravice dokazovaje. Posebna podpora, na kateri je ona stala, so bile sledeče dogodbe: Ko je cesar Konrad II. furlansko vojvodstvo in istriško mejno grofijo od koroškega vojvodstva ločil, je dal prvi dve leta 1027 tačasnemu patriarhu Poppo-tu, ne dodelivši mu polne oblasti. Od tistega časa so bili vsi Poppo-tovi nasledniki zavisni od nemškega cesarstva, do Ludeviga Teka, ki je v nesrečni vojski posvetno oblast Benečanom izročiti moral. Nemški cesarji so bili tedaj vselej prvi gospodarji furlanskega vojvodstva, kterega se benečanska vlada krivično lasti. Dalje so oglejske patriarhe ali sami volili ali so pa izvoljene poterjevali; brez njih volitve ali saj poterjenja ni bil nobeden za patriarha postavljen.

Avstrija, ki je bila vselej za mir in za srečo svojih podložnikov vneta, se je htela tako pogoditi: ako bi hteli Benečani oglejski patriarhat še dalje ohraniti, je tudi ona pripravljena v to dovoliti in patriarhatu spet k redu in premožnosti pripomoči.

Cesarski so se pozivali na očake cérkvenega zbora v Bazileji, kterim je bil patriarh tožbo izročil. Iz povestnice je očitno, da so očaki cérkvenega zbora tožbo oglejskega patriarha na tanko preudarili in tudi sodbo po pravici sklenili. Sklep njih sodbe je bil patriarhu ljub in prijeten, grenek in bodeč pa Benečanom. Očaki so bili namreč sklenili: Benečanska vlada nima po tujem blagu krivično svojih lakomnih in samopašnih rok iztegovati in Oglej koj nazaj patriarhu izročiti. Dalje so se Avstrijanci pozivali na dopis papeža Evgenija IV. do benečanskega doža Foskari-ta, v

kterem dopisu je uni tega ljubeznjivo opominjal in svaril, da naj že zavoljo koristi vlade z orožjem prisvojeno okrajino spet patriarhu izroči. Evgenij IV. je Foskari-tu dalje pisal, da mora biti on in cela benečanska vlada z novo izvoljenim patriarhom zadovoljen in ga za pravega patriarha spoznati. Drugači, piše papež, bo rimsko-nemški cesar drugega izvolil ali morebiti tega poterdil.

Tako ste obe strani svoje pravice dokazovale, nobena ni htela prijenjati. Močni in krepki so bili dokazi in spričebe obeh strani, vendar je ogenj cele stoletja neprenehoma gorel in posebno prebivavce patriarhata strašno mučil. Vse prizadevanje papeževo je bilo zastonj, in zastonj vse hrepenenje patriarhov in cesarja po miru in spravi.

M a t i j a Č o p.

Spisal J. Navratil.

Matija Čop, naš rojak in Slovenec izmed naj učenejših Slovincov, je ugledal prvi beli dan svojega življenja v gorenški vasi Zirovnici. Očetu je bilo ime Matija, materi Lešpeta. Oba sta bila kmetiškega stana. Ker je Matička šola veselila, ga pošljeja leta 1808 v prvo malo šolo v Ljubljano. Kmalo je pokazal, kako je dobre glavice. Kakor spričevalo tretje male šole spričuje, je imel iz vseh nauk „prav dobro.“ Na tem spričevalu je podpisan tudi naš slavni pesnik Vodnik, ondaj vodnik malih šol Ljubljanskih.

Ravno tako se je vedel mladi Čop tudi v latinskih šolah, ki jih je po francozki napravi (ta čas so namreč Francozi po naši deželi gospodarili) v štirih letih dokončal. Zadnje leto 1814 je bil prvi izmed vseh.

Že mladeneč pete šole je začel hrepreneti po znanju jezikov. Loti se naj prej laškega in hodi pridno in verno poslušat svojega verlega rojaka Vodnika, ki ga je razlagal. Šestošolec se uči po francozki in dobi prvo darilo.

Po spolnjenih prvih dveh letih filosofije se je upotil iz Ljubljane v tretje leto filosofije po tedajni napravi na Dunaj, ki ga je tudi s prav dobrim uspehom zveršil.

Nato se verne spet v belo Ljubljano in stopi (1818) v deseto šolo, kjer je drugo leto nauk jezika slovenskega z naj boljšim nasledkom poslušal.

Spoznavši pa, da ne bi mogel težkim dolžnostim duhovskega stana popolnoma zadovoljevati, prosi leta 1820 razpisane službe učenika pete in šeste šole v Reki, in jo tudi srečno dobi. Leta 1822 je bila ravno taka služba v Lvovu razpisana. Da bi mu vedični duh v bogati biblioteki tega mesta več hrane imel, je zaprosil in jo tudi dobi. Ondi je začasno v filozofičnih šolah tudi latinski jezik, avstrijsko in občno historijo kakor tudi izredno angleščanski jezik in slovesnost tega jezika učil. Od tukaj je želel, ker mu je duh vedno nauka žejen nenehoma po novem znanju hrepenel, za voljo zakladov biblioteka Pado-vanske in Benečanske, v katero teh dveh mest za učenika nemškega jezika in njegove slovesnosti priti. Ta želja se mu pa ni izpolnila. 1827 leta je prosil službe učenika pete in šeste šole v Ljubljani, da bi zamogel tudi v prid svoje domorodne mladine delati, nekoliko tudi po potrebah rodovinskih. Njegova prošnja je bila uslišana. Dosegel je to službo in prišel spet nazaj v glavno mesto premile svoje domovine, kateri je zdaj bistre sinove z bistrim umom lepih vednosti učil.

Po smerti varha Ljubljanske biblioteka, Matija Kalistra, pa je bil naš slavni Čop (1830) za varha Ljubljanske biblioteka izvoljen. Če ravno je bil Matija Čop varh Ljubljanske biblioteka, je vendar v peti in šesti šoli še učil do leta 1831. Drugi čas je vedoželjni mož le v to obračal, da bi se mnogoverstnih vednosti naučil, posebno pa jezikov, katerih je prav za prav 19 umel, in v vseh učene bukve prebiral. Znal je naš učeni rojak po slovenski, nemški, latinski, gerški, talijanski, francozki, angleščanski, poljski, španski, staroslovenski, ruski, serbski, česki, portugizski, provencalski, starofrancozki, novogerški in hebrejski, potem takem 19 jezikov. Ni tedaj slavni naš Vodnik od svojih rojakov zastonj pel: Za uk si prebrisanje glave.

Šestega julija 1835 popoldne je bilo. Dan je bil vroč. Čop se gre s prijateljem M. Kastelcom v Savo pri Tomačevem blizo Ljubljane kopat. Ne kopljeta se dolgo, kar Čopa mertud udari. Pod vodo se pogrezovaje zažene stok. Prijatelj že oblečen mu hoče z jeza kol podati, pa ga ne doseže; siromak Čop izgine pod vodo. Prijatelj teče v bližnjo vas po ljudi. Pridejo, ga kmalo izpod vode dobé,

ali, bodi Bogu potoženo, mertvega. Ga dergnejo, zdravnik, ki je bil ravno blizo, mu prereže žilo, ali revni Čop se ne zgane. Oživljajo ga nato še v Ljublanski bolnišnici, ali vse zastoj: duša se je bila od trupla že ločila in se ne da posiliti nazaj.

Truplo nepozabljenega Slovenca počiva pri Sv. Krištofu v Ljubljani poleg rojaka in prvega pesnika slovenskega, Vodnika. Odperte kamnate bukve na kamnu, ki so mu ga prijatelji oskerbeli, pravijo gledavcu molče, kdo pod to gomilo spi. Pod bukvami pa bereš sledeči napis v slovenskem jeziku, ki ga je rojaku in prijatelju svojemu naš slavni Prešeren zložil:

Matija Čop, rojen 26. prosinca leta 1797, umrl 6. dan malega serpana leta 1835.

Jezike vse Evrope je učene

Govoril, ki v tem tihem grobu spi;

Umetnosti le ljubil je, 'zgubljene

Mu b'le so ure, ko jim služil ni.

Mladenčem v Reki, Lvovu, u Ljubljani,

Netruden učenik, je um vedril.

Ako bi daljši časi b'li mu dani,

Svoj narod s pismi bi razsvetlil bil.

Pero zastavi komaj, stare Slave

Buditi rod, — odnese val ga Save.

Ibikovi žerjavi.

Po Fr. Schillerju poslovenil J. Kosezki.

Na pevski skus, na skus vozniški,

Ki na Korintskem bregu griški

Narod edini vseh plemen,

Gre Ibikus, umetnih člen.

Apol mu dal je pevsko žilo,

Besede moč, jezika med;

Tak ves navdan z govorno silo

Iz Regje pride petja vnet.

Na hribu že razmotri jasno

Akrokorinta sleme krasno.

Pobožne groze stopi v gaj

Neptunovih smerečij zdaj.

Samotno tiha hosta vsa je,
Žerjavi le ga spremljajo,
Ki v daljne južne tople kraje
Mračivnih kit na potu so.

„Pozdravljam vas, prijazne ptice,
Po morju bivše mi družice;
Za dobro znam'nje vas imam,
Enaka je osoda nam.
Prihajamo iz dalj mrazotnih,
In iščemo gostiven tlak,
Usmiljen bodi Bog popotnih,
Ki tujca brani zlih napak.

In pridno se naprej pomika,
Že srede gojzda se dotika,
Tu vozko pot mu nagloma
Zaskočita morivca dva.
On ude v bor oberne lične,
Pa kmalo roka omedli;
Napinjala je strune mične,
Nikdar samostrelne moči.

On kliče v bran bogove, ljudi,
Rešitelja nikjer ne zbudi;
Če ravno v daljo sega krič,
Živečega ni tukaj nič.
„Tak zapuščen umreti imam,
Na tujem tu, ne žalovan,
Ker upa tud' osvete nimam,
Hajduku v strašno roko dan.“

In živo ranjen v prah telebi;
Žerjavi zašumé na nebi,
On čuje, vid ne služi več,
Njih krockotanja glas doneč.
„Žerjavi, oj, prijazne kite!
Ker druge priče za-me ni,
Morivce moje vi tožite!“
To reče, in u smert zaspi.

In truplo tam dobijo nago,
In kmalo pevca lice drago
Oskrunjeno morivnih sil
Spozna v Korintu gostomil.

»Kaj tebe, brat, nahajam tako!
In z vencom, glej, smerekovim
Oviti tvoje čelo jako,
Deležen slave, mislil sim.«

Plakaje zbor gosteč to čuje,
In pesnikovo smert žaluje,
Vso gerško zemljo tuga vžge,
On sercu vsak' mu 'zguba je.
V sodišče vrejo serda vneti,
In cela množica hrumi,
Da pevca se spomin osveti,
Morivec toči kri za kri.

Pa kje je sled? Po znam'nju kakem,
V okrožju zhora, v stisku takem
Kerdel naroda celega
Spoznati čern zločin se da?
Je ropar bil, željan zaklade,
Al' bil je kak zavidnik skrit?
To Helij sam razkriti znade,
Ki vse posvetno dene v svit.

Morbithi, da ošabne glave
Se širi v sredi gerške sprave,
In ker ga išče serda ost,
Se svojih del raduje prost.
Na pragu c'lo svetišč kljubuje
Morde bogovom večnosti,
Se ravno v trumi napihuje,
Ki se v gledišče tam vali.

Tu klop o klopi tik sedijo,
Skor odra stebri se šibijo,
Iz bliž, iz dalj, visok obroč,
Narodi gerški čakajoč,
Doné ko šum valov globokih;
Ljudi nabasan se gledujak
Ovinkov bolj in bolj širokih
Vzdiguje kviško v sinji zrak.

Kdo ve imena, šteje rode,
Ki prišli so v gostivne zgotode?
Iz Atike, iz Avlide,
Iz Tebe, iz Lakonije,

Iz daljne zemlje azijanske,
Iz vseh otokov prišli so,
In kora pesme veličanske
V gledišču tu poslušajo.

Po stari šegi, modro, kasno,
Korakov mérjenih počasno,
Stopivši s konca zadnega,
Igravnico obhaja ta.
Tak smertna žena ne koraka,
Teh dom rodil pozemski ni,
Orjaška mera strašna taka
Človeško daljno prestermi.

Ledovje černa plahta bije,
Koščeno suha roka vije
žarečih bakelj mračen plam;
Kervi v obličju manjka znam.
In kjer na glavah po navadi
Ljudem prijazni kodri so,
Serdite kače, divji gadi
Trebuha strup napinjajo.

Sukaje v krogu se ostudno
Zakrožijo popevko čudno,
Ki serce zgrabi grešnika,
V žareče sponse vkuje ga.
Omamši svest, razum slepivši
Erinij pesem zadoni;
Doni, slušavcu kri popivši,
In lirnih glasov ne terpi.

„O blagor, kateri čist se hrani,
Ki zmot in greha dušo brani,
Mi bližati ne smemo se,
Življenja pot mu gladka je.
Gorje nasprotno, ki skrivaje
Nakida si pregrehe zlo,
Mi hčere tmin, za vse plačaje
Njegovih pet se primemo.“

„In če vbežati misli marno,
Za njim sledé smo tam viharo,
Tekočo nogo vpletši mu,
Da pasti mora v gnus prahu.“

Tak tiramo ga brez nehanja,
Kesanje vse je prazno nam,
Naprej, naprej do mertvih stanja,
In zmir je naš—in tudi tam.“

Tak pevši ples končajo čuden,
Mertvaškega molčanja studen
Leži na celem domu duh,
Ko da bi sodbe bil posluh.
In stare šege, modro, kasno,
Igravnice obhodši krog,
Korakov mérjenih počasno
'Zgubijo zad se v skrit oblok.

In čuj! Iz gornje galerije
Zdaj glas nakrat plašan zavpije:
„Ibikove, o Timotej,
Žerjave tam poglej, poglej!“
In zrak pokrije nagla tenja,
In čez predor gledavnice
Mračivnega se mergoljenja
Žerjavov roj poganja tje.

„Ibikove!“ — ime štimano
Vsem persom novo vseka rano,
In kot valovi v cmerk veršé,
Od ust do ust prašanje gre:
„Ibikove, ki vir je plaka?
Ki umorjen je, žertva zlih,
Beseda kaj pomeni taka,
In kaj prikazen ptičev tih?“

In glasno bolj in bolj se praša,
Prašaje zdetja sum naraša,
Vse ljudstvo kliče: „Pazite!
To evmenidna sila je!
Imamo ga, ki ga je vmoril,
Izda se sam s klicanjem tim,
Primate ga, ki je govoril,
In zgrabite tovarša ž njim.“

Pa ta je komaj reč izustil,
Bi rad besedo v gerlu pustil;
Zastonj, — obraz od straha bled
Obložene vesti je sled.

Pred sodnika ju ljudstvo tira,
V trenutju sta prevržana,
In pričo vseh pravice s'kira
Poverne zlo morivcoma.

Zgodovina papirja je zgodovina omike človeške.

Spisal J. Bleiweis.

Pervi mogočni telegraf, po katerem so si jeli ljudje križem sveta svoje misli in svoje djanja razodevati, bil je papir. Brez papirja bi ne bile ne vede ne umetnije tiste visoke stopnje dosegle, na kateri se nahajajo dan današnji, in tiskarne nikdar bi ne bile doveršile toliko v omiko človeštva, ako bi papirja ne bilo.

Ako je res, kar učeni Liebig pravi, da toliko višje se zamore njegova omika ceniti, kolikor več mila narod na leto porabi; ako je res, kolikor več ktera deželja železa podela, na toliko višji stopnji stoji obertnija njena, je gotovo tudi, da toliko višje je duševno izobraženje naroda, kolikor več papirja rabi.

Zgodovina papirja je po takem zares zgodovina omike človeške.

Da se tega prepričamo, sledimo zgodovino nekdanjih časov do današnjega dne!

Ob prvih časih sveta je človek le govoril, in le z besedo je naznanoval, kar je povedati imel. Govor je bil edini način porazumevati se. Ko se je pa človek bolj zavedel, se je sčasoma zbudila želja v njem, da bi tudi izročil svojim naslednikom, kar se mu je sporočila vredno zdelo. Ali kakošni so načini teh sporočil bili? Sirovi, kakor on sam! Kupe zemlje ali kamenja je nanašal po različnih oblikah, drevesa je sadil, kole je stavil i. t. d. in z vsem tem je zaznamoval kakor je vedil in znal, kar je naslednikom sporočiti želel.

Ali spoznal je v teku časa, da take spominke pokončava nevihta vremena, sovražnikov roka in mnogo drugih primérnjajev. Že bistrejši um je učil tedaj človeka podobe risati s klinom ali dletom v kamenje in opeko. Ker pa tedajni

človek drugega zapopadka ni imel kakor o tem, kar je narava okoli njega položila, se ni čuditi, da podobe ljudi, ptičev in drugih živali, rastlin in navadnega orodja so mu bile to, kar so nam dan današnji čerke.

To starodavno pisanje se imenuje podobopisje ali hieroglifi, kakoršno se sosebno v starih spominkih Egipčanov se dan današnji vidi.

Za podobopisjem je sledilo vozlopisje, s katerim so naznaenovali stari Peruani svoje misli tako-le: Na debelo nit so vezali več stranskih nitok, ktere so zavozlavali različno; vsak voz je pomenil kaj drugega. V časih so tudi pobarvali niti erdeče, rumeno, belo, zeleno i. t. d. in vsaka barva je imela svoj lastni pomen: erdeča je pomenila vojsko, rumena zlato, bela srebro, zelena žito. Ker je bilo mnogokrat zlo težavno te vozle prebirati, so imeli vladarji Peruanski posebne ljudi za to opravilo, ki so bili vozlobraveci zvaní. Če ravno je bilo to pisanje zlo okorno, se sme vendar srednica imenovati med podobopisjem nekdašnjim in pismenkami zdajnega časa.

Iznajdba čerk je bila, vsak si lahko misli, že veliko višja stopnja omikanega uma. Klinci in dletica so bile perve peresa, s kterimi so Babilonci in Kitajci, perve omikane ljudstva starih časov, pisali; prvi papir pa je bila opeka ali kamnita plošča. Pisali so tudi s spičastimi kamni, pozneje z železnimi klinci.

Mesto kamnitih plošč so nastopile pozneje plošče iz rude in plošče iz svinca. Ali mehki svinec, na kterem se pisanje ni moglo ohraniti dosti dolgo, se je umeknil kmalo kotlovini, na kterega plošče so pisali z železnimi klinci.

Za tem so prišle bolj pripravne lesene platnice na versto, ktere so pozneje z voskom prevlačili in z roženimi klinčki na nje risali.

Kmalopas so spoznali, da ne gre s tako okorno pravopisjo, ako bi kdo hotel kaj več, na priliko, celo knjigo pisati. Segli so po drevesnem listju, iz pervega po palmovem. Egipčani so bili prvi, ki so perje krasnega drevesa, palme, rabili v ta namen; za tega voljo so Gerki egipčansko pisanje feniško pisanje imenovali, ker so palmi, kakor še dan današnji daktilovi palmi, fenis (phoenix) rekli.

Na palmovo listje so pa pisali le svete bukve; zato se palmovo listje tudi sveto listje zove.

Ker pa perhljivo listje se ni dalo dolgo ohraniti, so se namesto listja poprijeli drevesnega ličja, sosebno lipovega, bukovega, brezovega, brestovega in javorovega, v katero so iz pervega vbadali z iglicami pismenke. Rimljani so rekli takemu ličju charta corticea ali liber. Ime liber se je v latinškem še do današnjega dne ohranilo, in pomeni to, kar po naše kniga ali bukve. Morebiti tudi naša slovenska beseda bukve izvira ravno tako od ličja bukve ali od bukve. Stari Nemci so pisali iz začetka na brezovo ličje.

Od ličja do platna in pavole je le ena stopnja bila; mazko in barvo sta nasledovala svinčenik in tinta.

Ko ptičica v zraku, ki preleta v enem dnevu jezero milj, smo pregledali zdaj tudi mi jezeroletno napredovanje človeškega uma, in dohiteli smo dobo Aleksandra Velikega leta 336—323 pred Kristusom, dobo, o kateri se je višja omika v Egiptu pričela in v kateri je tisto bičje prišlo v rabo, katero so Egipčani papir (papyrus) imenovali, od kterega ime tistega občno znanega pisavnega blaga izvira, ki ga še dan današnji papir imenujemo, ako ravno zdajna baža papirja je vsa drugačna.

Bičje papirno je tistega plemena kakor je naše bičje, katero poleg vod in v vodi raste in iz travnatega germiča dolge in okrogle ali trivoglatne sterženate terstike kviško podaje, ktere imajo zelene cvetne veršice. Tega našim terstikam enakega bičja raste ob potokih Kalabrije, Sicilije, Sirije in Egipta toliko, da je gojzdu enako.

Stari Egipčani so delali iz notranjega ličja terstik veršlje za jadra, vervi, človeške oblačila; egiptovski duhovniki so si napravljali črevlje iz njega. Papir pa so delali iz notranjega ličja še sočnatih terstik, katero so s tankimi šivankami ali ostrimi mušelnovimi robovi od terstike ločili; več tako ločenega ličja so z Nilovo vodo zlepovali, sušili in likali. Dogotovljeni papir so imenovali biblos, od kodar tudi ime biblia, po naše sveto pismo.

Kmaló je jelo sloveti to pisno blago krog in krog po svetu tako, da so Egipčani po njem obogateli, in da se je neki egiptovski knez bahal, toliko papirja imeti, da je v

stanu celo armado s samim iz papirja skupljenim denarom imeti.

Se vé, da se je jelo zdaj veliko knjig spisovati. Začele so se potem tudi biblioteke, in kralj Ptolomej II. se je sosebno z Evmenom, kraljem Pergamškim, skušal, ga prekositi v napravi veličanske biblioteke; zadnjič je iz zavidnosti, da bi Evmen večje biblioteke ne imel, celó prepovedal papir v Pergam prodajati, kar je Pergamce v veliko stisko pripravilo, ki so bili papirja za bukve že zelo vajeni. Sila kola lomi. Ko Pergamci niso mogli več bičjevega papirja dobiti, so jeli živinske kože namesto njega rabiti, in tako je bil dve sto let pred Kristusom tiste sorte papir iznajden, ki se po deželi Pergam še dan današnji imenuje pergament, na kterega so še v srednjem veku ljudstva pisale. Egiptovski bičji papir se je ohranil do 11. veka po Kristusu, vendar ga je pergament, če ravno dražji, zelo spodrinil.

Ko so Arabci iznašli iz bombaža papir delati, se je kmalo razširila ta iznajdba tudi po Evropi, in egiptovski papir je nehal.

Ta bombažasti papir je prvi, ki je našemu zdajnemu podoben in ki se sme prav tudi osnova našega zdajnega papirja imenovati. Arabci so tolkli namočeni bombaž z bati tako dolgo, da je bil kot sok, kterega so na dilah sušili in po tem likali. Pod imenom gerškega pergamenta so ga predavali.

Ali vedno višji omiki ni bil ta papir dolgo po volji, bil je tako mehek, tako perhek, da le z mazkami se je dalo na-nj pisati.

V trinajstem veku okoli leta 1270 so na Nemškem iznašli papir iz konoplje in prediva delati. K izdelovanju tega papirja pa se je poleg rok potrebovalo tudi pripravnega orodja. Perva papirnica je bila napravljena v letu 1390 v Norimbergu.

Kmaló se je razširil ta novi papir po Španskem, Francozkem, Poljskem, Laškem, Češkem, Angličanskem, Danskem, Švedskem, Ruskem in po Švajcarskem.

Ko pa je bilo o napredovanju vedno višje izobraženosti človeške bukvtiskarstvo iznajdeno, jim sivo, nečisto in terdo blago iz konoplje ni bilo več ugodno; jeli so drugega blaga iskati, in glejte, kakor se nahaja biser v blatu ali zlati prah

v umazani sodergi, so našli naj boljšo robo za papir v sicer zametovanih cunjah.

S cunjami, kdo bi kadaj to mislil! se je pričela nova in naj imenitnejša doba papirstva. Kdo bi se pri tem ne spomnil besed našega Kosezkega :

„Zakon nature je tak, da iz malega raste veliko!“

Do 16. veka ni bilo drugega kot limanega ali pisnega papirja; pozneje še je bil iznajden tiskarni papir. Človeški um je s to iznajdbo tako rekoč svoj cil in konec dospel, in kakor truden popotnik se je počival zdaj jezero in jezero let terpečega trudljivega iskanja.

Ni tedaj čuda, da do leta 1820 se razun iznajdbe mašin za izdelovanje papirja ni nič posebnega iznašlo v papirstvu. Od leta 1820 so se jele po papirnicah tiste imenitne mašine razširjati, ktere delajo, kar so prej roke delavcov delale, pa tako naglo in tako lično, da papir po stari šegi napravljen se v ličnosti nikakor ne more meriti s papirjem, ki ga izdelujejo zdaj mašine. Ako stopiš, prijatelj, v tako papirnico, in vidiš iz valeja razvijati se popolnoma izdelani in čisto suhi papir, ki je pred dvema minutama še voden sok bil, boš ostermel nad delom, in se čudil bistrournosti človeški! Zdaj se suče že jezero in jezero takih mašin v Evropi, ktere, če doštejemo tudi robo po čebrih in sitih po stari šegi napravljen, vsako leto dodelajo 500 milijonov funtov papirja, ki je blizo šest in šestdeset milijonov tolarjev vreden.

Taka papirnica, osnovana po naj novejših iznajdbah človeške bistrournosti, dela v Vevcah pod Ljubljano in se svitlemu nadvojvodu Janezu v čast imenuje Janezija. Čudil se boš, ako jo ogledaš, veličanskemu delu, ki ga je vstvarila bistrournost človeška!

Ni le po tem takem resnica, da zgodovina papirja je zgodovina omike človeške? Nihčer drug kakor papirnice s svojimi izdelki so vstvarile jezero bibliotek, ki jih nahajamo v mestih velikih kakor v pohlevnih izbicah vsakega omikane-
nega človeka. Bukve in časniki hodijo vsaki dan zdaj od enega kraja sveta do drugega, razširjajo vednosti po širokem svetu, in vežejo človeštvo cele zemlje v eno družino! Moč papirja je silna moč!

Nektere izmed naj znamenitnejših reči v Carigradu.

Spisal Fr. Miklošič.

Na južno-vzhodni meji Evrope je mesto, eno izmed naj starših in naj imenitnejših, kar jih je na svetu, mesto, katero po tem, kar se je v njem godilo, in po tem, kar je pri vseh narodih od nekdanj veljalo, je vredno imena, kterega so mu v srednjih dobah davali, Novi Rim, in kterega mu od naj starše dobe slovenski narodi dajejo, Cesarj Grad, Carj Grad, danes Carigrad, to je, Cesarjevo ali Cesarsko mesto. V prvi mladosti že sem rad bral, kar potniki od tega mesta pravijo, in že tedaj se mi je v sercu želja vnela viditi ta toliko sloveči kraj. Ko sem potem premišljeval, kako so se za to mesto, od megarskih priseljencov osnovano, že v sedmem stoletju pred Kristusom, naj prej Gerki in Perzijanci bojevali, kako ga je potem Cesar Konstantin za stolno mesto velikega, v ti dobi že kristjanski veri udanega rimskega cesarstva izvolil, kako je dolg čas nad toliko narodi vladalo, in kako je iz njega skoro vsa učenost in umetnost tedajnega sveta izviral, kako je posebno slovenskim narodom ne samo Kristusovo vero oznanovalo, ampak jim tudi tiste slabe žarke izobraženosti, ktere pri njih opazujemo, pošiljalo, kako so po njegovih zakladih vsi okrog prebivajoči narodi hrepeneli, koliko krat so ga oblegali, kako je zadnjič Turkom v roke padlo, in kako je v njihovi oblasti skoro vse ostanke stare svoje slave izgubilo, kako še zdaj, v njegovem siromaštvu, marsikteri evropejski narod željne poglede k njemu obrača: ko sem to vse premišljeval, je želja moje mladosti, to mesto saj na kratek čas s svojimi očmi viditi, še močnejša pribajala. Zadnjič je bila ta toliko zaželjena ura in leta 1851 mesca Avgusta, od prijateljev in od knjig slovo vzevši, se na ladjo podam in vesel odplavam na Donavi v Černo Morje. Po osem in štiridesetih urah hude burje na tem morju mi je bilo dano zdravemu v Bospor vniti in kratko potem je Novi Rim, Carigrad, da si ravno komaj senca nekdanjega Carigrada, vendar krasen, s svojimi brezštevilnimi minareti, z veliko-

lepno c rkvijo Svete Sofije, s cesarsko palačo, Serail imenovano, pred mojimi očmi zablis al. Kaj je knjig od tega mesta napisanih! Moj namen je vam, mladi bravci, le nekatere izmed naj znamenitnejših re i Carigrada kratko popisati.

Kjer se Bospor s staro Propontido, danes Marmarsko Morje imenovano, me a in proti zahodu dolgo strugo, ki se od nekdanj Zlati Rog imenuje, v suho zemljo prostira, na evropejski strani, le i Carigrad, na dveh straneh od Zlatega Roga in od Marmarskega Morja obdan. Na severno-vzhodni strani od Carigrada je Pera na zlo stermem hribu z Galato, na dveh straneh od Zlatega Roga in od Bospora okrožena. Obema, Carigradu in Peri z Galato nasproti, na azijski strani je Skutari, precej veliko mesto, nad katerim se vzdiguje visok hrib z verhom oven anim s temnimi cipresami: tur sko pokopališe, v katerem veliko carigradskih Turkov počiva, prepričanih, kakor se pravi, da njihovo gospodstvo na unem bregu stalnosti nema, in boje ih se, da bi njihovih grobov nekdanj ne teptali neverniki. V Peri in Galati živi veliko kristjanov; tu stanujejo tudi poslanci vseh evropejskih deržav. Kristjani so dobili ta kraj  e v sredini trinajstega stoletja. Kadar so namreč Gerki Latince, ki so leta 1204 Carigrad bili v roke dobili, leta 1261 spet iz mesta izpodili, so ger ski cesarji tergovcom iz Benetek, Genve in Pise, ki so jim pomoči proti Latincem bili obe ali, Pero in Galato za prebivanje in tudi pravico podelili, svoje tri poglavarje sami voliti, pravica, ktera je potem z nekimi premembami na vse evropejske narode prešla. Tako se je zgodilo, da  e je zdaj laški jezik, kakor ga v Benetkah govorijo, v vzhodnih deželah izmed vseh evropejskih jezikov naj bolj razprostranjen. Ti laški tergovci so iz stare domovine svoje prepire in boje v novo prenesli in veliko krat se med seboj pobijali; tako so Genvesci leta 1295 vse Benečane pomorili. Zgodilo se je tudi več krat, da so se z ger skimi cesarji svadili in jim mnogo zabavljali. Genvesci so prvi Turke, katerih deržava je  e tedaj v Aziji do Bospora segala, v Evropo povabili na pomoč proti Benečanom. Razun Labov tukaj živi veliko slovenskih ljudi, neki menijo, do deset jezer, katerim Hervati pravijo, in kateri so vekši

del iz Boke Kotorske doma; oni so tukaj vertnarji, vartarji i. t. d. Tukaj sem na vertu benečanske palače, v kateri zdaj avstrijski poslanec stanuje, slišal prvi krat peti serbsko junaško pesem. V Carigradu živi tudi velika množina Bolgarov, kateri so z vekšino konjari, ker so Bolgari v konjarstvu dobro zvedeni. Prostor, kjer tujec na suho zemljo stopi, se imenuje Tophana, ker neda-leko od tod je hram za kanone. Tukaj je veliko čolnov, v katerih se ljudje vozijo ne samo v Skutari in druge unstran Bospora ležeče kraje, ampak tudi v Carigrad, ker je to priličneje, kakor prek Zlatega Roga po mostu hoditi ali jezdit: na kolih se voziti ni moč, ker ulice so pretesne in Pera razun tega na zlo stermem bribu stoji. Za vožnjo v okolne vasi stoji nekaj kol zunaj mesta pripravljenih, ali meni je ugodneje bilo tudi tam peš hoditi ali pa jezdit, ker h kolom so volji, ne konji pripreženi in kola so tako nizke, da je težko v njih sedeti. Blizo Tophane je velik in lep štirioglat studenec, leta 1732 sozidan in okrog z napisi iz korana in iz slovečih arabskih, perzijanskih in turških poetov posipan; bodi mi dopuščeno, nektare izmed njih sem postaviti: „Dokler Allah le eno kapljo vode temu studencu deli, srečni ljudje, kateri neprecenjani ta dar uživajo, naj hvaležni božjo hvalo k nebesom pošiljajo, od koder tudi to nam prihaja.“ „Naša molitev bodi: naj božja pravica izveličanje podeli tistemu, ki je ta studenec sozidal, in naj njegovo delo prehaja na potomstvo, ki mu ne bo konca.“ Studencov je velika množina po celi turški deželi: kjer koli voda izvira, studenec napravijo, da kaplja tega velikega dara božjega se ne izgubi; imena tistega, ki je studenec sozidal dal, napisali ni navada, ker turški pregovor pravi: delaj, kar je dobro, in ga verzi v morje: če ga ravno ribe ne vidijo, Bog ga opazi.

Veliko več poznavanja vrednih reči nahajamo unstran Zlatega Roga v Carigradu. Cérkev Svete Sofije je Cesar Konstantin sozidal, in jo posvetil sveti in večni božji modrosti, ki se je po njegovem sinu razodela: *Αγία Σοφία*. Ne dolgo po Konstantinovi smerti v rasporih, kateri so toliko krat v tem mestu nastajali, je cérkev porušena bila. Cesar Juštinijan je novo sozidal: deset jezer ljudi je de-

lalo blizo šest let, Cesar sam je vsak večer prihajal, delavcom plače, naj marlivejšim in naj boljšim umetnikom hvale delit. Velikolepni hram doveršivši je izklical: Salomon, prekosi sem te. Potres je kratki čas po tem čudežno lepo cerkev poderl: Justinijan jo spet postaviti da, in kakor je tedaj sozidana bila, še dan današnji stoji, naj doveršenejši spomenik gerškega zidarstva; to se vé, da so Turki, ki so leta 1453 Carigrad v oblast dobili, in ki bi, kakor toliko drugih reči, tudi to cerkev bili razdjali, ko jih Sultan sam bi ne bil zaderžal, po mohamedanski veri vse iz cerkve spravili ali pa pomazali, kar je kristjanskega bilo: zvone, kipe i. t. d. Nekdaj se je dopuščenje, v to cerkev vnti, zelo težko dobivalo; zdaj je to lahko, samo denarjev je treba. Ne daleko od cerkve Svete Sofije je Atmejdan, po slovenski, konjski terg, za gerških cesarjev Hippodromos imenovan. Bizantijci nam ga kakor kaj čudežno lepega popisujejo, ali od nekdanje slave je le slabo kaj ostalo: obelisk iz granita, ki so ga iz Egipta v Rim, iz Rima pa za cesarja Teodosija sem prenesli; neizmerno velika kača, ktera je nekdanj tri glave imela, zdaj pa nobene več nima, in ki je od Delfov, kakor eden izmed naj vekših spomenikov gerške umetnosti, v Carigrad prenesena bila.

Sultanova palača, ki ji serail pravijo, je na eni strani od Zlatega Roga, na drugi od Marmarskega Morja obdana. Za gerških cesarjev so stanovali tukaj duhovniki Svete Sofije, Mohamed pa, ki je Carigrad obladal, si je ta prostor, od kterege na svetu skoro lepšega ni, k poprejšnjim hramom še druge dodavši, za prebivališče izvolil. Serail ima v sebi veliko palač, kopeli, mošej, vertov, malih gajev i. t. d. V njem stanuje okoli šest jezer ljudi. Za dobre denarje si tujec tudi serail lahko pogleda; jaz posebno lepega tam nisem nič našel.

Kadar so si Turki cerkev Svete Sofiji osvojili, so si jo za izgled vsem cerkvam vzeli, ki bi jih po tem zidali. Sveti Sofiji je tedaj tudi podobna Solimanja t. j. cerkev Sultana Solimana, ktero je ta Sultan leta 1555 iz kamnja cerkve Svete Evfemije v Chalcedonu dozidal, in ktera je naj lepša izmed vseh carigradskih cerkev, razun Svete Sofije.

Med naj imenitnejšimi rečmi, ktere tujec v Carigradu vidi, je veliko obzidje, ktero mesto proti zahodu brani in ki od Marmarskega Morja do Zlatega Roga sega, tako da je Carigrad na vseh straneh terdo mesto. Začeto je to obzidje od Konstantina Velikega, od Teodosija pa doveršeno in po njem imenovano. Od Zlatega Roga do vrat, Egri Kapusi imenovanih, je le eden ali zlo visok zid; od teh vrat pa do sedmerih turnov na Marmarskem Morju so trije nižji, paralelni, tri sežnje od endrugega oddaljeni zidje. To obzidje je napravljeno iz neizmernih granitnih kosov, podobno tistemu zidovju, kteremu ciklopsko pravijo, na drugih mestih pa iz cegla, podobnega našemu ceglu, in iz kamenja. Koliko krat bi divjaški narodi to mesto bili v oblast dobili, če tega obzidja bi ne bilo! ali turška nemarnost vse razpadati pušča.

Nubijani.

Spisal M. Valjavec.

Nubija je dežela v severno-vzhodni Afriki med arabskim zalivom, Abesinijo, Nigricijo, Saharo in Egiptom, kakih 12 do 15 jezero štirjaških milj velika. Nubijani izhajajo po lastnih pravljicah od arabskih Beduinov, ki so po razširjenju mohamedanske vere v deželo udarili, prve prebivavce pregnali in njihovo deželo med se razdelili. Poglavar je egiptovski paša in vladajo jih njegovi namestniki, kterih poglavitni sedež je Der. Premoženja ne štejejo kakor v drugih deželah, postavim v Siriji ali Egiptu, po velikosti zemljišča, temuč po sakijih ali vodnih kolesih, ki z njimi po letu po Nilovi povodnji polje povlažujejo. V bolj revnih vaseh ima 6 do 8 kmetov po en sam sakij, bogatini jih imajo pa vsak po več. Te kolesa ali sakije s kravami vozijo. Hiše ali stanišča so iz ilovice ali pa iz kamnja sestavljene. Ilovnate so do malega vse tako nizke, da je težko v njih po koncu stati. Kakih šest lončenih posod po pet črevljev visokih, kamor navadno ves živež shranujejo, nekaj malo lončenih talerjev, ročni mlinček, sekira, to je vse orodje, ki ga imajo. Od Dera proti severu nosijo ljudje eno samo platneno

srajco, ki jo imajo bogati na višnjevo pobarvano, ali pa volnat plašč kakor gornje-egiptovski kmetje. Na glavi imajo majhino belo čepico, ki jo dosti krat s cunjami ovijó, da dobi turbanovo podobo. Otroci obojega spola nagi skačejo. Ženske so zavite v platnene cape ali pa v černe volnate oblačila. Nosijo staklene uhane, ali pa slamnate, če staklenih kupiti ne morejo. Lasje jim mahajo v kodrih na rame. Ki so bogatejši, nosijo okoli gležnov sreberne ali pa bakrene rinke. Vsak mlad človek ima v desnem ušesu srebern ali pa bakren uhan, in na vratu paternoster, ki ga nikoli ne odloži. Okoli rok nad komolcom imajo z usnjem pokrite amulete, vse načerkane s skrivnostnimi izreki in molitvami. Nubijani so malokdaj brez orožja. Otrok, ko še komaj odraste, že skuša toliko dobiti, da si omisli kratek zakrivljen nož, kakoršnega možki na levem komolcu privezanega pod srajco nosijo, in če se količkaj ravsnejo, za nož zgrabijo. Kadar gre kdo v drugo vas, ima s sabo dolgo težko palico, na koncu z železom okovano, ali pa sulico in ščit. Sulica je v vsem vkup kakih pet črevljev dolga; ščiti so razne podobe: nekteri so okrogli, samo na sredi nekoliko povišani, nekteri podolgasto-okrogli, štiri črevlje dolgi, z zavitimi kraji, ki zakrivajo skoro celi život. Narejajo jih iz kož nilskih konj, ki jih ne prebode ne sulica ne meč. Nubijani, kar je bogatejših, imajo tudi sablje. Strelnega orožja imajo malo, strelni prah in svinec sta težko dobiti, pa ju močno čislajo. Jedi nimajo kaj posebno napravljenih. Naj imenitnejši živež je kruh iz durne ali pa pšenične moke, slab, neslan in na tanki železni plošči pečen. Ker vsa priprava za kruh, namreč mletev, mesitev in pečenje ne terpi čez deset minut, si človek lahko misli, da ni nikoli do dobrega pečen. Žito, kar ga je za en dan treba, ženske zjutraj zmeljejo, ker Nubijani nimajo nikoli več moke, kakor za proti. Meso malo jedó in celó poglavarjevi namestniki ga nimajo vsak dan. V več vaseh je palmovo vino navadno; je prijetnega vkusa, toda je presladko in predebelo, da bi se ga dalo več na enkrat piti. Delajo ga tako le: kakor hitro datelni dozoriijo, kuhajo jih neprenehoma po dva dni vkup na vodi v velikih kotlih. Potem posnamejo goščavo, tekočino pa zakopljejo v poso-

dah terdo zamašeno v tla za 10 do 12 dni, da povre. Zdaj je vino precej za pijačo, ali ne terpi čez leto, in dalj časa shranjeno palmovo vino se skisa. Še imajo drugo pijačo, ki ji busa pravijo in ki je olu podobna; napravljajo jo ali iz dure ali pa iz ječmena; je bleda, ostudna na oči, pa je redivna. Iz datelnov narejajo tudi nekak med, ki ga imajo bogatini na mesto sladkarij. Razun datelnov in nekoliko vinske terte ni sadonosnih dreves v Nubiji.

Možki so lepe, terdne postave, toda malo manjši od Egipčanov. Brada jim le kratka raste. Ženske imajo vse hišne dela opravljati. Možki se samo s poljem pečajo. To se mora pa spet reči, da, kar je žensk v jutrovnih deželah, Nubijanke imajo naj več čednosti. Nubijani kupujejo žene od staršev navadno za 36 pijastrov. Ženijo se tudi z Arabkami Ahabdovega kolena. Tako dekle velja šest kamel, ki se nje očetu odrajtajo, katerih pa oče tri hčeri da, da jih imata z možem za skupno rabo. Kadar se kak zakon podere, se mora polovica, kar so bile te tri kamele vredne, očetu poverniti. V več hišah so viditi nekake majhine statve, ki ženske na nje volnate plašče in pavolnato robo za srajce tkajo. Iz datelnovih listov delajo majhine pitne posode in velike sklede, v katerih pri jedi kruh podajajo. Ako je ravno to vse brez umetnosti narejeno, vendar je na oči kaj lepo, in človek bi rekel, da je z umetnijskimi pripravami delano. Vse drugo razun navedenih reči privažajo iz Egipta. Ponilci od prvega slapa do Dongolskih mej ne opravljajo poljskega dela po egiptovski, ker voda nad slapom nikoli tako ne narašča, da bi se čez njive razlila. V nekterih krajih, kjer je polje bolj široko, nahajajo se tudi vodotoči na polje napeljani. Perva setev je dura, ki dozori grudna ali pa prosinca. Potem polje spet z vodo vlažijo in z ječmenom obsejejo. Po žetvi v časih v tretje njivo s poletnimi sadovi obsejejo. Setev pa močno pokončujejo brezštevne trume vrabcov, ki jih ni moč odgnati, in cele njive z duro ali ječmenom obsejane pokončuje neki majhin červ, ki v steblo vleze. Tobak povsod sadijo, ki ga pijejo ali pa v solitarju namočenega sisajo. Poglavarjevi namestniki Nubijane za denar hudo stiskajo, vendar ta odertija ne sega čez premoženje, ker podložnikov ne tepejo in ne morijo, razun če

se očitno spuntajo. Lep dohodek dobivajo ti namestniki iz sodeb, ker se pravica po premoženju meri. Če kdo koga umori, mora družini umorjenega zadostiti; poverih pa še sodniku dati šest kamel, kravo in sedem ovac; ako sam nima, pa žlahti vzamejo. Za vsako telesno poškodovanje je uganjeno število ovac in žita, ki raste ali se manjša, kakoršna in na katerem kraju na životu je rana. Dekleta rade pojejo in nubijsko petje je kaj živo in polno melodije. Imajo tudi gosli, nekako prilične egiptovski tamburi, s petimi strunami. Šah dosti krat igrajo. Nubijani so dobrega serca, tatvine skoro ne poznajo, ki je pri Egipčanih popolnoma vko-renjena, in vsakega, ki bi kaj izmeknil, bi enoglasno iz vasi izpodili. S tujci dobro ravnajo; vedični so pa čez vso mero; tujca, ki k njim pride, v enem poprašujejo, od kod pride, kakšen kraj je ondi, od koder pride, kakšne opravke ima v Nubiji i. t. d. Ako bi vlada ne bila tako neskončno ostra, bi Nubijani utegnili Egipčanom nevarni biti, ker veliko več si upajo in so bolj neodvisnega duha kakor Egipčani, in imajo domovino močno radi. V celi deželi, od Asuana do Mahaskih mej blizo sto nemških milj dolgi, prebiva kakih 100,000 duš.

Zaničevavcom pevcov.

Zložil Rodoljub Ledinski.

„Č' mu pevec poje? marsikdo vprašuje,
Saj dan današnji nam ni petje mar;
Vsak po pravici pevca zasmehuje:
Njegova pesem je pač prazna stvar.“

O vi, ki 'z ust vam ide neprevdarno
Beseda taka, sem stopite zdaj,
In poslušajte skerbno me in varno:
Vam na ušesa bom povedal kaj.

Prašajte gerlice, č' mu pokruljkuje
Tak milo v znojni, truda polni dan,
Kdar solnčni žarek dela trud zhujšuje,
In gerlic glas je vsem neopaz'van?

Prašajte slavca, č'mu tak sladko guči
V samotnem kraju sene in hladnih loz,
Kdar srebrosjajne, mirodarne luči
Na cvetja san razliva lunin voz?

Prašajte rožo, č'mu tak blago dije,
Naj njeni duh že vonja kdo al' ne?
Č'mu vse to troje svojo sladkost lije
Tje v zrak, al' nam, al' sebi, kdo to vé?

Pa le kruljkuje gerlica, le poje
Slaviček, le se lije rožic slja;
In tak spolnujejo dolžnosti svoje,
'Zročene seb' od milega neba.

Tak tudi poje in tak tudi sluje
V dnu pevčevega serca petja don;
Za pesmi cilj in konec ne vprašnje,
In jel' kaj hasni, v nemar pušča on.

Vsesilna moč nadzvezdnega vlijanja
Objema pesmonosno mu serce,
In brez skerbi do tuj'ga poslušanja
Mu pesem klije, raste, v cvetje gre.

Častite ga tedaj, al' zaničnjte
Njegovo pešem kakor prazno stvar:
Le tega nikdar mi ne pozabljuje,
Da njega pešem je nebeški dar.

Cena zgodovine domače.

Po N. Karamzinu.

Zgodovina je naj poglobitnejša, naj potrebnejša, bi rekel sveta kniga narodov, ogledalo njih življenja in počnjanja, razkazovalo njih navad in postav, zapustek sprednikov mlajšim, izjasnovavka in popravljavka zdajnega, izgled prihodnjega, učenica v veliko veliko rečeh. Vladarji in postavodajavci delajo po napeljevanju zgodovine in gledajo na njene liste kakor morski brodnik na zvezde. Modrosti človeški je treba skušenj, življenje je pa kratko. Treba je znati, kako so se nekdaj vojskovali združeni ljudje z viharji strasti,

in s kakimi pomočki je blagodelna moč uma obuzdavala njih burno prizadevanje, da bi red napravila, ljudem želje zedinila, in jim darovala srečo, ki je na zemlji mogoča.

Pa tudi prosti meščan naj zgodovino prebira. Ona ga pomiruje, ako je nezadovoljen z nedoveršenim redom posvetnih reči, pričaje mu, da je to navaden prikazek vseh vekov; ona ga tolaži v nadlogah deržave, pričaje mu, da je bilo tudi poprej dosti takih in še hujših in deržava se ni razrušila; ona obranjuje pošteno življenje in oživlja s svojo pravično sodbo v duši ljubezen do pravice, ktera uterjuje srečo našo in edinost družbe.

Glej koristi! Ali koliko veselja sercu in razumu! Vedličnost je človeku prirojena. Na slavnih igrah olimpskih je šum umolkoval in ljudje so obstopljali Herodota, povedajočega izročila vekov. Narodi ne poznajo še čerk, pa že zgodovino ljubijo. Starček pokazuje mladenču visoko gomilo in mu pravi od del junaka pod njo. Perve poskušnje naših sprednikov v umetnosti pisanja so bile posvečene veri in zgodopisju; narod, dasi z gosto meglo nevednosti omračen, je željno poslušal povesti letopiscov. Tudi izmišljene povesti ljudje radi poslušajo, ali ondaj se jim še le prav priljubljajo, kadar mislijo, da so resnične. Zgodovina, odpiraje grobe, budé mertve, vlagaje jim življenje v serce in besede v usta, iz razdertih deržav nove zidaje, in predstavlja versto vekov z njihovimi različnimi strastimi, šegami in deli, razširja tudi meje našega osebnega bitja. Po njeni stvarjajoči moči živimo z ljudmi verh časov, jih vidimo, slišimo, ljubimo in sovražimo in, še ne mislé na korist, se veselimo, premišljevaje različne zgodbe in lastnosti, ki vnemajo serce ali razsvetljujejo um.

Ako je po besedah Plinijevih vsaka, tudi neučeno pisana zgodovina prijetna, s tem bolj domača. Osebnost vsakega je tesno zvezana z domovino; ljubimo jo, ker ljubimo sebe. Mikajo nas Gerki in Rimljani, ker tudi oni spadajo v rodovino roda človeškega in nam niso neznaní po svojih krepostih, po slavi in po nadlogah; ali ime avstrijansko nas posebno k sebi vleče. Bolj mi bije serce za Zrinjskega kot za Temistokla, bolj za nadvojvoda Karla kot za Scipiona, bolj za Rudolfa Habsburškega, kot za Aleksandra Velikega. Vesoljna zgodovina povelečuje s svojimi imenitnimi spominí

ves svet, avstrijska pa lepša Avstrijo, v kateri živimo. Koliko lepši se nam vidijo bregovi Donave in Voltave, Kolpe in Save, zvedivšim, kaj se je v starih časih po njih godilo! Ne le Dunaj in Praga, Ljubljana in Gradec, Benetke in Milan, tudi kočje Aspernske in Kulmske so nam znamenitni pametniki in neme stvari nam pripovedujejo mične dogodbe. Senca preteklih stoletij nam risa povsod različne podobe pred oči.

Razun posebne cene za nas, sinove mogočne Avstrije, imajo njeni letopisi še občno ceno. Poglejmo prostor države!

Ali se ni čuditi, kako se je moglo toliko dežel, toliko različnih narodov, različnih po jeziku in po kervi, po dušnih in telesnih lastnostih, po šegah in navadah v eno državo, v eno, tako mogočno cesarstvo zediniti? Tudi Neavstrijanec, ako le misliti zna, mora čudé se letopise tiste države prebirati, ktere vladarji so po junaštvu in razumnosti gospodarstvo nad toliko deželami in narodi dobili, ter v ti državi omiko in znanstva tako razširili, tako povelicali.

Mične so zgodbe, ki jih pripoveduje Herodot, mične so zgodbe, ki jih pripoveduje Tucidid, mične so zgodbe, ki jih pripoveduje Livij; ali mičnejsše so mi zgodbe domače.

Riba jesetra (*accipenser sturio*).

Spisal J. Navratl.

Jesetre, tudi keče, kečige, bisme in visene imenovane, ktere ribam hrustankam prištevajo, slujejo po predobrem mesu in po ikrah tako, da jih v Volgi vsako leto po tri milijone za prodaj nalovijo. Dolge so po sedem, osem, tudi po osemnajst do dvajset črevljev, težke po centu, naj vekše po šest centov. Po herbtu so erjave, po trebuhu višnjevka-ste in černo-progaste. Stvarjene so na pet robov; herbet in vsako izmed štirih strani krije versta koščenih ščitkov; herbtnej ščitki so pri velikih jesetrah po pet, šest palcov široki. Ščitki po straneh so manjši; k vekšemu po trideset jih je v eni versti. Med verstami ščitkov se vidi nekako koščeno zernje raztrošeno. Perva plavuta herbtница je jako debela in močna. Zgornja polovica plavute repnice je neko-

liko navzdol zakrivljena, dalja in širša od zdolnje. Rilčasti gobec, toraj rilec imenovan, iznaša dvanajstino dolžine vsega života. Četveri berki so tanki, gibčni, červom podobni in bližje koncu rilčevemu kot razpoklini gobca, ki ima ta riba namesto zob terd hrustanec v njem. Zelodec ni velik, po primeri; mehur pa velik, podolgovat, na enem koncu veliko drobnejši. Meso je belo in dobre slasti.

Derstijo se jesetre aprila in maja mesca. Jajec izlegajo neznano veliko. V babici 160 funtov težki so našli nekdam 1.467.856 jajec. Ti neizrečeni rodovitnosti ukljub nahajajo mladih jeseter vendar malo malo. Morebiti, da se mlade k dnu morja spuščajo in še le vzrasle k verhu prihajajo.

Zivi jesetra ob ribicah, posebno slanica, červih in drugi povodni živali. Z malim gobcom ne more velikih živali goltati; ni tedaj, da si je velika, drugim ribam zlo nevarna; tudi ni požrešna, in spada med pohlevne, mirne povodne živali.

Jesetre so zlasti v severnem, vzhodnem in kaspiskem morju doma, od koder v reke prehajajo, ktere se v imenovane morja izlivajo, posebno v Volgo. Še več jih je po vodah severne Azije; v severni Ameriki jih je neki veliko; tudi jih je po Českem, po Kranjskem v Savi, toda manjših. Te in vse ribe tega plemena so prehajavke; prehajajo pa v majhnih tropah, ne v velikih kerdelih. V Volgo prehajajo iz morja kaspijskega mesca aprila, kadar reka narašča. Kadar uplahuje, se povračujejo spet v morje. Veliko jih pa vendar čez leto v reki ostaja. S početkom septembra mesca pa se tudi te v morje odpravljajo. Čudno je, da jesetre, ki jih moramo med naj vekše ribe šteti, nič posebno ne vzraščajo, če ne prebivajo zdaj v morju, zdaj v sladki vodi; ktere v ribnike zapirajo, majhine ostajajo.

Lovijo jih z ostni, z mrežami ali saki in s terdnimi udicami ali ternki pri jezih, za lov nalašč narejenih, sosebn v Volgi. Sami ribarji astrahanski jih na leto po 300.000 naribijo. Ujete varno varno prijemajo, ker so tako jakih mišic, da velika jesetra človeka podere, če ga s svojim repom mahne. Zato gonijo ribarji zasačene velike jesetre v mreži proti bregu in jih na suho tako polagajo, da repi nekoliko kviško stojé, ktere potem ribam varno na glavo privezujejo. Ribe zdaj moči nimajo, in lahko jih na voz ali na konje nalagajo.

V vodi jih pa tudi na ladje privezujejo z vervmi, ktere jim skozi gobec in uho pretikajo. Jesetra labko tudi na suhem dolgo živi, ker ušesnice ušesa na polno zaklepajo, da plitve dobro dolgo vlažne ostajajo.

Jesetrina je podobna teletini, lepo diši, v ustih nekako sladi, želodec jo pa težko prebavlja. Zauživajo jesetrino ali sirovo ali nasoljeno ali prekajeno; prodavajo nasoljeno in prekajeno. Od nekdanj že jesetrino jako čislajo: Gerkom je bila naj imenitnejša jed; Rimljani so jo s cveticami ovenčavali in s posebno častjo na mizo nosili. V Kitaju jo pojedajo razun cesarja, kteri je svojim ljubljencem le pokušati daje, samo naj premožnejši in imenitnejši ljudje. Tudi na Angličanskem so jesetrino nekdanj zlasti za na kraljevo mizo kupovali in na Francozkem je ni smel razun bogatih grajščakov nihčér jesti. V Holandiji jo razsekujejo, nasaljajo in obilno prodajejo. Lahom godi posebno nasoljena in prekajena herbtina. Ostjaki pojedajo herbtino sirovo. Jesetrovo meso je boljše od jesetrinega; neznano dobro je tudi mleko njegovo. Iz jajec narejajo na Ruskem tako imenovano ikro (kaviar), jajcem kožice snemaje, jih nasaljaje in z ribjo mastjo polivaje. Tako napravljeno ikro razpošiljajo v sodičkih po svetu. Nektera je mehka, nektera terda, da jo režejo. Zauživajo ikro sirovo, mazano na kruh. Rusom in Gerkom ta jed kaj ljubi; toraj ž njo ondot tudi zlo kupčujejo.

Iz mehurja napravljajo ribji klej, znotranjo sivkasto kožico odločevaje in posuševaje. Ta klej se raztaplja v trideset-do štiridesetstopnji vročini v vodi ali vinskem cvetu v tekočino cisto kakor voda, ktero za terdno lepanje lesa, pa tudi za čiščenje kalnih tekočin, kave, vina i. t. d. rabijo. Ribji klej, v žolco skuhan, tudi zauživajo.

Iz jezero jeseter dobivajo ribarije ruske ob Volgi po 1.800 funtov ikre in po devet deset funtov kleja.

Deržavin.

Popisal J. Navratil.

Deržavin, Gabriel Romanovič, pesnik izmed naj imenitnejših pesnikov ruskih, je prišel na svet 3. julija 1743

v Kazanu na Ruskem. Potem ko je bil gimnazijo v Kazanu doveršil, je od leta 1762 pri vojščakih za prostaka služil, ter se posebno leta 1774 v boju s puntarjem Pugačevom junaško obnašal. Ko je še tisto leto iz vojaškega stana stopil, so ga mnogoverstne vednosti do naj višjih državnih nevojaških služeb povzdigovale. Leta 1800 ga izvoli cesar že za predstojnika državnega zaklada in leta 1802 za ministra pravice. Ali že drugo leto potem se samovoljno vseh cesarskih služeb odpove in se poslej le s pesništvom zabavlja. Še mlad je bil nastal godan pesnik, preden je poznal pesmi starih in ondajnih pesnikov drugih dežel. Njegove pesmi, med temi posebno „pesem na boga“ ki jo je dal, kakor pravijo, kitajski cesar v svoj jezik prestavljeno in na svilo z zlatimi čerkami natisnjeno v prekrasno stanico svojega velikanskega grada obesiti, in po kateri je naš Kosezki svojo odo „Bog“ zložil, na dalje pesem „vodopad“ in „veselica na izgnanje Francozov iz domovine“ so polne pesniške lepote in pesniških misli. Tudi Deržavinovi dramatiški in prostoskladni spisi so jako v čislih in spričujejo, kako obilen je bil vir njegove domišljije.

Smert ga je dohitela 8. julija 1816 v Svanki, njegovem gradu, ne daleč od Novgoroda. Njegove dela, pet zvezkov, so v Petrogradu od leta 1807 do 1816 na svetlo prihajale.

Veliki Knez Svetopolk.

Po N. Karamzinu.

Vladimir je posinovil Svetopolka, ali ni ga ljubil, ker se mu je, kakor pravijo, dozdevalo, da ne bode nič prida. Ondajni letopisec nemški, Ditmar, pripoveduje, da je Svetopolk, oženjen s hčerjo Boleslava, kralja poljskega, po silnem nagovarjanju svojega tasta v misli imel Rusijo izdati, in da je dal Veliki Knez, soznavši vse to, svojega nehvaležnega unuka, njegovo ženo in Reinberna, nemškega škofa, ki je bil z Boleslavovo hčerjo na Rusko prišel, v ječo zapreti. Vladimir je odpustil, morebiti konec svojega življenja, Svetopolku: ta nevredni knez,

vesel bližnje smerti svojega strica in dobrotnika, jo hiti sebi na korist obračati, pozove meščane, razglasi gospodarja kijevskega sebe in jim razda mnogo dragotin iz Vladimirovega zaklada. Meščani so sicer darove vzeli, ali klavernega serca, zakaj prijateljev in bratov je bilo v vojski kneza Borisa, ktereга je ljubil oče in ves narod. Že se vrača, ker ni nikjer Pečenegov srečal, z vojsko, in stoji na bregu reke Alte, kjer je soznávši smert svojega preserčno ljubljeneга očeta, preblagi sin milo jokal. Tovarši Vladimirovih zmag so mu govorili: „Knez! s tabo so tovarši i vojščaki očeta tvojega, pojdi v Kijev, in bodi gospodar vsi Rusiji!“ Boris je odgovoril: Smem li roko povzdigniti na brata svojega? On mi mora biti drugi oče. To čutje se je zdelo vojnikom boječnost: zapustivši mehkoserčnega kneza so prešli k temu, ki si je, ves hrepeneč po vladanju, v njih očeh pravico vladati zaslužil.

Ali Svetopolk je bil le po zlodjevo derzen. Poslal je Borisa ljubezni svoje zagotavljat in mu novih krajev obetat, ali v listem času je pozval, prišedši po noči v Višegrad, ondolne bojare na posvet: hočete li me svoje vérnosti prepričati? vpraša novi gospodar. Bojari so mu odgovorili, da so pripravljeni za njega svojo glavo dati. Svetopolk hoče od njih glavo Borisovo imeti, in ti nevérdni so sklenili uslužiti knezovi hudobiji. Mladi Boris je bil z malo služabniki še v šotoru na Altu. Morivci, približavši se po noči njegovemu šotoru, slišijo, da pobožni mladeneč moli, in postanejo. Boris, zvedivši za bratove namembe, je izlival svoje serce pred Najvišjim v svetih pesmih Davidovih. Ker je znal, da so morivci zunaj šotoru, in kaj mislijo, moli — za Svetopolka: na zadnje, vpokojivši dušo z nebeško vero, je legel na posteljo in čakal smerti. Njegovo molčanje poverne morivcom derznost: vderli so v šotor, ter prebodli s sulicami njega in njegovega vérnega služabnika, ki je htel s svojim telesom smertno rano prestreči, da bi svojega gospodarja in prijatelja obvaroval. Tega mladega junaka, po imenu Jurja, rojenega na Ogerskem, je knez preserčno ljubil, in za znamenje njegove milosti je nosil zlato svetinjo na vratu: samogoltni morivci mu je niso mogli sneti, in zatoraj mu

odsekajo glavo. Umorili so tudi druge služabnike kneževe, kateri niso hteli pobegniti, in vsi so obležali na mestu. Telo Borisovo so zavili v odejo, in ga prinesli k Svetopolku. Viditi, da še diše, je velel dvema Varjagoma hudodelstvo doveršiti, in eden izmed njih prebode z mečem serce umirajočega. Ta nesrečni mladeneč se je bil priljubil vsem s svojo lepoto in ljubeznjivostjo, bil je prijaznega in veselega pogleda, izkazoval se je s hrabrostjo v bitvah in modrostjo v pogovorih. Letopisec je hotel predati bodočim vekom imena glavnih morivcov, in imenuje jih: Putša, Talec, Jelovič, Lesko. Za Nestora so jih še dobro pametili in vsi merzili. Brez dvombe je Svetopolk te ljudi dobro plačal, ker mu jih je bilo še za druge hudodelstva treba.

Nemudoma je odpravil posla k Muromskemu knezu Glebu, mu povedat, da je Vladimir bolen in da ga želi viditi. Gleb, premamljen s tem lažnjivim poročilom, se z malo družinico vpoti v Kijev. Potoma pade s konja in si rani nogo, vendar se ni hotel muditi, in je potoval dalje do Smolenska po vodi. Blizo tega mesta ga dohiti poslanec Jaroslava, kneza novgradskega, s poročilom, da je Vladimir umerl, in kako gnjusno kovari Svetopolk; ali ravno tisto dobo, ko je Gleb, rahločuten in pobožen kakor Boris, jokal za očetom in ljubim bratom, v serčnih molitvah nebu svojo nadlogo potoževaje, se prikažejo oboroženci in zasačijo njegovo ladijo. Straža Muromska se preplasi: Horjasjer, vodja morivcov, veli umoriti kneza, in lastni kuhar Glebov, po imenu Torčin, želé ugoditi Svetopolku, zakolje svojega nesrečnega gospodarja. Glebovo truplo je ležalo nekoliko časa na bregu med dvema kladama, in je bilo na zadnje pokopano v Višegradski cerkvi svetega Bazilija v kup s Borisovim telom.

Svetopolk se še ni napil bratove kervi. Drevljanski knez, Svetoslav, uganivši njegov namen, pridobiti vso Rusijo, je hotel, ker se mu ni mogel ustavljati, zbežati na Ogersko; ali Svetopolkovi služabniki ga dohité blizo Karpatskih gor in ga skončajo. Bratomorec je slavil svoje hudodelstva kakor naj slavnije in srečnejše dela: zbiral je meščane kijevske, daroval jim denarje in opravo, upaje, da se bo z darljivostjo narodu priljubil.

Kmalo se je našel maščevavec : Jaroslav, naj mogočnejši izmed knezov, se vzdigne nad njega ; ali z nepremišljeno grozovitostjo si je skoraj zmožnost vzel kaštigati ga. Varjagi, pozvani po Jaroslavu v Novgrad, derzni, neukrotni, so dan na dan razžalovali mirne meščane. Novgradci viditi, da jih neče knez braniti in da je le tujcom na roko, se tega kmalo naveličajo in pobijejo veliko Varjagov. Jaroslav je utajil svojo togoto, se odpeljal v svoj zamestni dvorec, in velel s hlinjeno prijaznostjo zvati k sebi imenitne Novgradce, krivce te morije. Pridejo brez orožja, upaje opravičiti se svojemu knezu, ali knez se ni sramoval, in jih da umoriti. Ravno to noč je dobil iz Kijeva od sestre Predslave novico smerti očetove in hudodelstva bratovega. Prestrašil se je in ni znal, kaj bi delal. Samo ljubezen Novgradcov bi ga utegnila rešiti osode Borisove ; ali kerv njih sinov in bratov se je še vroča kadila na knezovem dvoru. Ne vedé za boljšo pomoč se oberne Jaroslav na velikodušje naroda, zbere obilno meščanov, in reče : „Včeraj sem umoril vérnih podložnikov svojih, zdaj bi jih htel odkupiti z vsem zlatom zaklada svojega!“ Ljudje molcé. Jaroslav si otere solze in govori dalje : „Prijatelji ! oče moj je umerl, Svetopolk se je polastil njegovega prestola in hoče brate končati!“ Ondaj so mu dobri Novgradci, zabivši vse, enoglasno odgovorili : „Gospodar ! ti si nam pobil brate, ali mi smo pripravljeni iti nad sovražnike tvoje.“ Jaroslav jim vname še bolj serca, pripovedovaje Svetopolkove hudodelstva, nabere 40.000 Rusov, 1.000 Varjagov, in izreksi : „da skončamo zlobnega hudodelnika!“ odide na vojsko.

Svetopolk, soznávši to, zbere tudi veliko vojsko, pozove Pečenege, in se sostane na bregovih Dnepra z Jaroslavom. Dolgo sta si nasproti stala brez vsakega dela, ne upaje si, nazoči sovražnika, spravljati se čez globoko reko, ki je bila med njima. Ze je nastopila jesen. Na zadnje je Svetopolkov vojvoda z nesramnim zasmehovanjem razkačil Novgradce ; jezde ob bregu jim je kričal : „Čemu ste prišli sem s hromim knezom svojim ? (Jaroslav je bil namreč s to nadlego rojen). Vaše delo ni vojskovati se.“ „Zajtra, pravijo vojščaki Novgradski, bomo na uni strani Dnepra ; kdor ne bo htel iti z nami, tega ubijemo kot izdajavca.“ Eden izmed višjih Svetopolkovih je bil zgovorjen z Jaroslavom, in mu bil po-

rok za vspeh ponočnega naglega napada. Med tem, dokler je Svetopolk z vojščaki pil, so Novgrádci do dne prešli čez Dneper, odrinili čolnove od brega, tórdno sklenivši ali zmagati ali umreti, ter planejo nad bréžskerbne Kijévce, obvezavši si glave z rutami, da bi razločevali svoje ljudi od sovražnikov. Svetopolk se je branil hrabro, ali Pečenegi, ktere je od njegovega tabora jezero ločilo, niso mogli k njemu za časa prispeti. Vojska kijevska, da bi se z njimi zedinila, je stopila na tanki led tega jezera in se vsa pogreznila. Jarosláv je zmagal, Svetopolk pa pobegnil. Jarosláv je prišel s slavo v Kijev, obdaroval obilno svoje serčne junake, in nadjaje se kneževati mirno, jih razpusti na dom.

Ali Svetopolk mu ne misli prepustiti prestola, okervavljenega s tremi bratomori, in prosi pomoči Boleslava. Tu kralj, po pravici Hrabri imenovan, je bil pripravljen maščevati se za svojega zeta, ter je želel mesta Cerveńske, ktere je bil Vladimir vzel Mečislavu, nazaj dobiti. Vojskovaje se ondaj s Henrikom II., nemškim cesarjem, je htel to vojsko končati, da bi potem slobodnejše soper Rusijo delal. Skof Merzeburški, Ditmar, s Henrikom II. osebno znan, pravi v svojem letopisu, da se je cesar z Jaroslavom pogajal, nagovarjaje ga, da bi občnega sovražnika svojega prehitela, in da je knez Ruski, obečavši mu njegov prijatelj biti, obsel neko poljsko mesto, ali dalje nikakove večje škode ne napravil Boleslavu.

Po tem takem si je Jarosláv okolnosti slabo v korist obračal: začel je to nesrečno vojsko, ne zbravši, kakor pravijo, zadosti moči, da bi premagal nevarnega sovražnika, ter mu je pustil časa pomiriti se s Henrikom. Cesar, stiskan od vseh strani, dovoli v pogodbe, ki mu jih je zmagovavec podal, in, nezadovoljen s slabo pomočjo Rusov, si dalje prizadeva, utrditi kralja v njegovem sovraštvu proti Velikemu Knezu. Boleslav, pomnoživši svojo dobro skušeno vojsko z zavezniki in najemniki, z Nemci, Oгри in Pečenegi, se je utaboril na bregovih reke Buga.

Nekoliko mescov poprej je bil strašen požar večji del Kijeva vpepelil. Jarosláv se utegne komaj za brambo pripraviti. Poljski zgodopisci pišejo, da je, nikakega napada Boleslavovega se ne nadjaje, v Dnepru ribe lovil, kar mu priteče posel, novice od te nevarnosti povedat; in da je knez

ruski pri ti priči udico na tla spustil, in izgovorivši: „zdaj se ne sme misliti na kratkočasovanje, zdaj je čas rešiti domovino“ prešel na vojsko z Varjagi in Rusi. Kralj je stal na eni strani Buga, Jaroslav na drugi. Pervi veli prepeti mostove, drugi čaka že komaj bitve, in čas bitve je prej nastal, kot je on mislil. Vojvoda Budij si umisli, stojé za reko, tolstemu Boleslavu posmehovati in bahati se, da mu bo turbuh s svojo ostro sulico prebodel. Kralj poljski se je zares komaj premikal zavoljo prevelike tolsče svoje, ali bil je vroče kervi in junaškega serca. Razžaljen s to derznostjo veli vsi vojski: „maščujmo se, ali jaz poginem!“ zasede konja in se zaleti v reko, za njim vsa vojska. S tako naglim napadom preplašeni, začnejo Rusi brezredno begati. Jaroslav je prepustil zmago hrabremu sovražniku in komaj je s štirimi vojščaki v Novgrad ušel. Južne mesta ruske, zapuščene brez varstva, se niso smele protiviti, ter so premagavcu darove pošiljale. Eno samo izmed vseh se noče udati: kralj vzemši terdnjavo z naskokom, obsodi prebivavce v sužnost. Bolj od drugih uterjeni Kijev se je soper stavljal; Boleslav ga je obsel. Na zadnje so stiskani meščani vrata odperli, in kijevski škof pride Boleslavu in Svetopolku v mašni obleki s križem v rokah z duhovniki naproti, ktera v glavno mesto prijezdita, kjer so bile sestre Jaroslavove. Narod je vnovič spoznal Svetopolka za gospodarja, Boleslav pa je zadovoljen bil z imenom velikodušnega branivca in s slavo hrabrosti.

Jaroslav, ki ga je bilo mogočnega kralja poljskega in pa zlobnega brata strah, je že mislil, kot nekđaj njegov oče, zbežati prek morja k Varjagom, ali velikodušje Novgradcov ga je obvarvalo te sile in sramote. Posadnik novgradski in imenitnejši meščani, razbivši ladje za kneza pripravljene, mu govorijo: „Gospodar! mi hočemo in moramo še protiviti se Boleslavu. Ti nimaš nikakovega zaklada; tedaj vzemi vse, kar imamo.“ Zdaj zbirajo denarje, in nemudoma pozovejo samogoltne Varjage na pomoč, in se tudi sami oborožijo.

Nezvestoba Svetopolkova ni dopustila Novgradcom se maščevati nad Boleslavom. Pridobivši južno Rusijo zetu svojemu je odpravil kralj zaveznike nazaj in razposlal po mestih kijevske oblasti svojo lastno, da bi se oddehnila. Hudobneži ne poznajo hvaležnosti: Svetopolk, bojé se predolgega varstva svojega tasta, in želé se kmalo veseliti samo-

svojnosti, veli skrivaj mestnim zapovednikom umoriti vse Poljake, ki so mislili, da živijo s prijatelji, in ne skerbili za nikakovo varnost. Njegova zla volja se je, ne v čast ruskemu imenu izpolnila. Tudi Boleslavu je bil enako osodo v Kijevu namenil, ali ta kralj je to zvedil in ušel iz glavnega mesta, vzemši s seboj mnogo bojarov ruskih in sestre Jaroslavove.

Poljski zgodopisci pripovedujejo, da je velika vojska ruska zasledovala Boleslava, da jo je vdrugič na Bugu premagal, in da ti reki, dva krat nesrečni za naše prednike, od tega časa črna reka pravijo. Boleslav je zapustil Rusijo, ali pridržal je sebi mesta Červenske v Galiciji: velikega bogastva, unesenega iz Kijeva, pa je razdal nekoliko vojski, nekoliko pa je potrošil na zidanje cerkev v svojem kraljestvu.

Svetopolk, ki je Poljake iz Rusije po hudobiji izgnal, je ustregel s tem sovražniku svojemu. Jaroslav že stopa proti Kijevu. Ker ni imel ne silne vojske, ne ljubezni podložnikov, ktera varuje vladarja o sili in nevarnosti, beži Svetopolk iz Kijeva k Pečenegom jih pomoči prosit. Ti razbojniki, pripravljene Rusijo na nič deti, planejo na njene meje, in se bližajo bregom Alte. Tam ugledajo vojsko rusko. Jaroslav je stal na mestu poerdečenem s kervjo Svetega Borisa. Ves ganjen od grenkega spomina, ztegne roke proti nebu, moli in izgovorivši: „kerv nedolžnega brata mojega vpije k Najvišjemu,“ da znamenje na boj. Mlado solnce je ozarjalo boj dveh silnih vojsk, boj oporen, kervav; nikdar, pravi letopisec, ni bilo enakega v naši domovini. Verna množica novgradska je htela rajši umreti za Jaroslava kot podvreči se zlobnemu bratu njegovemu. Tri krat se je ponovila bitva, sovražniki so se v svoji razkačenosti za roke spopadali in klali se z meči. Proti večeru se je spustil Svetopolk v beg. Zmučen od prevelike stiske, ta izveržek oslabi in ne more sedeti na konju. Vojščaki so ga prinesli v Brest; on jim je velel dalje iti čez meje. Ker ga je nebeški serd preganjal, je Svetopolk neprestano grozne sovražnike za seboj vidil in straha trepetal; ni derznil vdrugič pobegniti k velikodušnemu Boleslavu. Ognil se je Poljskega in končal svoje življenje v puščavah Ceskih.

Pervi pomladni bčelici.

Zložil I. Gornicki.

Pozdravljena bodi, mlada bučela,
Pomladi tedaj si prvi klicar:
Vzdiguje se v persih duša vesela,
Ko v gledal sem tebe, nedolžna stvar.

Al' vedi, vedi, vibarno da brije
Čez dol in travo strupeni svečan,
Prijetno nam solnce po gričih ne sije,
Za hribom se hrib vzdiguje snežan.

Čemú si taraj iz doma 'zletela?
Cvetlic še nima travnik ne vert:
Počakaj, počakaj, draga bučela,
Pomlad da razgerne zeleni pert.

„Odkopnil je sneg, na griče, planine
Razliva gorkoto že solnčice,
Studenček bister šumlja čez ravnine,
Snežnice, vijole razsipajo se.“

Še sever in burja se bota verpila,
Snežnicam, vijolam prioverknila cvet,
Ta krat se bučelica bodeš učila,
Svečan in sušec da kuje rad led.

„Pogledaj na čisto, azurno višavo,
Pogledaj na solna nebeški trak,
Pogledaj na berstje dreves, na planjavo;
Al' ni vse bližnje pomladi znak?“

„Ravnico, ogrete lehe, in trate
Nevestno okinčene, cvetnih lic,
Vabile kmalo nas bodejo v svate,
Ko bo se prebudil pomladni klic.“

Izrekši urno se vzdigne brenčaje,
In jaderno veje čez ravno polje;
Govoril pa sem, bučelo spremljaje
Z očmi, za njo besedice te:

Bučelica ljuba, hčerka pomladi,
Med cvetjem rojena, med cvetjem živiš;
V domovju obdajajo rajske te sladi;
Ko zove pomlad, iz ula 'zletiš.

Ognêjo naj tvojih perot' se vetrovi,
Da sever bi tebe nikdar ne moril,
Prijazni naj vhažali bodo ti dnovi,
Za mlajem naj mlaj se ti sladek rodil.

Koroška za cesarja Dioklecijana.

Po Baronu Ankershofen.

Po mejah nekdanjega Norika soditi, ki jih je Klavdij Ptolomej za vlade cesarja Marka Avrelija natanko popisal, je bila koroška dežela velik del južnega Norika, pozneje srednji Norik imenovanega, po katerem so ondaj Rimljani gospodarili. Kakor se je tedaj za cesarjev rimskih nekdanjemu južnemu Noriku godilo, tako se je godilo ondaj zdanji Koroški. V tem spisu imejmo dobo Dioklecijanovo pred očmi.

Cesarja rimskega Proba so nejevoljni vojščaki umorili, zato ker jih je, zasajaje vinograde blizo Srema (Sirmium), pretežko delati silil. Po smerti njegovi so mu izvolili vojščaki za naslednika sami ob sebi Kara (Carus). Potem pa ko je bila tega v vojski perzijanski blizo Ktezifona leta 284 po Kristusu neki strela ubila in ker je bil dal staršega sina Cezara Numerijana, kakor so vsi mislili, tast Arij (Arrius) Aper umoriti — mlajšega sina in Cezara Karina pa doma ni bilo; so izvolili vojvodi vzhodne vojske za cesarja še tisto leto Valerija Dioklesa iz Diokleje na Dalmatinskem, ki se je odslej Diokletianus imenoval.

Novo izvoljenega cesarja prva je bila, da je Arija Apra za voljo imenovanega hudodelstva z lastno roko umoril; potem pa mahne nad Karina, kateri je z zahodno vojsko iz Ilirije domu hitel, da bi se očetovega prestola polastil. Karin ga sicer leta 286 blizo Marga (Požarevca) premaga, ali ubijejo ga njegovi lastni vojščaki, ki so ga za voljo pregrešnega življenja čertili, in Dioklecijana po-

terdijo zdaj za voljo njegove modrosti in dobrote tudi vojščaki zahodne vojske.

Cesarstvo je bilo v veliki stiski. Na vzhodu je pretila vojska perzijanska, na zapadu nevaren punt kmetov v Galiji. Na obeh krajih tako velikega cesarstva je bilo treba vojvoda z vso oblastjo. Dioklecijan si izbere za vojvoda in namestnika Maksimijana, po junaštvu slovečega moža, in ga pošlje nad galske kmete, katerim tudi Bagavdi pravijo. Maksimijan je kmetiško vojsko serčno razpodil; ali razun Perzijancov ukljubujeta zdaj Dioklecijanu v Britaniji Karavzij, v Egiptu pa Ahilej, ki se tudi prestola cesarskega lastita; po Afriki razsajajo Mavri in neki Julijan, ki je tudi po cesarski kroni segal; mejo proti Nemcom hočejo Saksonci, Franki, Alemani, Juturgi in Sarmati preskočiti. Cesarstvo je za voljo silne svoje velikosti veliko terpeló. Da bi se pogovorila, kaj jima je početi, se snideta Dioklecijan in Maksimijan v Milanu. Nasledek tega pogovora je bil, da si Dioklecijan Maksimijana za tovarša vzame in ga za drugega cesarja postavi. Cesarja si izvolita potem leta 292 v Nikomediji dva namestnika za vladarske opravila: Konstanca Hlora in Galerija Maksimijana, in razdelita gospodarstvo tako, da je dobil Galijo unstran planin namestnik Konstanca, Afriko in Italijo Maksimijan, Ilirik pa namestnik Galerij Maksimijan; drugi del države je Dioklecijan sebi prideržal.

Ker je bila Koroška ondaj tudi del Ilirika, se mora soditi, da so prebivalci koroške dežele pri ti priliki pod Galerijevo oblast prišli.

Dvanajst let se je čudilo slavno rimsko mesto pravnemu vladanju teh četrterih vladarjev. Maksimijan je bil Dioklecijanu tovariš, namestnika sta pa tudi pošteno ravnala. Dioklecijan je vse preumeval in bolje vedil, pri čem je, kot drugi. Toraj so se pa tudi njegovi pomagavci okoli njega kakor bčele okoli matice zbirali in ga ne le kakor očeta, ampak kakor nekako nadzemeljsko bitje častili. Julijan Cezar piše, da so se toliki spravi celó bogovi čudili. Ko je pa Dioklecijan po dvajsetletnem vladanju čutil, da mu moč že peša, ker je bolehal in ker ga je serce bolelo, da ne more tako dobro vladati kakor bi rad: se je vladanja naveličal in si želel na svoje zadnje dni sam za se in na miru živeti, pregovarjaje k temu tudi Maksimijana. Časti

lakomni Galerij, nadjaje se, da bi utegnil po tem on na Dioklecijanovo mesto priti, se ni le trudil Dioklecijanu to željo v sercu ohraniti, temuč ga je iz daleč celó spodbadal, da bi se cesarstva odrekel.

Proti koncu leta 303 sta prišla oba cesarja, pobivši sovražnike cesarstva rimskega, z zmagovavsko slavo v Rim. Dioklecijan je praznoval ob enem dvajseto, Maksimijan pa osemnajsto leto svojega cesarjevanja. Kmaló potem zapusti Dioklecijan Rim, prevzame prvi mesec drugega leta v Raveni devetič konsulat, ter se verne, že bolen v Nikomedijo, kamor je na jesen dospel. Ondi je če dalje bolj bolehal, tako da so bili že glas zagnali, da je umerl.

Na pomlad leta 305 je prišel tudi Galerij v Nikomedijo, želé, da bi se cesar že cesarstva odrekel, Maksimijana, kateri je bil v Italiji ostal, je Galerij na to že poprej pismeno pripravljaj. Ta želja se mu je izpolnila. Dioklecijan mu svetuje po tem za namestnika sina Maksimijanovega, Maksencija, potem sina Konstancijevega, Konstantina. Galerij zaverže unega, z izgovorom, da ni za to, tega pa z izgovorom, da je deržavi nevaren, in imenuje dva Ilira: Severa in Daza-ta, ki sta mu bila bolj po volji. Pervega maja leta 305 sta oba cesarja Dioklecijan v Nikomediji, Maksimijan v Milanu oznanila, da sta se cesarstva odrekla, in ob enem za naslednika svoja Konstancija in Galerija, za nova namestnika pa Severa in Daza-ta razglasita. Dioklecijan se je odpravil potem v svoj velik grad blizo Salone na Dalmatinskem, kjer zdaj mesto Splet stoji, kjer je kmetovaje mirno živel, ter se ni dal zvitemu Maksimijanu, kteremu se je po prestolu jako tožilo, nikakor pregovoriti, da bi si vnovič škerlat oblekel. Nova cesarja sta deržavo tako med se razdelila, da je dobil Konstancij Galijo, Italijo in Afriko, Galerij pa Azijo z drugo jutrovo deželo vred in Ilirik, po tem tudi zdajno Koroško v roke.

Kakoršne postave so veljale o vladanju Dioklecijanovem za druge dežele, rimski oblasti podveržene, take so veljale tudi za Koroško.

Sodbe, ki so bile za cesarja Kara in Karina očitne, so bile za Dioklecijana očitne in skrivne. Sodni jezik je bil zmirom latinski; pri očitnih sodbah na besede, so pa cesarski namestniki s tožniki, toženci in pričami, ki niso po la-

tinski znali, sami ali pa po tolmačih tudi v domačem jeziku govorili, in tudi zagovornikom njihovim dovoljevali v domačem jeziku govoriti.

Vemo na dalje, da so za tega cesarja kristjane, kakor po drugih rimskih deželah, tako tudi po Iliriku hudo hudo preganjali in zatirali; vendar zagovarja Dioklecijana, kar se tega tiče, to, da jih ni sam ob sebi ampak po Galeriju podkurjen, preganjati ukazal. To deseto in zadnje preganjanje kristjanov v cesarstvu rimskem je terpelo do leta 310.

Poletni večer.

Zložil M. Kastelec.

Senca raste,
Tla rosé,
Hlaji žarki
Verh zlaté.

Mati s polja
Pridejo,
Krog ognjišča
Tekajo.

Plamen šviga,
Krop kipi,
Dim nad sleme
Se vali.

Kmalo Jožek
Pripoklja,
Meketajo
Jagnjeta.

Breza, dima,
Z jagodo
Prižvenkljajo,
Mukajo.

Se budijo
Zvezdice,
Pripihljajo
Sapice.

Omarijo
Zazvoni,
Prot domu
Vse hiti.

Žnjice, kosci
Oratar,
Hlapci, dekle,
Gospodar.

Krog večerje
Se versté,
Oče kruh jim
Razdelé.

Sok in kaša
Jim diši;
Delo beli
Vse jedi.

Skupaj mol'jo
Vsi glasno,
Pridni, trudni
Spé sladkó.

Štajarska zemlja od Maksimilijana I. do Ferdinanda II.

Po A. K r e m p e l n u.

Potem ko je bil cesar Friderik svojemu sinu Maksimilijanu skoro vse dežele predal, je kmalo umerl leta 1493. Zdaj je Maksimilijan I. vojvoda štajarske zemlje: imel je Avstrijo in Stajarsko, razun teh tudi Koroško, Kranjsko in Laško-goriško, verh tega je še pridobil Tirolsko in več državic v Svabih in drugih nemških deželah. Z ženo je dobil Nizozemsko. Njegov sin Filip je priženil Špansko in Ameriko ondaj najdeno. Maksimilijan je tudi z ženitvami nastavlil, da ste potlej Ogerska in Ceska k Avstrijanskemu prišle in je tako avstrijanskemu cesarstvu početek naredil. Maksimilijan je bil močen, serčen vojščak, pa tudi skerben oče svojih dežel. On je prec s pervega Turka od štajarske dežele odvernil in se po nji yozil od kraja do kraja, povsod dobre naredbe vpeljevaje. Štajarska dežela je začela v Maksimilijanovih rokah lažje dihati, oddehnivši se po grozovitosti Turka, ki je bil zadnje dobe več kakor 5.000 kristjanom nose porezal, veliko jih s seboj odgnal in ljudem mnogo penez otel.

Maksimilijan si je Aleksandra, Cezara in Karla Velikega za izgled vzel. Njegov pregovor je bil: Kakor erja železo, tako sneda lenoba dušo. Zato je pa tudi netrudoma opravljal dolžnosti pravega deželskega poglavarja. On je zaterl nespametni dvoboj, pravico pesti, ter je sodnike postavil, ki so tožbe zapisovali in razsojevali. On je sklenil Turka iz Evrope izgnati. Maksimilijan si je take svetovavce izbiral, kateri so bili, kakor on, pametni in modri. Samo škoda, da je veliko več namišljeval, kakor je mogel izpeljati, in da mu je denarjev zmanjkovalo. Maksimilijan je židove, ker so bili veliko tožeb krivi, zadnjič iz dežele pregnal. On se je z močnimi Benečani srečno vojskoval; 2.300 Stajarcov mu je pomagalo. On je tudi dačo uredil.

Za tega cesarja so se Slovenci v Celjskem proti svojim gosposkam spuntali. 80.000 Slovincov se je leta 1515 pri Brežicah zbralo nad gosposke. Ta punt svoj so imenovali staro pravdo, govore, da so se za stare pravice vzdignili.

Eni izmed teh puntarjev so bili ob življenje djani, eni pa k cesarju v Avgsburg poslani. Cesar jih je z dobrega opominjal, da naj mirujejo, orožje proč denejo in njive obdelavajo, jim bo že pomagano, da bodo svoje stare pravice nazaj dobili. To so pa Slovenci tako razumeli, kakor da bi jim cesar prav dal, in tudi on soper gosposke bil. Zdaj (1516) vihrijo nad gosposke, ropajo in razdirajo njihove grade, gospodo grozovito morijo, drugim žlahtno obleko slačijo in jih v kmetiške hale oblečene težko delati morajo. Naj hujše so ravnali v Brežicah; pa tudi od Brežic in od Celja dalje proti Konjicam gor do Lipnice so moré in požigaje razbijali. Zvedivši to cesar je deželskemu poglavarju pisal, da naj gre z vojsko nad te razbojnike in jih ostro kaštiga. Tako on tudi stori. Pri Ptujju jih s svojo vojsko prime in razpodi, ene da na mestu obesiti, ene pa v Gradec gnati in jih tam 136 ob življenje dene.

Ko je tu mir napravljen, se je svetovalo, da bi šli nad Turka, kar se pa ni zgodilo, zakaj cesar Maksimilijan je začel bolehati, in je leta 1519 umrl.

Po Maksimilijanovi smerti so se štajarski, koroški, kranjski in tirolski stanovi v Brucku sobrali in deset poročnikov na Špansko poslali, da bi kralj Karel, Maksimilijanovega sina sin, prišel in te dežele prevzel. Karel se je dal za cesarja samo kronati. namreč z imenom Karel V., drugači pa je svojemu bratu Ferdinandu Avstrijo, Štajarsko, Koroško, Kranjsko, Tirolsko in veliko drugih držav prepustil, ktere je Ferdinand I. prišedši iz Španske leta 1522, prevzel. Ob teh časih se je začela nova Lutrova vera v naše dežele ploditi, in je bila kriva, da se je veliko gornje-štajarskih kmetov spuntalo. Ti so v gornje-štajarskem mestu Schladmingu tako strahovito s katoličani delali, da je teh 3.000 mertvih ostalo; 32 štajarskih žlahtnikov so na mestu ob glavo djali. Štajarski deželski poglavar je šel s 5.000 možmi nad njih; ali puntarji ga pri Schladmingu leta 1525 premagajo, veliko žlahtnikov vjamejo in dva in tridesetim izmed njih glavo vzamejo. Zdaj gre grof Salm nad Schladming, in ker mu mesto zaprejo, ga zažge in puntarje prežene. Teh ene da obesiti. Mesto Schladming razderto je izgubilo svoje pravice, in je od tistega časa le terg.

Ta čas se je pa spet še veliko strašnejši sovražnik pri-

bližaval. Vitežki sultan Soliman II. namreč je šel v ogerske zemlje z mnogoštevilno in premočno vojsko, terdno sklenivši, si vso ogersko, potem štajarsko, ter vse avstrijske, zadnjič nemške in laške dežele podvreči, in muhamedanstvo z močjo meča po vsi Evropi vpeljati. Ogerska je v svoji moči omlačnela, in je komaj 20.000 mož z merzlim kraljem Ludovikom II. proti Turku poslala na ravnice pri Mohaču. Ta bitva pri Mohaču je bila neizrečena nesreča za ogersko in tudi za naše dežele. Soliman je namreč vso ogersko vojsko uničil in ji vse orožje in pripravo pobral. Nadškofi in škofi so tam svoje življenje gubili, drugi so pa, ako je le bilo mogoče, ušli; kralj Ludovik je v begu s konja v mužavo padel in se tam zadušil. Ta izguba pri Mohaču je bila kriva, da je bilo kristjanov brez števila umorjenih, v sužnost odgnanih, da je bila štajarska dežela predana neusmiljenemu ropanju in turški grozovitosti, strašnemu morjenju, odganjanju ljudi, požiganju mest, tergov in vasi, z eno besedo, Soliman je koder je hodil, žgal in moril.

Turški car Soliman, ki je še pred mohačko bitvo rekel: „Jaz grem ogerski in nemški deželi na glavo, in hočem kersčene pse pokončati,“ ta Soliman, ozvavši Ogersko že za svojo deželo, gre z neizmerno vojsko leta 1529 nad Beč: Madžarji mu pomagajo, ali Beč se dobro derži. Turki naredijo 30.000 šotorov okrog mesta, eden in dvajset krat se pograbijo za Beč, pa so vsako krat odbiti bili, in ne samo, da Beča ne dobijo, oni še izgubijo 30.000 svojih vojščakov v bitvah in po pomoru; Soliman pobegne v Budim, in od ondot dalje, ukončavaje vse in podé velike množine s seboj. Tudi Štajarci so Beč pomagali braniti. Zavoljo tega je pa turška vojska vernivši se strahotno razgrajala po naši deželi. Koder so hodili, so vse izropali, vse požgali in ljudi spoklali. Sosebno nečloveško in strahovitno so delali pri Fridbergu, Hartbergu, v Lipnici, Slovenji Bistrici, Konjicah in pri Celju. Marburg so oblegli in ga tri krat naskočili, pa zastoj: poslednjič je Višnjegorski Sigmund prišel, in je s svojimi ljutimi Kranjci naš Marburg otel. On je tudi na lipničkem polju 2.000 Turkov potolkel. Tudi pri Celju so jih zadnjič še Štajarci pobili.

Komaj so ta krat našo deželo zapustili, so že spet prišli; Soliman namreč ni mogel sramote pri Beču pozabiti in je re-

kel: „Jaz hočem sramoto, ki sem jo pri Beču doživel, v kervi oprati.“ On je tedaj dve leti vojsko zbiral, toliko kakoršne še ni imel. S to pride v Ogersko (1532) s sklepom, Beč vzeti. Ali da je zdaj Avstrijo s 130.000 vojščaki zaslonjeno našel in male terdnjave Kisek Miklavžu Juršiču ni mogel vzeti, se je po Štajarski, ktera je svojo vojsko zdaj pri Beču imela, razsiral in povsod vse ukončaval. On je ta krat šel od Kiseka in Šoprona nad Gradec. Koder je hodil, je vse požigal, in, kakor Turek pravi, kopita njegovih vojsk so vse te kraje poteptale. V Kirchbergu se niso hteli Turkom udati, Turki pa so vse okrog zažgali. V Grafendorfu so se ljudje v svojo močno cerkev zaperli in iz nje na Turka streljali: ta pa zažge cerkvene vrata in vsi so v cerkvi zgoreli. Gradca niso dobili ni v mesto prišli, temuč Gračani so jih pod vižanjem Janeza Kacijanarja pobili; kar jih je ostalo živih, so Muro preplavali, in združivši se z drugimi Turki unkraj Mure, se ženejo proti Lipnici. V Lipnici se ljudje z ženami in otroki, s konji in govedjem v svojo veliko in terdno cerkev zaprejo in se branijo: ali Turki razrušijo cerkev. Od tam se proti Marburgu podajo. Tam prek Drave most napravijo, in rušijo v veliki stiski prek, za seboj pa most zažgejo. Od Marburga grejo kraj Drave proti Ptuj in se na potu ustavijo. Tu jih pobijejo Štajarci in veliko Turkov pade. Ostali se obernejo proti Zaverču in grejo z velikim trudom in izgubo prek brega, ki se od tistega časa turški verh zove, nad Vinico in Varaždin. Tako izginejo ta krat iz naše dežele in zapustijo za seboj žalostne slede.

Kar je do zdaj od te po naši deželi vsipane turške toče povedano, imajo njihovi zgodopisci zapisano: kakor naši zgodopisci pripovedujejo, je Soliman, da bi ga Madžarji ne dobili, s svojo vojsko hitro mimo Gradca odšel, in Gračani so v strahu stali z orožjem na obzidju, so se pa oddehnili, kadar so zvedili, da je Soliman odšel. Ali za njim pride Baša Ibrahim, tudi z veliko vojsko. Ta obsede Gradec po noči. Gračani bežijo na gornji Gradec. V jutro plane Ibrahim s 4.000 vojščaki v mesto, naskoči gornji Gradec, ali od tam mu s kanoni tako postrežejo, da Gradec zapusti. Pri Bernici (Ferniz) jih Janez Kacijanar ljuto prime, jih 8.000 pomlati in ulovi, veliko kristjanov iz sužnosti reši in Turkom mnogo orožja pobere. Tako kakor je Ibrahim pri

Gradcu, je Soliman pri Ptujju pobit, in tako je v gornjem Štajaru tudi tretja turška vojska, ki je Maria-Cel požgala, od Kacijanarja iz dežele odgnana bila. Da so pa avstrijske dežele še dalje v nevarnosti bile, je naš Ferdinand leta 1536 v Beču velik deželni zbor sklical. Drugo leto gre vi-težki Kacijanar z avstrijsko vojsko proti Oseku nad Turka, ali ker je premalo denarjev za potrebne reči imel, je moral sramotno pobegniti. Turek je jemal mesto za mestom in je ljudi lovil in moril. Tako je skoraj vso Ogersko na obeh krajih Donave, tam do Tise, tu do Drave pod svojo oblast spravil, in Ferdinand je moral mir na pet let za 30.000 zlatov na leto od Solimana kupiti.

P o g o v o r.

Spisal J. Križaj.

Martin. Kako merzlo se nam je naredilo, v veži je v vseh posodah voda zmerznila, vse polno je ledú.

Janez. Konec tega mesca je še le sveti Matija, in stari pregovor pravi, da sveti Matija led razbija; če ga ni, ga pa naredi. Kaj misliš, kako se nareja led?

Martin. Led se nareja, kadar o mrazu voda zmerzne.

Janez. Kako se pa to zgodi, da voda zmerzne?

Martin. To se tako le zgodi: ognjena gorkota, ktere je v vsaki reči manj ali več, dela nektore teh reči mehke, tekoče. Tudi v vodi je ognjena gorkota in jo dela tekočo. Ognjena gorkota pa si zmiraj prizadeva po svoji naravni lastnosti, po vseh krajih ravnomérno razširjati se. Ker po zimi zrak omerzne in imenovano gorkoto zmiraj bolj gubi, se ta gorkota iz vode razširja v zrak, v katerem je je tačas manj. Tako se godi, da voda če dalje več svoje gorkote gubi, se začne sterjevati in zmerzovati, in ta sterjena in zmerznjena voda je led. Zatoraj voda vselej naj prej pri verhu zmerzne, kjer je z zrakom sklenjena.

Janez. To zdaj že do dobrega razumem; kako se pa rože na oknih po zimi narejajo?

Martin. Tudi to prigodbo vam hočem razložiti. V zakurjeni hiši je veliko ognjene gorkote, v vunanjem zraku pa je ni kaj. V šipah oken so prav majhine špranjice in luk-

njice, katerih mi ne vidimo. Skozi te špranjice in luknjice gre hišna ognjena gorkota v vunanji zrak, in se loči od zrakove mokrote, s katero je bila prej sklenjena in ktera zavoljo svoje večje debelosti ne more ž njo vred šiniti skozi te majčkine luknjice. Ta mokrota se na šipah nabira, in mi pravimo, da so okna potne; ta pot sčasoma zmerzne in mi imamo zmerznjene okna.

Janez. Kako se pa narejajo tako lepe rože na oknih?

Martin. V šipah so majčkine, nevidne, na vse kraje zvite jamice, po katerih ognjeni pot naj prej zmerzjuje, in vidi se, kako se začno lepe podobe delati. Naj več pa pripomaga k tem lepim podobam solitar, kateri je v zraku, in se s tem ledom v različnih podobah sklepa.

Janez. Nisem si mislil, da mi boš tudi to reč vedil razložiti. Glejte! čez petdeset let sem že star, sem že toliko krat vidil te lepe podobe na oknih, pa do danes nisem vedil, kako da se narejajo. Kako je vendar dobro in lepo, da se človek kaj lepega in koristnega nauči! Vsaka reč ga tedaj bolj veseli, kadar vé nje začetek in more tudi z drugimi ljudmi kaj govoriti.

Martin. Lepo je vediti, kako se led na vodi ali oknih napravlja, pa tudi koristno je spoznati, v kakšen prid nam je led.

Janez. Smešno se mi zdi, da govoriš od prida ledú. Jaz saj ne poznam drugega prida ledú, kakor da se otroci in norci po njem dersajo, podplate tergajo, glave razbijajo in si drugih nesreč več naključujejo. Pred nekimi leti sem konja izgubil, ki mi je na ledeni cesti padel in si nogo zlomil.

Martin. To bi bil slab prid. Pa le poslušajte, jaz vam hočem boljšega povedati. Led na vodah v hudi zimi šobvarnje gorkoto v vodi, in dela, da v vodi živeče živali ne poginejo; ljudje nekterih krajev si po močnem ledu vozijo derva in druge reči, kar bi brez njega morebiti storiti ne mogli; koliko smerdljivega in nezdravega mesa bi morali snesti, ali bi se nam ga celó spridilo, ako bi ne bilo ledenic, v katerih se ob vročini hrani! Marsikaka jed bi se ne mogla narediti brez ledú in tudi marsikaka rana in bolezen ne tako hitro in tako dobro zaceliti in ozdraviti brez njega.

Janez. Kar si mi povedal od druge koristi ledú, ti že verjamem. Da bi se pa z ledom tudi celile rane in ozdravljale bolezni, povej kakemu trapu, ne pa meni. Slišal sem vse svoje žive dni, da rane se morajo varovati merzlih reči, da se ne prisadé.

Martin. Voda je pervo in naj boljše zdravilo za vse nove rane, bodi si pri človeku ali pri živini. Kdor koli se useka, ureže, udari, ubode, povozi, roko ali nogo zlomi, naj hiti po merzle vode. Vse druge zdravila so strup; merzla voda je naj boljše zdravilo. Tukaj se ni nikoli prisada bati; drugači je pa pri starih ranah, pri teh ne služi merzla voda, kar nam vsi zdravniki spričujejo.

Janez. Povej mi še, kako se mora ravnati pri ti reči?

Martin. Tako ravnanje priporočujejo zdravniki pri ti reči: ako se kdo rani, naj skerbi, da dobi posodo merzle vode, katero, če je priložno, naj še zmeša s snegom ali ledom, in ako je mogoče, naj v nji derži poškodovani ud, ali naj rano ž njo umiva, naj jo v vodi derži, ali v njo pomoči perteno ruto in jo položi na ranjen kraj in tako dolgo na nji pusti, da se ogreje, pollej se pa sogreta ruta preč vzame, in se spet z drugo tako dela, in to tako dolgo, da se zamore poklicati zdravnik, ako je rana nevarna, ali pa da se rana dobro izčisti, in se ni več treba bati oteklina ali prisada. Pa to delo je treba ponavljati po dnevu in po noči, in v časih tudi več dni in noči.

Egipčani.

Iz Bossueta poslovenil M. Verne.

Egipčani so prvi vlade imeli. Ta narod je naj prej pravi namen deržave: življenje ugodno in ljudstva srečne storiti, spoznal. Vedno enaka toplota dežele je duh uterjevala in stanovitnega delala. Krepost, ko podlago vsakega društva, so častili. Njih poglavna krepost pa je bila hvaležnost. Slava, ki se jim je dajala, da so med vsemi ljudmi naj hvaležnejši, kaže, da so bili tudi naj priljudnejši. Dobrote so vez občne in posamezne edinosti: kdor je dobrote spoznal, jih rad dela; in kadar se nehvaležnost odpravi, ostane

veselje, komu kaj dobrega storiti, tako čisto, da ga ni moč ne občutiti.

Njih postave so bile priproste, polne pravičnosti in pripravne, prebivavce dežele med seboj zedinili. Kdor je zamogel napadenega človeka rešiti, pa ga ni, je bil tako ostro s smertjo kaštigan kakor tolovaj. Kdor ni mogel nesrečniku pomagati, je moral vsaj tega, ki je silo delal, zažiti, in soper tiste, ki niso te dolžnosti izpolnili, so bile kazni postavljene. Tako so eden drugega varovali, in celo telo države je bilo soper hodubneže zedinjeno.

Ni bilo dopuščeno, da bi bil kdo državi nekoristen: postava je vsakemu svojo službo, ki je vedno od očeta do sina prehajala, odkazovala. Niso smeli rokodelstva premenjevati; toda vsako rokodelstvo so v časti imeli. Treba je imenitnejših služeb in oseb, kakor je treba, da so oči v telesu, katerih svetlost pa ne dela, da bi noge ali nižje dele trupla zaničevali. Tako so imeli med Egipčani duhovniki in vojščaki posebne znamenja časti; pa vse umetnosti do naj manjših so bile čislane, in menili so, da se ne sme brez pregrebe tistih ljudi zaničevati, katerih dela, kakoršne koli si bodi, k občni blaženosti pripomagajo. Tako so vse umetnosti svojo zveršenost dosegale; človek je bolje izdelaval, kar je zmiraj delati vidil in v čemur se je od mladosti edino uril. Imeli so pa tudi občno opravilo, in to je bilo, se postav in modrosti učiti. Nevednost vere se ni nikomur prizanašala. Sicer je bil vsakemu rokodelstvu poseben kraj odločen. Deželi, ki ni bila zlo velika, pa tako v lepem redu, da se lenuhi niso kam skrivati imeli, ni iz tega nič težavnega izhajalo. Kar je bilo naj boljšega pri tako dobrih postavah, je bilo to, da so bili vsi tako izrejeni, da so se radi jih držali.

Nova šega je bila na Egiptovskem čudo; tam se je vse vedno enako delalo; in skerbnost, s katero so na majhine reči gledali, je velike ohranila. Tudi ni bilo nikdar ljudstva, ki bi bilo svoje navade in postave dalje ohranilo. Trideset sodnikov je bilo iz poglavnih mest vzetih in v družbo zedinjenih, ki je vse kraljestvo sodila. Ljudje so bili vajeni, v ti časti le naj poštenejše može viditi. Knez jim je nekatere dohodke določil, da bi, prosti domačih zaderg, ves svoj čas v ohranovanje postav obračati zamogli. Od pravn niso nič vlekli, in nihčér si ni bil še umislil iz pravice

umetnost napraviti. Sleparij se ogniti, so se pravde v tem zboru pisaje opravljal. Krive zgovornosti, ki pamet mami in strasti budi, so se bali: resnica se ni mogla pregola razlagati. Predsednik je imel okrog vrata zlat lanček z žlahtnimi kamni, na katerem je visela podoba brez oči, ki se ji je resnica reklo. Z njo je tistega, ki je pravdo dobil, teknil, in to je bil način sodbo izgovarjati.

Na Egiptovskem je bila še druga sodnija, vsa posebna, kateri ni nihčér ubežal. Človeku, ki umira, je tolažba, svoje ime pri ljudeh v časti zapustiti; in med vsem, kar ima človek dobrega, je to edino, kar nam smert vzeti ne more. Na Egiptovskem ni bilo pripuščeno mrtvih brez razločka hvaliti: ta čast se je mogla le po očitni sodbi zadobiti. Berž ko je kdo umerl, se je v sodnijo peljal. Tožnik je bil zaslišan. Ako je spričal, da je bilo vedenje merliča slabo, je bil njegov spomin obsojen in pogreb so mu odrekli. Ljudstvo se je moči postav, ki so še unkráj groba segale, čudilo, in vsak, ki ga je izgled ganil, se je bal svoj spomin in svojo družino v nečast pripraviti. Če pa ni bila merliču nobena krivica spričana, so ga s častjo pokopali in častljiv govor se mu je govoril: toda od njegovega rojstva se ni nikoli nič primešalo. Hvala ni bila vseč, če si je kdo ni s svojo zaslugo pridobil.

Vsak vé, kako skerbno so Egiptčani mertve branili; njih mumije še dan današnji vidimo. Tako je bila njih hvaležnost do njih staršev neumerjoča. Otroci, vidivši trupla svojih dedov, so se spominjali njih kreposti, in so se vneli, postave, ki so jim jih zapustili, ljubiti.

Posojila, iz katerih izvirajo lenoba, sleparije in zvijače, odvertni, ni bilo pripuščeno na posodo jemati, ko le s tem, da se je truplo tastnega očeta tistemu v zastavo dalo, pri katerem se je kaj na posodo vzelo. Toliko žlahtne zastave prav hitro ne rešiti, je bilo nepobožnost in nesramnost, in kdor je umerl, te dolžnosti ne dopolnivši, je brez pogreba ostal.

Kraljestvo je bilo dedno, toda kralji so bili dolžni bolj ko vsi drugi po postavah živeti. Imeli so tudi posebne postave, ki jih je bil neki kralj uredil, in ki so bile del svetih bukev. Ne da bi se kraljem kaj kratilo, ali da bi kdo pravico imel jih siliti; marveč so jih spoštovali ko bo-

gove: toda stara navada je bila vse uredila, in ni jim na misel prišlo drugači živeti kakor njih dedje. Zatoraj se jim ni težko zdelo, da jim se je ne le lastnost jedil in mera pijače in jedi zaznamenovala. (kar je bilo na Egiptovskem navadno, kjer je bilo vse trezno in kjer zrak dežele treznost vdihuje) temuč tudi, da so jim bile vse ure določevane. Zbudivši se o zori, ko je duh naj jasnejši in misli naj čistejše, so brali svoje liste, da bi pravi in pravični zapopadek opravil, ki so jih razsoditi imeli, zadobili. Berž ko so se oblekli, so šli v tempel. Tam, vsred vseh svojih dvornikov in z darovi na oltarju, so bili pričujoči pri molitvi, s katero je duhovnik bogove prosil, da bi knezu vse kraljeve kreposti podelili, tako da bi bil pobožen, milostiv do ljudi, pravičen, velikodušen, odkritoserčen, nelažnjiv, gospodar samega sebe, kaznovavec pregrehe in povračevavec zasluge. Duhovnik je govoril potem od pregreh, ki bi jih kralji storiti utegnili: pa je vselej pristavil, da va-nje le po prekanjenju in po nevednosti padajo, in je ministre rotil, ki jim slabe svete dajejo in jim resnico zakrivajo. Menili so, da bi očitane njih duše le bolj razserdilo, in da krepost jim navdehniti, je naj boljše, jim njih dolžnost dokazati s hvalo, postavam pristojno, in v pričo bogov resnobno izrečeno. Po molitvi in darovanju so se kralju iz svetih bukev sveti in djanja-velikih mož brali, da bi svojo državo kakor oni vladal in postave izpolnoval, ki so njegove prednike ravno tako osrečevale kakor njih podložnike.

Da so se te opombe resnobno dajale in slušale, kaže, ker so svoj sad donašale. Med Tebanci, to je v zgodovini kraljeve hiše, v kateri so se postave krepko izpolnovale, in ktera je poslednjič gospodinja čez vse druge postala, so bili kralji naj vekši možje. Merkurija, osnovavca znanosti in vseh naredeb Egipčanov, eden, ki je živel v časih Mojzesa, in drugi, ki so ga Trismegista ali trikrat velikega imenovali, sta bila oba kralja tebanska. Celo Egiptovsko si je njuno luč v prid obernilo, in nju podukom so Tebe dolžne, da so malo slabih knezov imele. Zanašalo se jim je, dokler so živeli; občni pokoj je tako htel: toda sodbi, ki se ji je bilo treba po smerti podvreči, niso ušli. Nekterim se je pogreb odrekel: pa takih izgledov je malo viditi; in ljudstva so vekši del kraljev tako ljubile, da je

vsak njih smert objokoval kakor smert svojega očeta ali svojih otrok.

Sega, kralje po njih smerti soditi, se je ljudstvu tako sveta zdela, da se je vedno deržala. V svetem pismu vidimo, da se je hudobnim kraljem pokopališče njih dedov kratilo, in Jožef Flavij nas uči, da ta navada je še o času Asmonejev terpela. Kraljem je na znanje dajala, da, ako jih veličanstvo čez človeško sodbo povzdiguje dokler živé, ji poslednjič vendar zapadejo, ko jih smert drugim ljudem poenači.

Egipčani so bili iznajdljivega duha, in so ga na koristne reči obračali. Njih Merkurija sta Egipčansko s čudežnimi iznajdbami napolnila, in ga nista pustila v nevednosti skoraj ničesar, kar zamore življenje ugodno in pokojno delati. Slave pa ne morem Egipčanom pustiti, ki so jo svojemu Oziru dajali, da je poljedelstvo iznašel, ker se v deželah blizo zemlje, od kodar se je človeški rod razširil, o vseh časih nahaja, in dvomiti se ne da, da je od začetka sveta znano bilo. Egipčani dajejo Oziru tudi toliko starost, da se lahko vidi, da so njegove čase s časi začetka sveta zmešali, in da so hteli jemu reči pripisati, katerih pričetek daleč čez vse čase sega, ki so v njih zgodovini znani. Ako pa niso Egipčani poljedelstva, ne drugih umetnosti, ki jih pred potopom vidimo, iznašli, so jih saj tako omikali, in so toliko skerbeli, jih spet med ljudstva vpeljati, ki so jih le po divjačnosti pozabile, da je njih slava ravno tolika, kakor da bi jih bili iznašli.

Bile so vendar nektere prav važne, katerih iznajdba se jim ne more odreči. Ker je bila njih dežela ravna in njih nebo vedno čisto in brez oblakov, so oni tek zvezd prvi ogledovali; tudi so prvi leto uredili. Tako ogledovanje jih je naravno v aritmetiko peljalo; in če je res, kar Platon pravi, da sta solnce in mesec ljudi znanost števil učila, to je, da so se računi po računu dnevov, mescov in let začeli, so bili Egipčani prvi, ki so ta čudežna učenika poslušali. Planeti in druge zvezde so jim bile znane, in oni so iznašli veliko leto, ki nebo spet na prvi kraj pripeljuje.

Svoje zemljišča spoznati, ki jih je povodenj Nila vsako leto pokrila, so bili prisiljeni mero na pomoč jemati, kar jih je kmalo zemljemérstva naučilo. Bili so bistri ogledovavci

natore, ki je bila pri njih v tako jasnem zraku in pod tako gorečim solncem močna in rodovitna. In ravno zato so tudi zdravilno umetnost iznašli ali zboljšali.

Tako so bile vse znanosti v veliki časti. Kteri so koristne reči iznašli, so dobivali veliko čast v življenju in po smerti. To je bukve njihovih dveh Merkurijev posvetilo in storilo, da so se ko svete bukve čislale. Pervo vseh ljudstev, katero je biblioteke imelo, je bilo egipčansko. Napisi, ki so jim jih dajali, so vžigali željo va-nje hoditi in v njih skrivnosti vdreti: imenovali so jih zaklad dušnega vračila; ozdravljale so dušo nevednosti, ki je naj škodljivejša njenih bolezni in izvirek vseh drugih.

Kar se je Egipčanom v spomin naj bolj vtiskalo, je spoštovanje in ljubezen do domovine. Bila je, so pravili, prebivališče bogov: vladali so v nji neskončno jezero let. Bila je mati ljudi in živali, ki jih je egipčanska zemlja, od Nila namakana, rodila, ko je še vsa druga natora nerodovitna bila. Duhovniki, ki so egipčansko zgodovino iz tega neskončnega nasledka stoletij skladali, ki so jih le z basnimi in rodovinami svojih bogov napolnovali, so to delali, da bi ljudstvom starodavnost in plemenitost svoje dežele v spomin vtisnili. Sicer je bila njih resnična zgodovina med pametne meje vgnana; toda dobro se jim je zdelo, se v neskončni brezden časov izgubljeni in se tako večnosti bližati.

Ljubezen do domovine je pa terdnejše podlage imela. Egipet je bil res naj lepša, po natori naj obilnejša, po umetnosti naj bolj obdelana, naj bogatejša, naj ugodnejša, in po skerbi in po veličanstvu svojih kraljev naj bolj okinčana dežela na svetu.

V njih namenih in v njih delih je vse veličansko bilo. Kar so iz Nila storili, je komaj verjeti. Na Egiptovskem gre dež poredkoma; pa ta reka, ki s svojimi rednimi povodnjami vse namaka, mu prinaša dežjev in snegov drugih dežel. Dobrotljivost te reke pomnožiti, je bilo Egiptovsko z brezštevilnimi dolgimi in širokimi vodotoki premreženo. Nil je s svojimi zdravimi vodami rodovitnost povsod raznašal; mesta med seboj, in veliko morje z erdecim vezal; kupčijo znotraj in zvanaj kraljestva redil, in ga soper sovražnike vterjeval, tako da je Egiptovsko redil in branil. Polje se mu je puščalo; mesta pa z neizmernim trudom povzdignjene, so,

vzdigaje se kakor otoki iz sred vod, gledale z veseljem z višave vso planjavo z Nilom zalito. Ko se je čez mero nappel, so velike jezera, ki so jih bili kralji izkopali, razlitim vodam svoje nedra odpirale. Imele so svoje odtok pripravljene; veliki jezi so jih, kakor je bilo treba, zapirali ali odpirali, in vode, ki so odtok imele, niso po zemljiščih ko le toliko stale, kolikor je bilo treba jih pognojiti.

K temu je služilo veliko jezero, ki so ga Merovo (Moeris) jezero imenovali, po imenu kralja, ki ga je bil napraviti dal. Človek stermi, ko bere, kar je pa vendar res, da je v okrožju kakih sto in osemdeset naših milj imelo. Da bi, kopaje ga, preveč dobre zemlje ne potratili, so ga vekši del proti Libiji potegnili. Ribstvo v njem je knezu neizmerno veliko neslo: kjer ni zemlja nič nesla, so, pokrivši jo z vodo, take zaklade iz nje vlekli. Piramidi, katerih vsaka je na prestolu dve silno veliki podobi, Merovo in njegove žene, nosila, ste se vzdigovale tri sto črevljev visoko iz sred jezera, in ravno tako visoke ste bile pod vodo. Tako ste na znanje dajale, da ste bile prej ko se je jama napolnila, sozidane, in kazale, da je jezero tolike obširnosti človeška roka pod enim samim knezom izkopala.

Kdor ne vé, kako se zemlja v korist pripravlja, misli, da so basni, kar se od števila mest na Egiptovskem pripoveduje. Njih bogastvo je bilo ravno tako neverjetno; ni ga bilo mesta, ktero ni bilo z veličanskimi tempelni in s krasnimi poslopji napolnjeno. Zidarska umetnost je v njih povsod žlahtno priprostost in veličanstvo kazala, ki dušo povzdiguje. Dolge galerije so bile s kiporezi, ki jih je Grecija posnemala, obložene. Tebansko mesto se je smelo z naj lepšimi mesti na svetu meriti. Njegove stoterè vrata, ki jih je Homer prepeval, so vsemu svetu znane. Bilo je tako polno ljudi kakor obširno, in terdili so, da je zamoglo iz vsakih svojih vrat na enkrat deset jezer vojščakov poslati. Naj bo to število, če se hoče, preveliko, vendar je zmiraj gotovo, da njegovih prebivavcov je bilo brez števila. Gerki in Rimljani so se njegovemu veličanstvu in njegovi velikosti čudili, dasiravno so le njegove podertine vidili; tako veličanski so bili njegovi ostanki.

Sveta cърkev in vlada.

Spisal M. Vertovec.

Sveta cърkev je postavljena, da bi vse izgubljene ovčice k čredi privračala, za-nje skerb imela, jih dobro redila in zadnjič po pravem potu v Jezusovo poslopje pripeljala, da, kjer je pastir, bi tudi vse njegove ovčice bile.

Ali marsiktera teh ovac je samopašna in tako termasta, da na glas pastirjev ne pazi, da za vse klicanje, opominjanje in kreganje sveta in cърkve ne mara, in se v veliki nevarnosti nahaja, že v pričujočem življenju, pa še gotovejše v prihodnjem od peklenškega volka raztergana biti: toraj je previdnosti božji dopadlo nam v pričujočem življenju še drugo pastirstvo osnovati, katero bi z oostrostjo, s palico, tedaj po sili samopašne ovce k dobremu priganjalo. Imamo tedaj dvojno pastirstvo: sveto cърkev in naj višjo deželno oblast, da, kar bi cърkev v ljubezni in z lepa pri človeških ovcah opraviti ne zamogla, bi se to po naj višji posvetni oblasti s silo doseglo. Prijatelji! hočemo, v svojo duhovno rast dvojno pastirstvo, cърkev in vlado, v njunih zvezah med seboj premisliti, to je, kako da vlada sveto cърkvo in sveto vero, in kako da tudi cърkev po sveti veri vlado ali naj višjo deželno oblast podpira.

Kakor je Oče mene poslal, je rekel Jezus svojim učencem, pošiljam tudi jaz vas; to oblast, katero je Oče meni dal, dajem tudi jaz vam; pojdite po vsem svetu, oznanujte sveti Evangelij, kerščujte vse narode in učite jih deržati, kar sem jaz vas učil. Cърkev ima tedaj naloženo dolžnost izveličanske resnice, ktere je včlovečeni sin božji iz naročja svojega nebeškega Očeta na svet prinesel, oznanovati, razlagati in priporočevati, da bi vsi ljudje voljo božjo na tanko izpolnivali; da bi Bogu po sledu Izveličarja vso pokorščino, naj višje spoštovanje in čast vedno skazovali, bližnjega pa kakor sebe ljubili in tako v pričujočnosti mirne, in kar bi se pri človeški slabosti dalo, vesele dni živeli, v prihodnji večnosti pa izveličanja, ki ne mine, gotovo pričakovali.

Cърkev, te svoje visoke in žlahtne namene doseči, potrebuje pobožnih, modrih in učenih škofov in drugih duhovnih pastirjev: brez pastirjev se ne da nobena čreda voditi; ko pa cърkev sama iz svoje lastne moči jih izrediti ne

more, jo v tem vlada podpira. Ozrite se nekoliko okoli sebe, in vidili bote, da vse višje učilišča ali šole po mestih so vekši del iz cesarskega zaklada sozidane in da vsi njih učeni-ki svoje plačila iz cesarskih denarnic prejmljejo. V Ljubljani, Gorici, Celovcu in po vseh vekših mestih celega našega cesarstva so semenišča ali duhovšnice, v ktere osmošolce jemljejo, da jih vekši del na cesarske stroške oblačijo, redijo in v štirih letih na duhovski stan izučijo.

Kdor oltarju služi, pravi Apostel Pavel, naj tudi od oltarja živi; ko bi pa cérkev ne zamogla iz svoje lastne moči svojih pastirjev s potrebnim živežem in oblačilom preskerbovali in jih spodobno preživljati, ali bi ne bilo prav, ko bi ji tudi v tem deželna oblast na pomoč prišla? koliko duhovnih pastirjev in dosluženih duhovnikov je okoli po našem cesarstvu, kateri zgoli iz cesarskega zaklada živijo! Žalostna bi bila tedaj veliko krat za cérkev, ko bi je vlada v prvih in naj vekših potrebah ne podpirala.

Izveličar je dal svoji cérkvi le duhovno oblast, da bi serca kristjanskih ovčic gospodarila. Moje kraljestvo, tako je rekel, ni od tega sveta, sicer bi mi Oče lahko dal dvanajst legijonov angelov v mojo brambo. Kar zamore tedaj cérkev s podučevanjem, s prijaznim opominjanjem in prošnjo, kar zamore z izgledi doseči, to je vse. Oterpnjenemu hudobnežu zamore reči: proč s teboj, dokler v nespokornosti ostaneš, ne spoznam te več za svojo ovčico; gorje ti bo, če se ne spreoberneš k Gospodu svojemu Bogu, grozovitno strašna večnost tebe čaka; oblasti pa nima, da bi ga časno na telesu ali premoženju pokorila. Tukaj ji pride vlada s svojo posvetno močjo dosti krat na pomoč, zakaj nameni cérkve so vekši del tudi nameni deželnih oblastnikov.

Naj se podere ktera farna cérkev ali naj zgori, duhovni oblastniki bodo rekli, berž ko berž jo spet sozidati, da se bo v nji navadna služba božja obhajala; sosedov je sto in devet deset, vé m, le ene misli, enega serca, vsi pripravljeni na vso moč k temu pripomoči; drugih dva in štirideset je pa tako samovoljnih, da ne hočejo od tega nič slišati. Cérkveni oblastniki nimajo moči jih k temu prisiliti; lahko bi jim rekli: če ne bote pomagali je zidati, tudi ne bote smeli va-njo hoditi; če bi pa pri vsem tem va-njo hodili, nimajo moči jih po sili vun spraviti. Tu pride posvetna

oblast; tu pride cesar s svojo postavo, da morajo tudi samoglavci in terdovratneži pomagati cérkev zidati. Tako podpira vlada sveto cérkev.

Naj bo v kakem kraju nekoliko zlo velikih bogatinov, in kar obilno siromakov, ki se ne morejo o dragini nikakor živiti, in ki so v nevarnosti od lakote poginiti; cérkev bo bogatine milo opominjala, serčno prosila, da bi se svojih revežev usmilili; ko bi to ne izdalo, oznaní vlada bogatinom postavo, po kateri morajo svoje ubožce preživiti. Tako morajo v pričujočih časih bogatini na Angličanskem vsako leto posebne in stanovitne davke skladati, iz katerih se njih brezštevilni siromaki živijo.

Cérkev uči, oznanuje, priporočuje nedelje in praznike posvečevati; ona graja in prepoveduje za take dni vse šumeče veselice; mnogi pa njenega glasú ne slušajo, v nemar ga puščajo: ob času občne službe božje bi po kerčmah se nalivali, pohujšljive besede govorili, igrali ali morebiti še celó plesali. Tu oznanuje cesar s svojo postavo vsem kerčmarjem in takim domačem, ki bi med božjo službo v kerčmah pili ali se hrumeče razveselovali, ostre pokore.

Cérkev priporočnje deci svoje starše vedno spoštovati, da bi blagoslov od Gospoda prejeli; uči zakonske v ljubezni in zvestobi, v edinosti in prijaznosti živeti; opominja kristjane, ne krivo pričati ali prisegati, ker resničnemu Bogu le resnica dopade; jih napeljuje marljivo delati, se živiti, in ljudsko pri miru puščati, ker bi svet sicer ne mogel biti; jim do živega na serca poklada, nobenega škodovati ne na životu, ne na življenju, ker je Bog življenje dal in ga bo kdaj sam térjal. Cesar pa vse te in enake zapovedi in postave ostreje oznanuje; zakaj on pravi: kdor bo s svojimi starši hudo ravnal, naj ga deželni oblastniki pokorijo; kdor bo krivo prisegel, naj zapade kervavi sodbi; kdor bo sleparil, goljfal, kradel, naj do zadnjega vinarja škodo poverne in naj ga v ječi toliko in toliko let pokoré; kdor bo drugega umoril, naj tudi sam svoje življenje zapade. O dragi prijatelji! kaj bi bilo z ljudmi, kaj bi neki bilo s cérkvijo, ko bi je vladarji s svojimi ostrimi postavami ne podpirali! Marsikteri zlo k hudemu nagnjen človek, uplašen po takih postavah, se hudega zderži, dobrega poprime, pobožen postane in svojo dušo ohrani; marsikteri hudodelnik, ki pride

zadnjič vendar enkrat v pesti deželni oblastnikom, ki ga po zasluženju pokoré, da nikdar več ne pozabi, gre v se, spozna svoje pregrehe, se spokori in izveliča.

Vladarji so po tem takem s svojimi, čeravno ostrimi, pa vendar pravičnimi postavami kar veliki podporniki cérkve in svete vere; veliko pripomagajo pa k temu tudi s svojimi lastnimi izgledi. Če naj višji posvetni oblastniki sveto vero očitno spoznajo, po njenih naukih živijo in sveto cérkev podpirajo, ni mogoče drugači, kakor da take lepe izgleda vsi drugi, ki so blizo njih, tudi posnemajo; tako se sveta vera če dalje bolj vkoreni in več lepega sadú doprinaša.

Tu vidimo, da naj višji deželni oblastniki zamorejo s svojo posvetno močjo cérkvi zlo pomagati, da bi sveta vera bolj cvetela in več žlabtnega sadú rodila, in da tako cérkev veliko lažje svoje visoke namene doseže; pa tudi cérkev zamore vladarje pri njih lepem prizadevanju, časno srečo svojih podložnih množiti, dobro podpirati.

Človek ni vstvarjen, da bi posamezno živel, ampak v družbi z drugimi ljudmi, da bi eden drugemu k časni in večni sreči pripomagal; ljudje bi pa ne zamogli, v družbah, že zavoljo hudobnih, brez deželni oblastnikov živeti. Cérkev od svojega začetnika razsvetljena nas pa uči, da vladarji, to je, knezi, kralji, cesarji in drugi naj višji deželni oblastniki, naj se že imenujejo kakor si koli bodi, imajo od Boga oblast čez nas, da so božji namestniki na zemlji. Cérkev uči dalje, da vladarji so žive, vidne podobe božje na svetu; da postave, ktere nam oznanujejo, dajejo jih nam v božjem imenu, da gre tedaj jim pokorščino skazovati, ne samo zavoljo straha, taka pokorščina bi ne bila izveličanska, ampak zavoljo vesti, zavoljo Boga, da vso pokorščino, ktero homo jim zvesto skazovali, bo naj višji Gospod tako spoznal in podaril, kakor da bi jo bili jemu samemu skazali. Cérkev uči, da jim imamo dati, kar jim gre; dajte Bogu, kar je božjega, dajte pa tudi cesarju, kar je cesarjevega, so Jezusove besede. Nobena deržava bi ne obstala, ko bi ne imela vojščakov jo braniti in podpirati; nobena bi ne obstala brez davkov, s kterimi vse svoje namestnike in vojščake živi in vse druge potrebne naprave podpira. Cesar le toliko premore, kolikor mu cela deržava zloži; več ko mu zložimo, vekše in koristnejše dela

zamore za občinsko srečo izpeljevati. Cérkev uči, da gre tudi vse deželne oblastnike, ko bi še celó k naši sveti veri se ne spoznali, vendar kol božje namestnike visoko spoštovati, in za-nje, po besedah svetega Pavla vedno moliti.

Te resnice oznanuje, razlaga in priporočuje katolíška, po celem svetu razkropljena církev neprenehoma svojim ovčicam, in upa, da tako seme ne pada zgoli na terde, suhe skale, ampak tudi v dobro zemljo, in da to seme, od zgoraj zalivano, tedaj z božjo pomočjo doprinaša obilno dobrega sadú; ona upa, da po njenem neutrudnem prizadevanju je dosti manj krivic in zamer, manj kljubovanja in sovraštva, manj tožeb in pravn med ljudmi; da imajo tedaj tudi deželni oblastniki veliko manj s hudobneži opraviti; ona upa, da, take resnice vedno razglasovaje in priporočevaje, veliko k večji časni sreči med ljudmi pripomaga.

Slišali ste, da vlada krepko podpira církev in sveto vero, da brez take pomoči bi za církev veliko krat slabo bilo: církev je pa tudi, sveto vero oznanovaje in priporočevaje, velik in močen steber vladi. To je dvojno pastirstvo od Boga za našo časno in večno srečo postavljeno; cesarju je Bog čez nas k našemu posvetnemu pridu oblast dal; církev je Jezus v svojih učencih in njihovih nastopnikih k našemu večnemu izveličanju usnoval; taka zveza je pa še med tema pastirstvoma, da cesar, církev podpiraje in sveto vero spoznavaje, pripomaga k našemu izveličanju; církev pa, oznanovaje spoštovanje in pokorščino cesarju in njegovim postavam, pripomaga veliko k naši časni sreči.

K a z a l o.

	Str.
1. Božja vsegapričnojnost. Psalm, poslovenil M. Ravnikar	1
2. Jež in lisica. Spisal M. Slomšek	1
3. Kovač in krojač. Spisal M. Slomšek	2
4. Pobratimstvo. Spisal L. Pintar	3
5. Nekoliko polskih pregovorov. Zbral Fr. Miklošič	6
6. Nekoliko pisem. Spisal J. Navratil	7
7. Potovanje po slovenskih krajih. Spisal M. Verne	11
8. Atila, Alboin in Arnulf v Ogleju. Iz Povestnice goriške nad- škofije Fr. Blažiča	13
9. Golohje domači. Spisal J. Navratil	15
10. Viri pozabljivosti. Spisal Umek	17
11. Matica. Iz kranjskega bčelarčeka	18
12. Delo in lenoha. Po J. Šniadeckem poslovenil J. Navratil	20
13. Lipa. Po J. Kohanovskem poslovenil Fr. Miklošič	22
14. Živali. Spisal M. Vertovec	22
15. Slovo od mladosti. Zložil F. Prešeren	25
16. Nekoliko basni. Spisal Fr. Metelko	26
17. Nekoliko iz kratkega popisa zgodeb Indijanov Polnočne Amerike. Spisal M. Baraga	27
18. Sprememba. Zložil J. Hašnik	35
19. Pesem od setve. Zložil Rodoljub Ledinski	37
20. Živinsko telo. Spisal M. Vertovec	38
21. Sveti Martin. Zložil P.	39
22. Izviri toplote. Spisal K. Robida	42
23. Križanske vojske. Spisal M. Vertovec	44
24. V spomin Cirila in Metodija. Zložil P. Hicinger	50
25. Alboin. Po talijanskem	50
26. Pandirek. Popisal J. Navratil	53
27. Ljubezen do prijatelja. Iz gerškega	54
28. Brezzakonje. Po Montesquieu-u poslovenil M. Cigale	55
29. Kertek. Popisal J. Navratil	57
30. Ribar in riba. Po A. S. Puškinu	59
31. Cir, Kambiz in Darij. Spisal M. Vertovec	64
32. Spoštovanje kruha na Českem. Iz Slovenske Bčele	69
33. Morska kača, prvič ujeta. Poslovenil J. Navratil	70
34. Obnehje. Psalm, poslovenil M. Ravnikar	73
35. Kratke povesti	73
36. Prihod Uskokov na Slovensko. Spisal J. Terdina	74
37. Trije prijatelji. Po Brodzinjskem	75
38. Početek habsburške moči. Spisal M. Vertovec	76

39. Iz Device Orleanske. Po Fr. Schillerju poslovenil J. Kosezki	79
40. Medved in cigan. Po Dositeju Obradoviču	86
41. Lavdon. Narodna pesem	87
42. Riba beluga. Spisal J. Navratil	88
43. Sin materi, preden gre na vojsko. Zložil M. Valjavec	90
44. Pripovedke iz česke historije. Spisal Fr. Miklošič	91
45. Zabavljica. Zložil Fr. Prešeren	96
46. Marija Terezija. Po H. Meynertu	97
47. Vile. Po Ivann Kukuljeviču	107
48. Piast, iz kmeta kralj. Spisal J. Navratil	113
49. Nuna. Zložil Fr. Prešeren	115
50. Mladi knez in slavič. Po Karpinjskem	116
51. Kacijanar v bojih s Turki. Spisal J. Terdina	117
52. Matiju Čopu. Zložil Fr. Prešeren	120
53. Dositej Obradovič. Spisal J. Navratil	120
54. Zadnji boj Slovincov s Turki. Spisal J. Terdina	123
55. Ženitba Matjaža kralja. Narodna pesem	123
56. Severin Boetij. Spisal Fr. Miklošič	127
57. Bor Avstrije z Benetkami. Spisal F. Blažič	130
58. Matija Čop. Spisal J. Navratil	134
59. Ibičkovi žerjavi. Po Fr. Schillerju poslovenil J. Kosezki	136
60. Zgodovina papirja je zgodovina omike človeške. Spisal J. Bleiweis	141
61. Nektare izmed naj znamenitnejših reci v Carigradu. Popisal Fr. Miklošič	146
62. Nubijani. Spisal M. Valjavec	150
63. Zaničevavecom pevcov. Zložil Rodoljub Ledinski	153
64. Cena zgodovine domače. Po N. Karamzinu	154
65. Riba jesetra. Spisal J. Navratil	156
66. Deržavin. Popisal J. Navratil	158
67. Veliki Knez Svetopolk. Po N. Karamzinu	159
68. Pervi pomladni bčelici. Zložil L. Gornicki	166
69. Koroška za cesarja Dioklecijana. Po Baronu Ankershofen	167
70. Poletni večer. Zložil M. Kastelec	170
71. Štajarska zemlja od Maksimilijana I. do Ferdinanda II. Po A. Krempelnu	171
72. Pogovor. Spisal J. Križaj	175
73. Egipčani. Iz Bossueta poslovenil M. Verne	177
74. Sveta cérkev in vlada. Spisal M. Vertovec	184

Propravki.

str. 1.	vr. 26.	sta beri ste.	str. 58.	vr. 9.	berncjših beri berncjših.
» 6.	» 6.	gostje berigosti.	» 63.	» 9.	spredberi xpred.
» 11.	» 11.	drugač beri dru- gači.	» 75.	» 4.	kranjskega beri Kranjskega
» 13.	» 1.	Oton beri Otton.	» 80.	» 34.	žeruha beri že- ruha?
» 14.	» 27.	sužnjost beri sužnost.	» 91.	» 12.	solvesu beri slo- vesu.
» 17.	» 6.	Litih beri Lüt- tich.	» 93.	» 6.	hčeri beri hčere.
» 30.	» 5.	Sniadeckomu beri — kem.	» 94.	» 5.	
» 22.	» 2.	Kohanovskomu beri — skēm.	» 95.	» 11.	mladikc beri mladike.
» 22.	» 3.	oddahni beri oddehni.	» 95.	» 22.	23. biliposušili beri — le — le.
» 24.	» 13.	izvoljiti beri — voliti.	» 106.	» 12.	Znanstva beri Znanstva.
» 26.	» 2.	Zučé beri 'Zučé.	» 110.	» 6.	plešeje beri ple- šejo.
» 26.	» 13.	ne beri ni.	» 112.	» 40.	in tudi prekli- njajo izbriši.
» 30.	» 14.	15. ploštan beri plošnat.	» 117.	» 4.	privlačejo beri privlačijo.
» 31.	» 13.	škite beri ščite.	» 119.	» 6.	zmanjka beri zmanjka.
» 36.	» 20.	Zmedberi Zmed.	» 120.	» 21.	sta beri ste.
» 40.	» 12.	škit beri ščit.	» 130.	» 11.	12 gospodargo- riške beri gos- podargoriške.
» 41.	» 23.	ugeda beri ugleda.	» 134.	» 29.	hrepreneti beri hrepnети.
» 43.	» 10.	složeno berizlo- ženo.	» 142.	» 7.	se beri še.
» 50.	» 1.	2. Judeju beri Judejo	» 144.	» 5.	Pergamskim beri Pergam- skim.
» 51.	» 13.	14. Benetčanske- ga beri Beneč-			
» 52.	» 6.	spomniti beri spomnite.			

Naloga 3c

- 1) Die Seite eines Quadrates ist =
 a) 3,714 b) 6 dm 4 cm 5 mm Die
 Größe ist die flächeninhalt, und Fläche
2. Die flächeninhalt eines Quadrates
 beträgt 24 dm² 20 dm² 64 dm² cm
 bestimmen die Länge -
- 3) a) 2 dm a) 2 dm 6 cm 5 dm, 2)
 2 m 4 dm. 3) 1 dm 4 dm 9 cm
 2) 8 cm c) 7 + 2 1/2 2 1/2 2 1/2
- 4) 1) 9 m 4 dm heißt 86 m 2 dm
 c) 7 - 2 1/2 2 1/2

